

จากการสำรวจถึงทัศนะคติและคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างคร่าว ๆ ดังกล่าว เราจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมของเรายกย่องและให้รางวัลกับธรรมชาติของมนุษย์ด้านหนึ่ง คือ ความเป็นชาย หรือการเสริมความสามารถส่วนตนอย่างยิ่ง โดยละเลยด้านหนึ่ง คือ ความเป็นหญิงหรือคุณค่าทัศนะ อย่างไม่ไถ่ตาม ทุกวันนี้เราเริ่มเห็นขบวนการอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งแล้ว ณ จุดหัวเลี้ยวหัวต่อที่เรา กำลังจะก้าวไปถึงมีหนึ่งในบรรดาหลาย ๆ สิ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือ การแกว่งกลับเพื่อหาสมดุลระหว่าง หินกับหยก ดังที่ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์จีนว่า “เมื่อหยกเหวี่ยงไปถึงจุดสูงสุดก็จะเปิดทางให้กับหิน” ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาได้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวของปรัชญา การเมือง ศาสนาธรรม ที่ดูเหมือนจะก้าวไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งหมดต่อต้านการเน้นคุณค่าและทัศนคติแบบหยกมากเกินไป และพยายามที่จะสร้างสมดุลระหว่างธรรมชาติของมนุษย์ด้านปุริ-สภาวะและอิตถิภาวะในฐานะที่เป็น “วัฒนธรรมทวนกระแส” ขึ้น

5.5 แนวโน้มและทางออกของการกำหนดคุณค่ากลไกในอนาคต การคำนึงถึงและเอาใจใส่ต่อนิเวศวิทยาได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีขบวนการประชาชนที่รวมตัวกันต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและเรื่องทางสังคมหลายขบวนการ ต่างชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของการเติบโต ประกาศถึงจริยธรรมใหม่ในทางนิเวศวิทยา มุ่งพัฒนาเทคโนโลยี “เบา” ที่เหมาะสม ในทางการเมืองได้ก่อให้เกิด ขบวนการต่อต้านนิวเคลียร์อย่างได้ผล และกำลังจะกลายเป็นขบวนการทางการเมืองที่มีอำนาจมากที่สุดในทศวรรษนี้ ขณะเดียวกันก็มีการเคลื่อนไหวทางคุณค่าที่มีความหมายมาก จากการชื่นชมกับวิชาชีพและสถาบันขนาดใหญ่ไปให้คำนิยามกับความงามของขนาดเล็ก จากลัทธิบาบริโกลมาเป็น การเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย โห่ลมเม่หรีใจ จากการเติบโตทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี มาเป็นการเติบโตและพัฒนาชีวิตด้านใน ขบวนการศึกษาของมนุษย์ ขบวนการสุขภาพแบบองค์รวม และการเคลื่อนไหวทางศาสนาธรรมหลาย ๆ ขบวนการ กำลังช่วยกันส่งเสริมระบบคุณค่าเก่าแก่ และที่สำคัญที่สุดดูเหมือนว่าระบบคุณค่าแบบเก่า กำลังถูกท้าทายและเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งที่สุด จากการเริ่มตระหนักถึงคุณค่าของความ เป็นหญิง ซึ่งกำเนิดมาจากการเคลื่อนไหวของขบวนการสตรี

คำว่าหินกับหยกนี้มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เสียสมดุล โดยอาศัยทัศนะที่กว้างไกลทางนิเวศวิทยา ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า เป็นทัศนะแบบกระบวนระบบ คือมองโลกในแง่ของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความเป็นเหตุเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันของปรากฏการณ์ทั้งหมด และภายในกรอบโครงนี้ องค์รวมที่ประกอบกันขึ้นทั้งหมดจะมีคุณสมบัติเฉพาะ ที่ไม่สามารถย่อลงเป็นคุณสมบัติของส่วนย่อย ๆ แต่ละส่วนขององค์รวมนั้นได้ ที่เรียกว่าการมองโลกแบบกระบวนระบบ สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ สังคมต่าง ๆ ระบบนิเวศวิทยาต่าง ๆ ล้วนเป็นกระบวนระบบ

ทั้งสี่ เป็นเรื่องน่าทึ่งมากที่คิดหับ - หยังของชาวจีนโบราณมีความเกี่ยวเนื่องกับสาระสำคัญของระบบต่าง ๆ ตามธรรมชาติ ซึ่งเพิ่งจะเริ่มศึกษากันในวิทยาศาสตร์ตะวันตกเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง

ระบบต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิต ประกอบขึ้นจากโครงสร้างอันซับซ้อนมากมายหลายชั้น แต่ละชั้นประกอบด้วยระบบย่อยต่าง ๆ ซึ่งเป็นทั้งองค์รวมของส่วนย่อย และเป็นทั้งส่วนย่อยขององค์รวม เช่น โมเลกุลรวมกันขึ้นเป็นออร์แกเนลล์ ๆ รวมกันขึ้นเป็นเซลล์ ๆ รวมกันเป็นเนื้อเยื่อและอวัยวะ ซึ่งประกอบกันเป็นระบบใหญ่ขึ้นไปอีก เช่น ระบบย่อยอาหารหรือระบบประสาทเป็นต้น และระบบเหล่านี้ประกอบกันขึ้นเป็นมนุษย์ชายหญิง แต่การจัดชั้นอย่างเป็นระเบียบ มิได้หยุดอยู่เพียงเท่านี้ ผู้คนรวมกันเป็นครอบครัว ชนเผ่า สังคมและประชาชาติต่าง ๆ แต่ละสิ่งที่กล่าวมานี้ เราสามารถถือได้ว่าต่างก็เป็นองค์รวมในแง่ที่ต่างก็เป็นสิ่งประกอบขึ้นจากสิ่งอื่น และขณะเดียวกันเราก็ถือได้ว่าต่างก็เป็นส่วนประกอบของระบบที่ซับซ้อนขึ้นไปด้วย ความจริงแล้วเราจะเห็นได้ว่าการเป็นส่วนประกอบและการเป็นองค์รวมในความหมายที่สมบูรณ์นั้น ไม่มีอยู่จริง

เพราะระบบย่อยต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งเป็นทั้งส่วนทั้งหมดและส่วนย่อยในเวลาเดียวกัน และย้ำว่า แต่ละโฮลอนมีแนวโน้มตรงข้ามกันสองอย่างในตัว คือ แนวโน้มที่จะเป็นส่วนรวมเพื่อทำหน้าที่เป็นส่วนย่อยของส่วนทั้งหมดและแนวโน้มที่จะเป็นของตัวเองเพื่อที่จะทำหน้าที่เฉพาะของตน ไม่ว่าจะเป็นระบบทางชีววิทยาหรือทางสังคม และสิ่งอื่น ๆ การค้นพบ ทวิลักษณ์ของสสารและบทบาทพื้นฐานของค่าความอาจเป็นไปได้ ได้ทำลายแนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับวัตถุดัน ในระดับอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอม สิ่งที่เป็นวัตถุดันตามวิชาฟิสิกส์ดั้งเดิมได้ละลายลงกลายเป็นแบบลักษณะของความอาจเป็นไปได้ซึ่งมีลักษณะเป็นคลื่นและแบบลักษณะดังกล่าวไม่ได้แสดงความอาจเป็นไปได้ของสิ่งต่าง ๆ แต่เป็นความอาจเป็นไปได้ในการเกี่ยวเนื่องกันของสิ่งต่าง ๆ มากกว่าการวิเคราะห์กระบวนการในการสังเกตของวิชาฟิสิกส์ที่เกี่ยวกับอะตอมอย่างรอบคอบแสดงให้เห็นว่า อนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมไม่ใช่สิ่งที่เปี่ยมเอกเทศโดยตัวมันเอง แต่จะสามารถเข้าใจได้ก็แต่ในความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างกระบวนการต่าง ๆ ในการสังเกตทดลอง และการตรวจวัดผล นีลส์ บอห์ร กล่าวว่า "อนุภาคของวัตถุที่เป็นเอกเทศนั้นไม่มี คุณสมบัติของมันสามารถให้คำจำกัดความ และสังเกตได้ก็โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของมันที่เกี่ยวข้องกับระบบอื่น ๆ เท่านั้น"

อนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมไม่ใช่ "สิ่งใดสิ่งหนึ่ง" แต่เป็นความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนที่โยงใย "สิ่งใดสิ่งหนึ่ง" เข้ากับส่วนอื่น ๆ ทั้งหมด ในทฤษฎีควอนตัมไม่มี "สิ่งใดสิ่งหนึ่ง" มีแต่โยงใยความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ นี่ก็ยสิ่งทีฟิสิกส์สมัยใหม่ได้เปิดเผยแก่เราถึงความเป็นหนึ่งเดียวของเอกภาพ มันได้แสดงให้เห็นว่าเราไม่สามารถย่อยโลกออกเป็นหน่วยเล็กที่สุดซึ่งแยกจาก

กัน เมื่อเราเจาะลึกลงไปในสสาร ธรรมชาติมิได้แสดงให้เห็นว่ามีหน่วยพื้นฐานที่เป็นเอกเทศ แต่กลับปรากฏต่อเราในลักษณะเป็นข่ายโยงใยอันสลับซับซ้อน ของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของทั้งหมด ดังที่ไฮเซนเบิร์กกล่าวว่า “โลกปรากฏต่อเราในรูปของเส้นใยอันสลับซับซ้อนของเหตุการณ์ ซึ่งรวมเอาความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันเข้าไว้ มีลักษณะทั้งสลับไปมา ซ้อนเหลื่อมกัน หรือเชื่อมต่อกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นตัวกำหนดลักษณะโครงสร้างของทั้งหมด

ที่สุดของการเปิดคำรหาหวัชโยคก็ละเว้นไม่ได้ที่จะกล่าวว่า ทฤษฎีทั้งห้าคือ 1) ทฤษฎีองค์รวมสะลอก 2) ทฤษฎีระบบอุปถัมภ์ 3) ทฤษฎีการพึ่งพา 4) ทฤษฎีเกี่ยวกับสถานะของนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลาในฐานะที่เป็นเมืองบนคาบสมุทร และชายขอบและ 5) ทฤษฎีสัมพันธภาพเชิงกระบวนการระบบ ต่างก็ขึ้นกันสนับสนุนกันและกันว่า การพัฒนาจะต้องเป็นไปในท่วงทำนองแบบองค์รวมชนิดที่แยกส่วนออกจากกันไม่ได้ เนื่องจากไม่ว่าจะมองจากบนลงล่าง คือระดับจังหวัดถึงระดับท้องถิ่น ตามทฤษฎีองค์รวมสะลอกหรือทฤษฎีอุปถัมภ์และทฤษฎีพึ่งพาที่ว่าไว้ว่า ด้วยความสูง - ต่ำ มาก - น้อยทั้งในด้านอำนาจและโอกาสในการครอบครองทรัพยากรของทั้งบุคคล กลุ่มคนและชุมชนตั้งแต่ระดับท้องถิ่นกระทั่งถึงระดับนานาชาติ ต่างก็ต้องนำไปสู่การพึ่งพิงและพึ่งพาตามแต่กรณี ในขณะที่ทฤษฎีสัมพันธภาพเชิงกระบวนการระบบได้ให้ความเชื่อมั่นอย่างแข็งขันว่า “หา มีสสารหรืออนุภาคที่เล็กไปกว่าจอมองด้วยตาเปล่าไม่เห็นได้ไม่ที่จะดำรงสภาพอยู่ได้โดยปราศจากการมีสหพันธ์กับองค์ประกอบตัวอื่น” กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าสสารทุกชนิดทั้งที่เป็นผลพวงของพุทธิปัญญาและรหัสวิทยา ต่างก็ต้องอยู่ในภาวะยึดโยงแบบองค์รวมที่แยกส่วนหลุดออกจากรันไม่ได้นั่นเอง ในท่วงทำนองเดียวกันนี้ การศึกษาวิจัยเรื่องการผูกโยค โดยการผูกเกลอ ผูกคองที่มีขนบนิมิตอุปถัมภ์เป็นฐานรองรับกำลังซับซ้อนกว่า แม้ว่าการผูกเกลอ ผูกคอง จะเป็นกลไกเชิงโครงสร้างย่อยในท้องถิ่น แต่ก็มีพลังแห่งแรงพอกที่จะส่งผลทั้งในทางบวกและทางลบต่อกลไกส่วนอื่นที่เหนือกว่าเมื่อเราเชื่อกันว่า “ทุกส่วนเลี้ยวต่างก็เป็นของกันและกันทั้งระบบ” ไม่ว่าจะพิจารณาจากทฤษฎีองค์รวมสะลอกพึ่งพา ฯลฯ รวมตลอดไปถึงทฤษฎีสัมพันธภาพเชิงกระบวนการระบบ เพราะเมื่อกล่าวถึงที่สุดก็คือทุกส่วนเลี้ยวของอนุภาคต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของเอกภาพที่ต่างก็เกี่ยวร้อย ร้อยรัด และยึดโยงกันและกันภายใต้หนึ่งเดียวของระบบแห่งเอกภาพ

และเมื่อถ้าใช้แนวคิดของทฤษฎีสัมพันธภาพเชิงกระบวนการระบบมาเป็นฐานในการพิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนา ก็จะมีข้อชี้ชัดได้ว่าประเทศด้อยพัฒนาก็มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ จึงจำเป็นต้องพึ่งพิงและพึ่งพาประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ก็นั่นแหละ...ความจริงเชิงประจักษ์ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าหลักแห่งเจตนาอันดีนั้นไม่มีที่นำพาหนิในเบื้องต้นที่พึ่งได้และเชื่อได้ ตามแนวคิดของอาร์มิน

(Armin) และบาบารา (Babara) ที่ว่าการฟังฟังด้านเทคโนโลยีแบบ “เทิร์น คีย์” (Turn Key) ประเทศที่พัฒนาแล้วจะทำการถ่ายทอดให้ประเทศด้อยพัฒนาจนผลิตได้เองและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ในที่สุด แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า “ตราบเท้าที่เทคโนโลยีมีการเคลื่อนไหวในอัตราสูง ประเทศด้อยพัฒนาจะไม่มีโอกาสตามทัน ฉะนั้นที่สุดของความปรารถนาดีจากประเทศที่พัฒนาอันพึงมีต่อประเทศด้อยพัฒนาก็คือ “กากเทคโนโลยี” เท่านั้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีสัมพันธภาพเชิงกระบวนการระบบนั้นเป็นจริง เพราะไม่ว่าจะเป็นสารทั่วไปหรือสารสังเคราะห์ก็ต้องยึดโยงเข้าด้วยกันเพื่อการดำรงอยู่อย่างเป็นเอกภาพ ฉะนั้นการผูกเกลอ ผูกตอที่ต้องอุบถัมภ์กันและกันก็ไม่น่าจะมีนักสำคัญที่แตกต่างเพียงแต่ฟังเร็นไปบนฐานของความสมดุลที่มีคุณธรรมเป็นฐานรองรับเท่านั้น

อ้างอิง

1. สภาพะ หมายถึง สภาพการณ์ของการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และเป็นไปของปรากฏการณ์ หรือสรรพสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ในขณะที่คำว่า “ภาวะ” มีความหมายตรงกันข้าม เนื่องจากถูกคัดแปลง ประมวล โดยมนุษย์เพื่อสนองตอบวัตถุประสงค์บางประการ
2. สังขะบัญญัติ เป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกันกับ “สมมติบัญญัติ” ที่กล่าวไว้ในอ้างอิงบทที่ 1 ลำดับที่ 20 เพราะเป็นกฎระเบียบทางสังคมที่มีความจริงเป็นนิรันดร์
3. อำนาจแบบรวมศูนย์ (Centralization) เป็นระบบการบริหารจัดการแบบเบ็ดเสร็จไว้ที่ส่วนกลางคือ ราชธานี ด้วยเหตุแห่งกรณีดังกล่าวจะไม่พักเสี้ยวเวลาให้นั้นยาวกับการที่ต้องสรุปว่า การบริหารจัดการในท้องถิ่นทุกประการต้อง “ขึ้นต่อ” การตัดสินใจของส่วนกลางเป็นสำคัญ แต่หลังจากนั้นการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์ดังกล่าว ก็ได้ถูกหักท้วงทวงถาม จนกระทั่งได้นำไปสู่การปฏิรูปการเมืองการปกครองในปี พ.ศ. 2540 อำนาจอธิปไตยเป็นไปแบบรวมศูนย์ ได้ค่อย ๆ คลี่คลายไปสู่การกระจายอำนาจมากขึ้น
4. ภูมิเขต สุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง เขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ธรณีสัณฐาน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีตามธรรมชาติ เหล่านี้ทั้งมวลล้วนแล้วแต่มีบทบาทสำคัญต่อการก่อเกิด ดำรงอยู่และเป็นไปต่อวัฒนธรรมชุมชนทั้งสิ้น
5. อาณาเขต หมายถึง เขตที่อยู่ในอำนาจ (อาณา เป็นภาษาบาลี หมายถึง อำนาจ ตรงกับคำว่า อาชญา ในภาษาสันสกฤต เขตที่มีการขีดครองหรือถือครอง ซึ่งเป็นไปตามวัฒนธรรม การถือสิทธิ์ การมีกรรมสิทธิ์ของผู้นั้น กลุ่มคนตามแต่ละยุคสมัย(สุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์, 2542 : 27 – 29)
6. เครือข่ายทางสังคม (Social Network) เป็นลีลาท่าทีและวัตถุประสงค์จำเพาะของคนกลุ่มที่จำเป็นต้องขยายแวดวงและเครือข่ายไปสู่คน / กลุ่มคนเพื่อการสร้างความรู้จักมักคุ้น ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ผูกพาปรึกษาหารืออันจะนำไปสู่การอยู่ได้ อยู่รอดและอยู่ดีภายใต้ข้อจำกัดทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศสยามไทยในอดีต กล่าวโดยสรุปได้ว่า ชนกลุ่มใดมีโยค ย่านและไข่มากก็ย่อมมีโอกาสในการอยู่ได้ อยู่รอดและอยู่ดีมากกว่าคน

ที่มีลักษณะตรงกันข้าม ภายใต้ข้อจำกัดของอำนาจรัฐไทยในขณะนั้นที่เข้าไปไม่ถึง และไม่ถึง

- 7 เครือข่ายของความอยู่รอดปลอดภัย (Safety Network) เป็นเครือข่ายและผลสืบเนื่องจากเครือข่ายทางสังคมที่กล่าวแล้วในข้อ 6 กล่าวคือ ถ้าคน / กลุ่มคนใดมีเครือข่ายทางสังคม (โยค บ่านและโย) มากก็就会有ความปลอดภัยสูงภายใต้ข้อจำกัดของอำนาจรัฐไทยในขณะนั้น พุคให้เข้าใจง่ายก็คือว่า ถ้ามีวัวชาวบ้านร้านดินก็จะไม่กล้าลักขโมย เมื่อเขารู้ว่าเจ้าของวัวมีโยค บ่านและโยเยอะแยะ ฝืนลักขโมยไปก็ต้องส่งกลับคืนเขา
- 8 รหัสลับหรือผู้รู้แจ้ง (Mystics) เป็นวิถีคิดของคนในซีกโลกตะวันออก (เอเชีย) ที่เชื่อว่า ร่างกายกับจิตใจเป็นสัมพันธ์ภาพที่แยกออกจากกันไม่ได้ ในขณะที่เดส์คาร์ทส์ ซึ่งเป็นตัวแทนทางความคิดแบบตะวันตกเชื่อว่า ร่างกายนั้นไม่มีเรื่องจิตใจเจือปนอยู่ด้วย และจิตใจก็ไม่มีร่างกายเข้ามาเกี่ยวข้อง ผลพวงของแนวคิดดังกล่าวจึงได้ประเมินค่ากันว่า ผลงานที่เกิดจากสมองจะต้องมีคุณค่ามากกว่าการงานใด ๆ ก็ตามที่เกิดจากร่างกาย คำว่า “รหัสลับ” หมายถึง นัยของสัญลักษณ์ประการหนึ่งที่มีอยู่จริงแต่ยากต่อการเข้าถึงเพราะเป็นเรื่องความเชื่อ จิตใจและนามธรรม ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่รหัสลับทั้งหลายจะถูกตีความว่า ไม่แน่ชัด ลึกลับ และไม่ใช่วิทยา-ศาสตร์ ตามแนวคิดของเดส์คาร์ทส์ในอดีต แต่ก็น่าดีใจตรงที่ว่าทัศนะการมองชีวิตและโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไป รหัสลับวิทยากำลังได้รับความสนใจอย่างจริงจังและมากขึ้น เพราะได้มีนักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ต่างก็ตระหนักว่าความคิดแบบรหัสลับได้เสนอสถานะอันลึกซึ้งลึกลับ และไม่เป็นวิทยาศาสตร์อย่างคงเส้นคงวา จึงทำให้เชื่อกันว่าแนวทางของวิธีวิทยากับความเชื่อทางศาสนาและเป้าหมายทางจิตวิญญาณของมนุษย์นั้นสามารถบรรสานสอดคล้องสัมพันธ์กันได้อย่างกลมกลืน (พระประชา และคณะ, 2542 : 87 – 88 เล่ม 1)
- 9 เทิร์น คีย์ (Turn Key) เป็นแนวคิดตะวันตกโดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่ประสบความสำเร็จในด้านเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเชื่อว่า การนำเทคโนโลยีขั้นสูงไปใช้ทั้งในลักษณะเชิงเดี่ยวและร่วมทุนในประเทศด้อยพัฒนา ได้ออกจะทำให้ประเทศด้อยพัฒนาเสียเปรียบในระยะเริ่มแรก แต่กลุ่มประเทศดังกล่าวก็สามารถเรียนรู้ร่วมกันและจะยังประโยชน์ให้กับทั้งสองฝ่ายอย่างมีคุณภาพในภายหลัง แต่จากประสบการณ์ที่ผ่านมาได้ทำให้นักพัฒนาจากทั้งเอเชียและแอฟริกาพากันกลัวที่จะตกต่ำว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะเกิด Turn Key ขึ้น ครอบงำที่เทคโนโลยีได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่ประเทศด้อยพัฒนาจะตามทัน

10. ทุนข้ามชาติ (Transnational Capital) เป็นทุนขนาดใหญ่ที่เดินทางผ่านพรมแดนระหว่างประเทศ ที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่ด้อยพัฒนา โดยที่เมืองแม่หรือประเทศเจ้าของทุนใช้อำนาจ และโอกาสในการต่อรองที่สูงกว่าให้ประเทศเล็กประเทศน้อยต้องยกเลิกกฎระเบียบ อันเป็นอุปสรรคต่อการลงทุนดังกล่าว ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ดูดซับกำไรกลับเมืองแม่ให้ มากที่สุดตามปกติวิสัยของการค้าเสรี ที่กลุ่มประเทศตะวันตกได้พยายามสร้างกลไก และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ร่วมกันผ่านการประชุมระดับนานาชาติอยู่เนือง ๆ
- 11- 12. ทุนอิสระเชิงสัมพันธ์กับเชิงสมบูรณ์ (Relation and Absoluty Capital) เป็นทุนประเภทหนึ่ง ที่เกิดขึ้นโดยกลุ่มทุนกลุ่มหนึ่งที่มีแนวโน้มโยกย้าย ให้บริหารจัดการทุนโดยอิสระ การ บริหารจัดการทุนในท่วงทำนองดังกล่าวจึงต้องตกอยู่ในฐานะที่เป็นทุนอิสระเชิง สัมพันธ์มากกว่าที่จะเป็นทุนอิสระ โดยแท้จริง เพราะอย่างไรเสียเจ้าของทุนและทุก ส่วนเกี่ยวข้องย่อมจะมีเงื่อนไขก่อนการให้เพื่อเป็นหลักประกันทุนไว้รองรับด้วย เสมอ ฉะนั้นกระบวนการทุนในประเทศด้อยพัฒนาจึงมีความโน้มเอียงไปในทุนอิสระ สัมพันธ์มากกว่าที่จะเป็นทุนอิสระเชิงสมบูรณ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นไปไม่ได้ ที่เจ้าของทุน (ต่างชาติ) จะยินยอมให้ทุนเปล่าโดยไม่มีเงื่อนไข
13. มาตรฐาน ISO คำว่า ISO มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า ISO₉ ที่มีได้หมายถึงคำย่อของหน่วย งาน หากแต่หมายถึงความเท่าเทียมกันในขั้นต้น เช่น Isometric – Isomomy จาก ความหมายนี้หมายถึงความเท่าเทียมกันในขั้นต้น จึงเป็นการง่ายที่จะเรียกขานหน่วย งานนี้ทั่วโลกว่า ISO ซึ่งแต่เดิมนั้นองค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐานใช้ชื่อ ย่อว่า “IOS” แต่ในระยะต่อมาได้เปลี่ยนเป็น “ISO” ซึ่งสอดคล้องกับคำในภาษากรีก ที่เป็นความหมายว่า “เท่ากันหรือเสมอกัน” เพราะฉะนั้นวัตถุประสงค์ขององค์การ จึงทำหน้าที่เกี่ยวกับการกำหนดหรือปรับมาตรฐานนานาชาติเกือบทุกประเทศ (ยกเว้น มาตรฐานทางการไฟฟ้าซึ่งเป็นหน้าที่ของ IEC) ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศต่าง ๆ ในโลก สามารถใช้มาตรฐานเดียวกัน สาเหตุสำคัญสืบเนื่องมาจากแต่ละประเทศมีมาตรฐาน กำหนดคุณภาพของตนเอง เช่น สหรัฐอเมริกาเป็น ANSI ญี่ปุ่นเป็น JIS เยอรมัน นิใช้ระบบ DIN อังกฤษเป็น BS และประเทศไทยมาเป็น มอก. เป็นต้น ดังนั้น องค์การ ISO จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการด้านเทคนิคเกี่ยวกับการประกันคุณภาพสากล คณะที่ 176 ขึ้นมาทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานประกันคุณภาพให้กับสากลนิยมซึ่งก็คือ ISO 9000 โดยจัดทำฉบับแรกในปี ค.ศ. 1978 (สำหรับการแก้ไขปรับปรุงรายละเอียด

จะทำในทุก ๆ ระยะ 5 ปี ถ้าปฏิบัติได้) ในขณะนี้ได้มีการแก้ไขปรับปรุงเป็นครั้งแรกแล้วคือ ฉบับปี ค.ศ. 1994 (โดยการอนุมัติของ ISO Technical Committee 176) ภายใต้รหัส "9000" ที่มีมาตรฐานเดียวกันคือ ISO 9000 9001 9002 9003 9004 และ 14000 เพราะเมื่อก้าวถึงที่สุดแล้วก็หาเป็นอื่นไปไม่ได้ไม่ นอกเสียจากการแข่งขันกันสูง จึงได้มีการรวมตัวกันทางการค้าระหว่างกลุ่มประเทศเพื่อความได้เปรียบในทางการค้าระหว่างประเทศ เพราะนอกจากจะได้รับการคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มแล้ว ยังเป็นการกีดกันทางการค้าของกลุ่มต่างกลุ่มได้อีกด้วย โดยวิธีการกำหนดมาตรฐานของกลุ่มคนให้แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ เหล่านี้ได้ถูกสถานการณ์ของโลกบังคับให้ต้องมีการรวมกลุ่มกันต่อสู้เพื่อป้องกันผลประโยชน์ที่กลุ่มประเทศของตนจะได้รับ ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่ กลุ่มตลาดร่วมยุโรป หรือ EC สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ASEAN เขตการค้าเสรีอาเซียน หรือ AFTA กลุ่มประเทศการค้าเสรีอเมริกาเหนือ หรือ NAFTA กลุ่มความร่วมมือทศนครรัฐในเอเชียแปซิฟิก หรือ APEC (เทวินทร์ ลีโรชชัยกุล, 2539 : 9 - 11)

ในขณะที่มาตรฐาน ISO 14000 เป็นมาตรฐานที่ถูกพัฒนาขึ้นมาโดยคณะกรรมการด้านเทคนิค 207 (Technical Committee, TC 207) แห่งองค์การระหว่างประเทศเพื่อใช้เป็นมาตรฐานในการจัดการธุรกิจที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นระบบที่มุ่งเน้นให้องค์กรมีระบบในการควบคุม และปรับปรุงผลการปฏิบัติงานของกระบวนการ ผลิตภัณฑ์ และบริการ เพื่อลดหรือมิให้มีผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย และผลกระทบต่อนิเวศวิทยา นับตั้งแต่ขั้นตอนของการออกแบบ การวิจัยและการพัฒนาการผลิต การส่งมอบการนำไปใช้งาน การนำกลับมาใช้ใหม่ และการกำจัดขั้นสุดท้ายโดยเรียกมาตรฐานนี้ว่า อนุกรมมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 (ISO 14000 Series of Environmental Management Standards) ซึ่งแบ่งชนิดของมาตรฐานในเชิงการประเมินผลเป็น 2 ส่วนคือ การประเมินผลขององค์กรหรือกระบวนการ และการประเมินผลของผลิตภัณฑ์ โดยครอบคลุมส่วนต่าง ๆ ดังนี้ ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม การตรวจติดตามสิ่งแวดล้อม การประเมินผลการปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อม การติดตามสิ่งแวดล้อม การประเมินวงจรชีวิต ลักษณะ

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ คำศัพท์และนิยาม (สุเทพ ชีร
ศาสตร์, 2532 : 8 – 10)

- 14 สิทธิพิเศษทางการค้า (GSP) คำว่า “สิทธิพิเศษทางการค้า” หรือ GSP เป็นคำย่อของคำเต็มที่ว่า Generalized System of Preferences โดยนัยนี้หมายถึง มาตรการทางการค้าระหว่างประเทศชนิดหนึ่งที่ประเทศพัฒนาแล้วร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีศุลกากรเป็นการทั่วไป ในการส่งสินค้าออกให้กับประเทศด้อยพัฒนาในฐานะประเทศคู่ค้า ทั้งนี้เพื่อการส่งเสริมอุตสาหกรรม แรงอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และเพิ่มรายได้จากการส่งออกให้กับประเทศด้อยพัฒนา (ฉันทนัทธ์ ชีระสุนท์ (แผ่นปลิว), 2544.)
- 15 การดูดซับทางปัญญา (Brain Drain) เป็นวิธีการอย่างหนึ่งของประเทศที่พัฒนาแล้วที่อาจจะเกิดขึ้นจากความตั้งใจในฐานะนโยบายหรือเป็นความบังเอิญที่สุดจะคาดเดา ที่ได้แสดงให้เห็นโดยผ่านการหยิบยืมเงื่อนไขพิเศษให้กับกลุ่มคนระดับสมองของประเทศด้อยพัฒนา เช่น เงินเดือน / ค่าตอบแทนที่สูงกว่า ความสะดวกสบายและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตที่มากกว่า ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลกลุ่มดังกล่าวได้พักพิงอาศัยอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยวาดหวังตั้งว่า กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะสามารถประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมและเทคโนโลยีขั้นสูงภายใต้ข้อบังคับตามกฎหมายของประเทศนั้น ๆ ได้
- 16 กลุ่มประเทศ G8 คือกลุ่มประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีขั้นสูง มีจำนวน 7 ประเทศหรือที่เรียกกัน G7 ในขั้นต้นได้ เยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่นและส่วนประเทศ ได้เป็นสมาชิกหลังสุดจึงนิยมเรียกชื่อกลุ่มประเทศดังกล่าวว่า G8
- 17 สินค้าขั้นปฐม (Primary Products) หมายถึง สินค้าที่ยังไม่ได้ผ่านการแปรรูปใด ๆ ซึ่งมักจะเป็นผลผลิตทางการเกษตรในกลุ่มประเทศด้อยพัฒนา เนื่องจากขาดแคลนใน 3 องค์ประกอบหลักคือ ทุน เทคโนโลยี และการบริหารจัดการแนวใหม่ ดังนั้นสินค้านี้จึงกล่าวถึงมีอำนาจในการต่อรองต่ำ เพราะมีอายุการใช้งานและคงรูประยะสั้น ดังนั้นจึงมักจะถูกกดราคาโดยประเทศคู่ค้า และยิ่งถ้ามีประเทศที่มีสินค้าขั้นปฐมจำนวนมากก็จะมีมีการห้ามนราคากันเองภายในกลุ่มดังกล่าวอีกด้วย

- 18 สินค้าประเภททุน (Capital Goods) ในบรรดาสินค้าที่ปรากฏในท้องตลาดนั้นจำแนกได้หลายประเภท หนึ่งในนั้นคือ สินค้าประเภททุนที่หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทั้งที่เป็น Self - ware Hard ware
- 19 จิตสำนึกตะวันตก (Western Relevance) เป็นพฤติกรรมชุดหนึ่งของกลุ่มประเทศตะวันตกที่ได้มีลีลาและท่าทีต่อกลุ่มประเทศตะวันออกผ่านกรรมวิธีต่าง ๆ เช่น การให้เงินกู้ปลอดดอกเบี้ยหรือการให้ทุนไปศึกษาดูงาน ฯลฯ ทั้งนี้งานศึกษาวิจัยเรื่องการผูกขาดไม่สามารยขึ้นชั้นได้ว่าเป็น “นโยบาย” หรือบังเอิญที่บรรดาประเทศด้อยพัฒนากำลังขาดแคลนในเรื่องดังกล่าวจึงมักจะสนองด้วยดีเสมอเมื่อได้มีการ “เสนอ” จากกลุ่มประเทศตะวันตกที่ดีที่ “ห้ามผิว” แต่ถ้ามึงได้ตรวจสอบสืบค้นให้ล่งล้าลึกแล้วก็จะพบว่า เขาเหล่านั้นคือ กลุ่มประเทศตะวันตกต้องการให้ชาวตะวันออกเกิดจิตสำนึกตะวันตก ที่ต้องการครอบงำในทุกส่วนเสี้ยวของ “วิถีไทย” (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน “จดหมายถึงนาย” : มีชัย ไทยแลนด์ คอต คอม”) ลงวันที่ 27 กรกฎาคม
- 20 กำเนิดคนไทยมีอยู่ 5 กลุ่ม ตามข้อค้นพบของกาญจณี สะออกศรี เป็นดังนี้
1. กลุ่มที่เชื่อว่าถิ่นเดิมของคนไทยอยู่ในบริเวณมณฑลเสฉวน ในต้นแม่น้ำแยงซีเกียง หรือตอนกลางของประเทศจีนในปัจจุบัน และค่อย ๆ อพยพมาทางตอนใต้ของจีนครั้งหนึ่ง อีกครั้งหนึ่งจึงอพยพลงมาสู่แหลมอินโดจีน
 2. กลุ่มที่เชื่อว่าถิ่นกำเนิดของคนไทยอยู่บริเวณเทือกเขาอัลไต ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจีนติดกับพรมแดนรัสเซีย และค่อย ๆ อพยพทยอยลงมา 3 ครั้งใหญ่ ๆ จากเทือกเขาอัลไตเข้าสู่มณฑลเสฉวน ต่อมาอพยพเข้าสู่มณฑลยูนนานและก่อตั้งอาณาจักรน่านเจ้าขึ้นมาจวบจนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 18 จึงอพยพจากอาณาจักรน่านเจ้าเข้าสู่บริเวณดินแดนประเทศไทยและก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย
 3. กลุ่มที่เชื่อว่าคนไทยในประเทศไทยเป็นคนในกลุ่มตระกูลภาษาไต - ไทย ซึ่งมีถิ่นเดิมอยู่กระจัดกระจายในบริเวณกว้าง นับตั้งแต่ทางตะวันออกเฉียงใต้และทางตอนใต้ของจีน บริเวณมณฑลไกวเจา กวางตุ้ง กวางสี และยูนนาน ตลอดจนบริเวณตอนเหนือของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งในบริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย
 4. กลุ่มที่เชื่อว่าถิ่นเดิมของคนไทยอยู่ในประเทศไทยปัจจุบันมานานแล้ว

5. กลุ่มที่เชื่อว่าถิ่นเดิมของคนไทยอาจอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยหรือในอินโดจีน หรือในบริเวณคาบสมุทรมลายูและค่อย ๆ แพร่กระจายไปทางใต้และทางตะวันตกของอินโดนีเซียและตอนใต้ของจีน

- 21 อธิปัตย์ แปลตามตัวว่า ความผู้เป็นใหญ่ เกิดจากรากศัพท์ คือ อธิ (อุปสรรค) ที่แปลว่า ใหญ่ยิ่ง กับ ปติที่แปลว่า หัวหน้า รวมกับ “ข” (ปัจจัย) รวมเป็นคำใหม่คือ อธิ + ปติ + ข (อธิปัตย์) ที่มีความหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ การแสดงออกอันไม่ยอมจำนนต่อการข่มเหงรังแกทั้งจากอำนาจรัฐผ่านกรมการเมืองในท้องถิ่นและอำนาจพลในระแวกข้างเคียงในขณะนั้น จึงได้ประกาศตัวตั้งตนเป็นหัวหน้าชุมชนโจรอย่างอาชญา ดังเช่นกรณีของ รุ่ง คอนทราย และดำ หัวแพร เป็นต้น
- 22 ตามพริ้งค์ เป็นชื่อหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราชในอดีตเนื่องจากนครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนาและการค้าแต่โบราณ เป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างอินเดีย ตะวันออกกลางกับอินโดจีน ตลอดไปถึงประเทศจีน จากความเป็นหลายศูนย์กลางเช่นนี้ ได้ทำให้ชนชาติต่างๆ เรียกชื่อเมืองนครศรีธรรมราช ต่างกันดังนี้ ได้แก่ ตามพริ้งค์ ตั้งมาหลัง กรุงศรีธรรมโศก ศรีธรรมราช สิริขัณมณคร โสภัก ปาณสินุตร ลิกอร์ ละคร ลกร หรือละคอน และนครศรีธรรมราช
- 23 เมือง 12 นักขัต เป็นสัญลักษณ์ของความเกรียงไกรของนครศรีธรรมราชในราวปีพุทธศตวรรษที่ 18 – 19 มีอำนาจกว้างใหญ่ไพศาลจนสามารถปกครองทั้งรัฐไทยและมลายูบางรัฐแบบรอบทิศทางจนมีคำกล่าวว่...จึงพญาศรีธรรมโศกราชตรีกันแล้วก็ให้สร้างเมืองขึ้น 12 นักขัต
ปี่ชวดเมืองสายถือตราหนู	1
ฉลุเมืองตานีถือตราวัว	1
ขาสเมืองกะลันตันถือตราเสื่อ	1
เกาะเมืองปะหังถือตรากระต่าย	1
มะโรงเมืองไทร (บุรี) ถือตรางูใหญ่	1
มะเล็งเมืองพัทลุงถือตรางูเล็ก	1
มะเมียเมืองตรังถือตราม้า	1
มะแหมเมืองชุมพรถือตราแพะ	1

วอเมืองบันไทยสมอถือตราววนร	1
ระกาเมืองสอเลาถือตราไก่อ	1
ขอเมืองตะกั่วถือตราสุณัษ	1
ขุนเมืองกระถือตราสุกร	1

เหล่านี้คือเมือง 12 นักบัตร์หัวเมืองแก่นครศรีธรรมราชมหานคร

- 24 อุบายและเพทุบายเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ นักบริหารและนักปกครองจะต้องนำไปใช้ให้ถูกต้อง ถูกที่และถูกทาง กล่าวคือจะต้องใช้ความดีงามอันแบบคาสุญญกับภักภาพ มีเหตุผลและวุฒิภาวะ เพราะการดำเนินการด้วยวิธีดังกล่าวจะทำให้เกิดกุศลโอบายไปในทางที่ไม่ถูกต้องดีงามก็จะกลายเป็นเพทุบาย ซึ่งหมายถึง การใช้เล่ห์กลจนเกิดความเสียหายเพราะไม่เข้าใจกัน เข้าใจผิดกัน แยกแยกกันกระทั่งถึงการฆ่าฟันกัน (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, 2542 : 56 – 57)
- 25 แบ่งแยกแล้วปกครอง (Divided and Rule) เป็นกุศลโอบายของนักปกครองที่มองเห็นว่า ผู้ที่อยู่ในปกครองมีพลังและอำนาจในการต่อรองสูงกว่าหรือมีแนวโน้มที่จะสูงกว่าจนน่าจะทำให้ได้นำไปสู่การสำแดงให้เห็นว่าได้ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการปกครอง ก็จะหาอุบายในการแบ่งส่วนกำลังดังกล่าวออกเป็นส่วนเล็กส่วนน้อย เพราะเชื่อและมีความเป็นไปได้ในทางรัฐศาสตร์ว่าจะจัดการปกครองได้ง่ายกว่าดังเช่น กรณีของการเมืองการปกครองไทยบางยุคบางสมัยในอดีต
- 26 เทศาภิบาล เป็นระบบการปกครอง ที่รัชกาลที่ 5 ได้ทรงนำมาใช้ปรับปรุงระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคสำหรับความหมายของระบบเทศบาลนั้น มีความหมายรวมว่า “เป็นระบบการปกครองส่วนภูมิภาคชนิดหนึ่ง” ส่วน “มณฑลเทศาภิบาล” คือส่วนหนึ่งของระบบการปกครองชนิดนี้ ระบบเทศาภิบาลจะเป็นระบบที่รัฐบาลกลางจัดข้าราชการส่วนกลางออกไปบริหารราชการในส่วนภูมิภาคแทนที่จะให้ส่วนภูมิภาคจัดข้าราชการเข้าบริหารงานในบ้านเมืองของตนเองเหมือนสมัยก่อน ด้วยเหตุนี้ระบบเทศาภิบาลจึงเป็นระบบการปกครองที่รวมอำนาจเอาไว้ในส่วนกลางได้อย่างเป็นระบบ และสามารถเปลี่ยนประเพณีการปกครองแบบเก่าของไทยที่เข้าเมืองปกครองบ้านเมืองแบบ “กินเมือง” มาเป็นแบบสมัยใหม่
- 27 หัวเมืองมณฑล 7 หัวเมือง คือ ปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง ยะลา รามันห์ ระแงะ และสาบบุรี หัวเมืองปากซ์ใต้ ที่มีความสำคัญมากตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น

ทั้งสองเมืองทำหน้าที่ควบคุม บังคับบัญชาเมืองประเทศราชมลายู เดิมหัวเมืองประเทศราชมลายูเหล่านี้รวมอยู่เป็นเมืองเดียวกัน คือปัตตานี ต่อมา พ.ศ. 2334 ปัตตานีเป็นขบถ จึงถูกแยกออกเป็น 7 เมือง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2449 ได้รวมใหม่เป็น 3 เมือง คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ตั้งเป็นมณฑลปัตตานีทั้ง 7 หัวเมือง จึงกลายเป็น 3 จังหวัดภาคใต้มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

- 28 บาเตอร์ซิสเต็ม (Barter System) เป็นระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ขาดและเกินระหว่างกันและกัน กล่าวเฉพาะการศึกษาวิจัยเรื่องผูกโซ่ในครั้งนี้หมายถึง การแลกเปลี่ยนข้าวกับของหรือของกับของระหว่างผู้คนในพื้นที่สามระนาบ คือ ที่ราบสูงเชิงเขากับที่ราบลุ่ม หลังสันทรายชายทะเลกับบนสันทรายชายทะเลในเขตพื้นที่ชายขอบทะเลสาบสงขลา
- 29 การเกิดจุกอ่อนในระบบเสื่อม เป็นระบบของการบริหารจัดการกำลังพล ไฟร์ ทาส ขุนนางและบรรดากรมการเมืองของหัวเมืองประเทศราชภายใต้ระบบกินเมือง ในระยะแรกบรรดาเจ้าเมืองทั้งหลายยังคงให้ความเคารพยำเกรงโดยแสดงออกผ่าน “เครื่องราชบรรณาการ” แต่ครั้นเมื่อเจ้าเมืองประเทศราชมีไพร่พลมากขึ้นจากการเกิดลูกออกหลานของไพร่ทาส และมั่งคั่งขึ้นจากการส่งสมทรัพย์สินอันเกิดจากแรงงานของไพร่และทาส จึงทำให้เจ้าเมืองบางเมืองแสดงอาการกระด้างกระเดื่องโดยการไม่ส่งกำลังไปสมทบ เมื่อทางราชธานีต้องออกสงครามกับการวางแผนแย่งราชบัลลังก์ กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบการควบคุมไพร่พลที่ใช่มามาก่อนหน้านี้เริ่มเสื่อมและมีจุกอ่อนบางประการ จึงได้นำไปสู่การปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5
- 30 $E = mc^2$ เป็นทฤษฎีสัมพันธภาพพิเศษของไอน์สไตน์ที่แสดงให้เห็นว่าสสารและพลังงานเป็นสิ่งเดียวกัน แต่ปรากฏตัวคนละรูปแบบ โดยทั้งสสารและพลังงานต่างก็เปลี่ยนไป พลังงานและสสารก็สามารถเปลี่ยนไปเป็นสสารตามสมการนี้ถ้าการสูญหายของสสารเปลี่ยนไปเป็นพลังงาน สสารจะมีมวล m เมื่อเปลี่ยนเป็นพลังงาน พลังงานจะมีขนาด E โดยที่ C เป็นความเร็วของแสงในสุญญากาศ มีค่าประมาณ 300000 กม. ต่อวินาที สมการ $E = mc^2$ นี้เองที่ได้นำไปสู่ปรากฏการณ์นิวเคลียร์และอาวุธนิวเคลียร์ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (ชัยวัฒน์ คุประตกุล, 2543 : 40 – 41)

บทที่ 3

สหาย่านหาโชค

หลังจากที่แรงสั่นสะเทือนก่อนหลังของการเปิดตัวเรื่อง “หัวเชือกวัวชน” ต่อสาธารณะ จนสามารถขยับเขยื้อนการวิจัยให้เกิดปรากฏการณ์ “ทำก่อนหิน รองเท้าฟองน้ำ... กระทั่งถึง ดอกไม้” ในเวลาต่อมา จึงเป็นความชอบธรรมและเชื่อมั่นระหว่างบุคคลว่าพึงช่วยเสาะหา บางชื่อ เรื่อง (ที่ค้างคาง) ของโครงการ (โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา) ทำให้ผู้ศึกษาวิจัยในฐานะมือวางไร้อันดับและไม่หลงใหลอยู่ในวังวนของ “สัจจะสมมติ” ต้องถอดรหัส ให้เป็น “วนพิศทางอารมณ์” ของกลุ่มประชากรเป็นคำรบสอง ดังนั้นการสหาย่านหาโชคในครั้งนี้ จึงต้องบริหารจัดการภายใต้ข้อจำกัดของทั้งเงื่อนไขปัญหาและเวลา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามที่ตั้ง หวัง ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบว่า ผู้คนแถบชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา เขามีวิธีการในการสร้างเครือข่ายสายสัมพันธ์กันอย่างไร จึงได้กำหนดให้กรณีศึกษาแบบจำเพาะเจาะลึก ผ่านการสหาย่าน นับโชคตั้งแต่หัวโชค กลางโชคและปลายโชค จาก 4 กรณีหลัก ดังนี้

1. เรือเหินือ : ลำนำรักแห่งลำน้ำในพื้นที่สามระนาบ
2. การค้าทางเรือรอบทะเลสาบสงขลา : ย่านและโชคของเพื่อนห้องสองฝั่งปาก
3. ตัวตนของความเป็นอชิปัตย์ : ปฏิกริยาอันห่างไกลจากทุ่งคอนทราย ถึงพี่น้องเงี้ยวเย็ด
4. ข้าวกันบาตร : สายญาติฝ่ายหลวงตา

1. เรือเหินือ : ลำนำรักแห่งลำน้ำในพื้นที่สามระนาบ

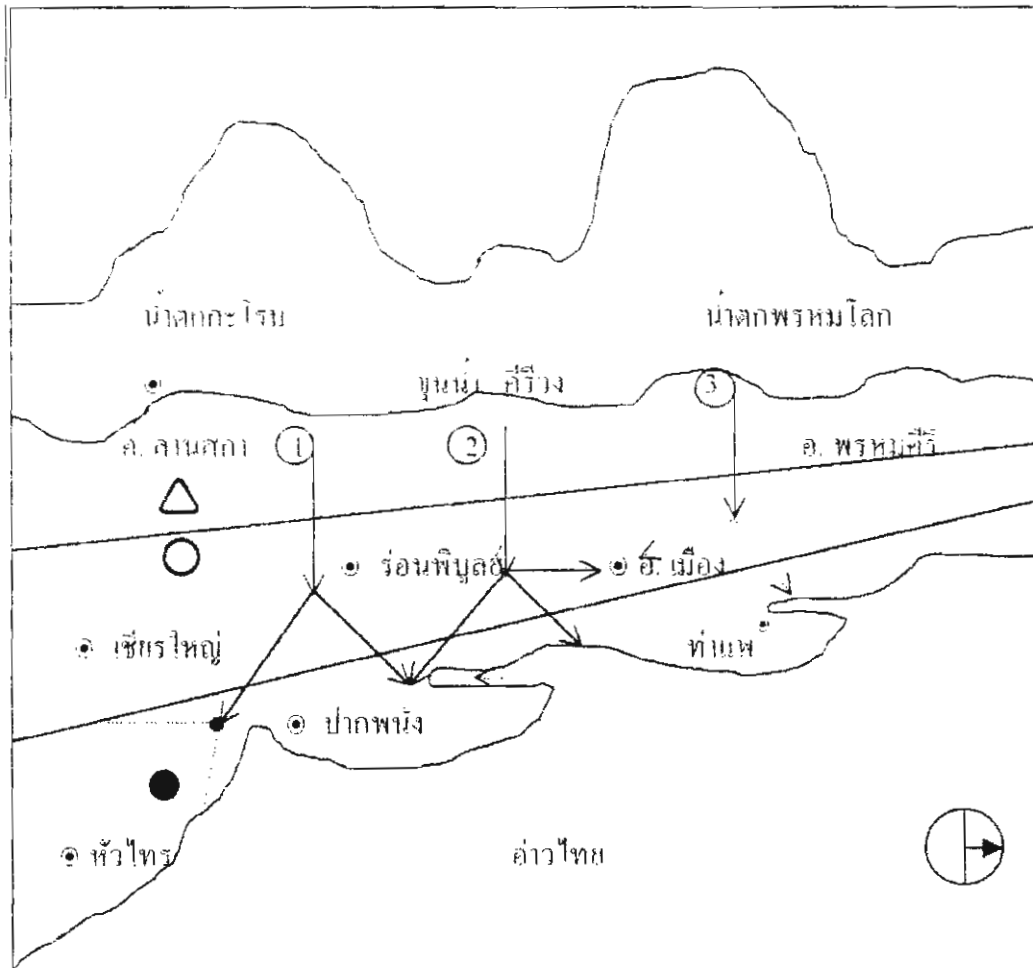
ถากกล่าวอ้างเกี่ยวกับ “เรือเหินือ” ในรูปลักษณะของตำนานที่บ่งชี้เจตนา ลีลาและท่าทีที่ หลกหลาย ที่บ้างก็เปิดตัวในฐานะที่เป็นนิทานพื้นบ้าน บทความ สารคดี ฯลฯ แต่ก็ไม่เคยเลย สักทีที่จะกล่าวอ้างถึงเรือเหินือในฐานะการ “ศึกษาวิจัย” ดังนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงได้ กำหนดค่าให้เป็นส่วนควบของการศึกษาวิจัยในฐานะที่เป็นสัมพันธ์ภาพแรงส่งของผู้คน สาม ระนาบที่อยู่นอกเหนือคำอธิบายเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ชุมชนของทุกสำนัก เพราะที่สุดของการค้า เรือเหินือก็คือการสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมที่มีเกร “ตัดต่อ

และเติมเต็ม” ให้แก่กันและกัน จนกระทั่งนำไปสู่การก่อเกิดการผูกเกลอ ผูกดวงและชนบนิยมนุ ปกัมภ์ หนุนเนื่องอยู่เบื้องหลัง ในที่สุดจึงต้องใช้ผลจากการศึกษาของทั้งสมพุทธ ฐานะน และ ไพรินทร์ รุขแก้ว เป็นฐานข้อมูลหลัก จำแนกอธิบายได้ดังนี้

1.1 กำนัดเรือเหนือ : สังคมสมานาตาพระหว่างผู้คนชาวเหนือกับชาวนอก คำว่า “ชาวเหนือ” เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อชาวชนบท ที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ทำไร่ ทำสวน ผัก ผลไม้ อยู่ตามบริเวณที่ราบด้านตะวันออกของเขาลอง หมายความว่า เป็นพวกที่อาศัยอยู่เหนือน้ำ คำว่าชาวเหนือนี้มีได้หมายถึงเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ที่ต้นน้ำคิรีวงเท่านั้น หากแต่ยังหมายความรวมถึงผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณต้นน้ำแหล่งอื่นๆ อีกด้วย ในขณะที่ “ชาวนอก” เป็นคำที่ใช้เรียกชาวชนบทที่ตั้งบ้านเรือนทำไร่ ทำนา ทำประมง อยู่ตามลุ่มแม่น้ำปากพนัง ซึ่งได้แก่ บริเวณอำเภอปากพนัง หัวไทร และเชียรใหญ่ ชาวเหนือกับชาวนอกมีการติดต่อสัมพันธ์กันโดยใช้เรือเป็นพาหนะจึงเรียกเรือที่ชาวเหนือใช้เป็นพาหนะว่า “เรือเหนือ”

เรือเหนือเป็นเรือที่ทำจากไม้ทั้งต้น มีขนาดใหญ่ นิยมทำด้วยไม้ตะเคียนเพราะมีน้ำหนักเบา หากทำด้วยไม้ชนิดอื่น เช่น ไม้หลาวเตาหรือไม้ตังหน เป็นต้น ซึ่งหนักและจมน้ำยาก การทำเรือจะตัดไม้จากภูเขา ยาวประมาณ 4-5 วา แล้วช่วยกันถาก ขุด เจาะ จนมีลักษณะเป็นลำเรือ แล้วใช้ไฟรมเพื่อเบิกให้ขยายกว้างออกตามต้องการ หลังจากใช้ไฟรมเพื่อเบิกขยายความกว้าง - แคบตามที่ต้องการแล้วจึงขึ้นคาน (กระดาน) เรียกว่า “ขึ้นคานใหญ่” จะขึ้น 2 ชั้น จึงเรียกได้ว่าเป็นเรือเหนือ ตลอดลำเรือจากหัวถึงท้ายเรือจะเป็นระวางได้ 9 ระวาง (ไพรินทร์ รุขแก้ว 19 (2) มิถุนายน 2541 : 18-26)

2.2 สภาวะทางกายภาพ : เส้นทางเรือเหนือ

- สัญลักษณ์
- △ ที่ราบสูงเชิงเขา
 - ที่ราบลุ่มหลังสันทรายชายทะเล
 - สันทรายชายทะเล
 -

จริงอยู่แม้ว่าจะมีผู้เขียนถึงเรือเหนือไว้ไม่น้อย เช่น สมพุทธ ชูระเจน ไพรินทร์ รุบแก้ว และคนอื่นๆ แต่เมื่อได้ตรวจสอบสืบค้นจากวรรณกรรมลายลักษณ์ดังกล่าวก็พบว่า ต่างก็กล่าวถึงเรือเหนือแบบแยกส่วน ดังนั้น การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงต้องกล่าวถึงชีพจรสัมพันธ์ระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกโดยรวมว่า เส้นทางที่ทั้งชาวเหนือและชาวนอกได้ใช้ในการก่อเกิดสายใยใส่สัมพันธ์ ระหว่างกันและกันเมื่อครั้งอดีตนั้นมีอยู่ 3 เส้นทางด้วยกันคือ 1) คลองเขาแก้ว 2) คลองท่าดี และ 3) คลองนอกท่า จากภาพอธิบายได้ดังนี้

(1) เส้นทางคลองเขาแก้ว เริ่มต้นจากน้ำตกกะโรมอยู่ในเขตอำเภอลานสกาปัจจุบัน ไหลผ่านตำบลเขาแก้ว คลองเขาแก้วนี้มีลำคลองย่อย ๆ ที่เกิดจากต้นน้ำต่างกันแต่ไหลมาบรรจบกับคลองเขาแก้วอีกสองสาย คือสายบ้านท่าเรือ (ปัจจุบันเรียกบ้านน้ำรอบ) ต้นน้ำเกิดจากน้ำตกหอนาโงน และอีกสายหนึ่ง คือคลองห้วยน้ำเขียว ต้นน้ำเกิดจากเขาหน้าคำ คือ น้ำตกหนานดอยก ชาวเหนือจะลำเลียงสิ่งของด้วยเรือ ซึ่งบางครั้งต้องลำเลียงจากเรือลำเล็ก ๆ แล้วไปขนถ่ายลงเรือลำใหญ่ เนื่องจากลำน้ำตื้น และมีโขดหินมากซึ่งบางครั้งชาวเหนืออาจต้องช่วยกันปิดท่อบนกั้นน้ำเพื่อค้ำน้ำไว้ให้มีมากพอที่จะนำเรือล่องผ่านออกไปได้ เมื่อผ่านคลองเขาแก้ว คลองขุนทะเล คลองขุนพังและท่ามุดแล้วยังได้ ไปถึงคลองเสาชง คลองโคกคราม เขตอำเภอร่อนพิบูลย์ ผ่านต่อไปถึงคลองชะเมา เขตอำเภอเมืองและอำเภอปากพนัง ไปแยกที่วัดลาวแพรกหนึ่ง ไปเขียรเขาบรรจบกับแม่น้ำปากพนังที่บ้านปากเขียร อำเภอเขียรใหญ่ แพรกหนึ่ง ไปบรรจบกับคลองไม้เสียบ (คลองหัวตรุด) ที่หนองน้ำมดและไปคลองขุดหรือคลองตุ้ม¹ ออกแม่น้ำปากพนัง ที่บ้านหล่อง อำเภอปากพนังอีกแพรกหนึ่ง

(2) เส้นทางคลองท่าดี มีต้นน้ำอยู่ที่บ้านคีรีวงและยังมีต้นน้ำอีกหลายสาย เช่น น้ำตกสอยดาว น้ำตกไม้ปัก และน้ำตกหัวหวาน คลองท่าดีไหลลงมาทางตะวันออก จนถึงตัวเมืองของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่บ้านหัวท่า ที่นี่เป็นทางแยกของคลอง คือ ไหลมาทางเหนือเลียบปากตะวันตกของเมืองแล้วแยกเป็นสองแพรกที่มุมกำแพงเมืองด้านตะวันตก (หลังเรือนจำปัจจุบัน) ไหลต่อไปทางทิศใต้สู่คลองท่าเรือ ท่าวัง และไหลเลยไปบรรจบกับคลองท่าแพ ส่วนที่แยกไปทางตะวันออก คือ คลองหน้าเมืองไหลไปบรรจบกับคลองหัวตรุดที่บ้านโคกข่าย และออกสู่ทะเลที่ปากนคร คลองท่าดีแพรกที่ไหลไปทางใต้แยกเป็นสองคลอง คือ คลองป่าเหล้า กับคลองสวนหลวง ทั้งสองคลองไหลไปบรรจบกับคลองหัวตรุดที่บ้านคันธง

จากเส้นทางน้ำที่ชาวเหนือติดต่อกับชาวนอก ถ้านับจากต้นน้ำก็มาจากสองสายคือสายคลองเขาแก้วซึ่งเรียกกันว่า “ชาวเหนือหัวนอน”² และสายคลองท่าดีเรียกว่า “ชาวเหนือตีน”³ เมื่อชาวเหนือทั้งสองพวกเดินเรือไปยังท้องถิ่นชาวนอกคือ อำเภอปากพนัง หัวไทร หรือเขียรใหญ่ ก็จะไปได้สองทาง คือ สายที่ออกไปทางทะเล (อำเภอปากพนัง) เส้นทางออกทะเลก็มีสอง

ทาง คือ ออกทางปากนครและคลองบางจาก หากไม่ใช้เส้นทางออกสู่ทะเลก็อาจใช้เส้นทางที่ทั้งชาวเหนือดินและชาวเหนือห้วยอนดินเรือมาบรรจบกันที่หนองน้ำมด คลองหัวตรุด แล้วก็ร่วมเดินทางไปด้วยกันตามลำคลองขุด (คลองสุทุม)

(3) เส้นทางคลองนอกท่า เป็นเส้นทางที่อยู่ในอำเภอพรหมคีรี มีต้นน้ำอยู่ที่น้ำตกพรหมโลกในปัจจุบัน เส้นทางสายนี้มีระยะการเดินทางที่สั้นที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับ (1) และ (2) เพราะเป็นการเดินทางของผู้คนชาวเหนือบริเวณบ้านปลายอวน นอกท่า อ้ายเขียว อ้ายกู ท่าข้าม หน้าเขาหลังเขา ฯลฯ โดยมีปลายทางอยู่ที่ “ท่าแพ” ฉะนั้นทุกบ้านจะต้องมีเรือไว้ขนส่งผลไม้ ไม่ว่าจะเป็นทุเรียน มังคุด ลำสาด หรือพลูปากหราม และบางพาราไปขายที่ตลาดท่าแพ การขุดเรือเป็นหนึ่งในทักษะเฉพาะตัวที่หัวหน้าครอบครัวชาวเหนือจะต้องเรียนรู้ (เหมือน “พวกนอก” ที่ต้องรู้จักการไถนาหยาบขาว) ส่วนการถ่อเรือพายเรือไปขายผลไม้ที่ท่าแพอยู่ในสายเลือดของชาวเหนือ ไม่มีการสอน พ่อโตเป็นหนุ่มเป็นสาว ทุกคนต้องทำได้ เรือเหนือแถบนี้ต่างกับเรือเหนือลานสกา ตรงที่เรือเหนือลานสกาเป็นเรือใหญ่ มีหลังคาเปิดปิดได้ มีที่หลับนอนพร้อมด้วยเครื่องครัว รอนแรมไปได้เป็นอาทิตย์ ที่น้ำตื้นใช้ถ่อ ที่น้ำลึกใช้แจว บางลำมีแจวหัวแจวท้าย เมื่อต้องออกทะเล เรือเหนือแถวพรหมโลก และบ้านเกาะเป็นแค่เรือมาคความยาวจากหัวเรือถึงท้ายขนาดมาตรฐานคือ สามวาสองศอก กว้างไม่เกินสองศอก (สมพุทธ ฐระเจน, 2541 : 144 – 147)

ที่สุดของลักษณะทางกายภาพ ( ) ในฐานที่เป็นพื้นที่ต่างระนาบระหว่างที่ราบสูงเชิงเขา ที่ราบลุ่มหลังสันทรายชายทะเลและสันทรายชายทะเลของจังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้ผู้คนที่ย้ายอยู่บริเวณที่ราบสูงเชิงเขาได้รับการขนานนามว่า “ชาวเหนือ” ในขณะที่ผู้คนที่ย้ายอยู่บนสันทรายชายทะเลและที่ราบลุ่มหลังสันทรายชายทะเลรู้จักกันในนาม “ชาวนอก” แต่ที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ความเหลื่อมซ้อนของพื้นที่สามระนาบดังกล่าวได้ก่อให้เกิดรูปแบบการทำมาหากิน “แบบพึ่งพา” อธิบายความได้ว่า ผู้คนในระนาบหนึ่งขาดแคลนในบางสิ่ง แต่ก็สิ้นเกินในบางสิ่ง จึงทำให้ผู้คนดังกล่าวต้องตัดส่วนเกินเพื่อเติมเต็มให้แก่กันและกัน จนต้องนำไปสู่การประណความที่ “ลงตัว” ในที่สุด ที่สุดของการประណความว่าได้ว่าได้แสดงให้เห็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นเกี่ยวกับวิถีของการติดต่อ แต่งเติมให้แก่กันและกันโดยใช้เพียงทุนทางวัฒนธรรมเท่านั้น เพราะชาวเหนือก็มีผลหมากรากไม้ (หมาก พลู มังคุด ทุเรียน เงาะ ลำสาด ฯลฯ) จนสิ้นเกิน ในขณะที่ชาวนอกมีข้าวปลา เคบ (กะปิ) เกลือ ฯลฯ จนเหลือเกินด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุแห่งปัจจัยอันมั่งคั่งดังกล่าว ได้นำไปสู่การก่อให้เกิดตำนานเรือเหนือในเวลาต่อมา

1.3 เศรษฐกิจชุมชน : ฐานนาถแบบบาร์เตอร์ซิสเตม (Barter System) ผลพวงของการก่อเกิด ดำรงอยู่ของวิธีการผลิต บริโภคและจำแนกแจกจ่ายในพื้นที่สามระนาบดังกล่าวใน

เบื้องต้น ได้นำไปสู่การผลิต บริโภคและจำแนกแจกจ่ายอย่างสมานฉันท์และสมานภาพในเวลาต่อมา เพราะเมื่อ **Barter System** ที่ถูกนิยามและตีความว่า “การแลกเปลี่ยนสิ่งของอันจำกัดระหว่างกันและกัน” จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ผู้คนในชุมชนดังกล่าวจะต้องแลกเปลี่ยนกันระหว่างข้าวกับของ ของกับของ เมื่อ “ข้าว” หมายถึง ข้าวสารที่ผู้คนทุกชั้นชนต้องเสพ ในขณะที่ “ของ” หมายถึง ส่วนประกอบของการดำรงชีพที่เมื่อไม่เสพก็สามารถดำรงชีพอยู่ได้ เช่น หมาก พลุ เงาะ ทุเรียน ฯลฯ ในขณะนั้นและ / หรือขนมเค้ก เครื่องสำอาง กอล์ฟ ภัททอคเค เอ็ฟ ซี (KFC) ฯลฯ ในปัจจุบัน (2544) จริงอยู่แม้ว่าการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อไร ไม่ปรากฏปีที่แน่ชัด แต่การติดต่อก็คงเป็นไปในลักษณะการค้ำจุนเพื่อมีชีวิตอยู่รอด เนื่องจากชาวเหนือไม่สามารถปลูกข้าวได้เอง จึงจำเป็นต้องไปหาข้าวไว้เลี้ยงครอบครัว แต่ด้วยเหตุที่มีพืชผักผลไม้ จึงได้นำเอาพืชพรรณเหล่านั้นมาแลกเปลี่ยนข้าวกับของกันหลายครั้ง จนเกิดความสนิทชิดเชื้อกันขึ้นจึง ได้ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ต่อมาในระยะหลัง ๆ การแลกเปลี่ยนข้าวกับของได้ปรับเปลี่ยนเป็นการค้าขาย ทำให้การติดต่อพึ่งพาระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกมีสองลักษณะสำคัญ ดังนี้

(1) การไปมาหาสู่เป็นประจำ เป็นลักษณะพึ่งพาระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกทุกปี จนทำให้บางครอบครัวสนิทสนมกันถึงขั้นเหมือนญาติสนิท ชาวเหนือจะใช้เรือเป็นพาหนะบรรทุกสิ่งของล่องเรือ โดยมีจุดหมายว่าจะไปบ้านของใคร ที่หมู่บ้านใด ส่วนมากจะไปพักอยู่ครั้งละหลาย ๆ วัน เช่น 6 – 8 วัน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับระดับน้ำในลำคลองด้วย ถ้าน้ำแห้งเรือชาวเหนือก็จะติดอยู่บ้านชาวนอกหลายวัน เมื่อน้ำมากพอจึงสามารถกลับบ้านได้ การมีน้ำมากพอที่จะล่องเรือได้เรียกว่า “ขอบน้ำ” ชาวเหนือจึงคอยภาวนาหรือรอจังหวะเวลาน้ำเพื่อล่องเรือมาหาชาวนอกให้ขอบน้ำ ทั้งขาขึ้นและขาลง เพื่อจะได้เดินทางสะดวก การมาพักค้างแรมที่บ้านของชาวนอกจะนิยมมาในเดือน 6 – 9 ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงที่ชาวนอกได้เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวนอกเองก็รู้ว่าเป็นระยะที่ชาวเหนือจะมาหา ฉะนั้นเมื่อจะเก็บข้าวไว้ในยุ้งข้าว (ชาวนานเรียก “ห้องข้าว” หรือ “เรือนข้าว”) ก็จะแยกลอมข้าวไว้ ส่วนหนึ่งสำหรับเตรียมไว้ให้ชาวเหนือ นอกจากนี้ชาวนอกยังเตรียมข้าวเหนียวไว้ให้ชาวเหนือด้วย โดยแยกไว้ต่างหากเช่นกัน เพื่อให้ชาวเหนือนำไปทำขนม ทำบุญวันสารทเดือนสิบ นับว่าเป็นการเอื้ออาทรที่รอบคอบและเข้าใจชีวิตซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง

ผลไม้ที่ชาวเหนือนำมาฝากชาวนอกก็เช่นกันจะจัดไว้ในวงเรือ ไม่ปะปนกัน เพราะอาจจะมีส่วนที่จะต้องขายในระหว่างทางด้วย ชาวเหนือจึงจัดวางผลไม้แยกไว้ต่างหากกับส่วนที่จะนำมาฝากชาวนอก เมื่อชาวนอกได้รับของฝากเหล่านี้จะนำไปแจกจ่ายให้แก่ลูกหลานญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านใกล้เคียงได้กินได้ใช้กันทั่วในละแวกบ้าน เมื่อชาวเหนือจะกลับบ้าน บรรดาลูกหลานหรือเพื่อนบ้านเหล่านั้นก็จะนำข้าวเปลือกมาให้ตอบแทน การจำแนกแจกจ่ายผลไม้

ลักษณะนี้ก็เป็นวิถีชีวิตของชาวนอก ไม่มีการกำหนดกะเกณฑ์ว่าใครจะนำข้าวมาตอบแทนจำนวนเท่าไร ใครจะให้หรือไม่มีได้นำมาใส่ใจ แต่ธรรมเนียมปฏิบัตินั้น ผู้ใดได้รับพืชผลไม้ก็จะต้องนำข้าวหรืออาหารประเภทอื่น เช่น กะปิ (ชาวบ้านเรียก เกยกุ้งนา เกยปลา) ปลาแห้ง เกลือ เป็นต้น มาตอบแทนทุกครั้งไป การพึ่งพาอาศัยระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกลักษณะนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกันที่ความรู้สึกที่ดีมีความเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งจะได้ยินชาวนอกพูดถึงชาวเหนือเหล่านั้นว่า “นำเห็นคู” ที่มีความหมายไม่เหมือนกับ “นำเอ็นคู” ในปัจจุบัน และก่อนที่ชาวเหนือจะกลับนอกจากชาวนอกจะให้ข้าวปลาอาหารต่าง ๆ ไปแล้ว ชาวนอกมักจะให้เงินไว้จำนวนหนึ่งด้วย พฤติการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสัมพันธ์ภาพระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกได้เป็นไปแบบสมานภาพที่มีใจกับใจในฐานะที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมหมุนเวียนอยู่เบื้องหลัง

(2) การติดต่อเพื่อการค้าขาย เป็นลักษณะของการนำพืชผลบรรทุกไปบนเรือเพื่อนำไปแลกเปลี่ยนค้าขายซึ่งมีหลายชนิด ประเภทผลไม้ ได้แก่ เงาะ ทุเรียน มังคุด ลำไย ส้มโอ มะม่วง ประเภทพืชผัก ได้แก่ หน่อไม้ พริกขี้หนู มะเขือ สะตอ ลูกเนียง ฟักทอง ฟักเขียว บวบ ประเภทผลิตผลอื่นๆ ได้แก่ ทุเรียนเคี้ยว (ทุเรียนกวน) ไข่ น้ำมันยาง ชัน น้ำผึ้งรวง สะตอคอง⁷ ลูกประคอง⁸ และของป่า ฯลฯ ซึ่งในสมัยเริ่มแรกการติดต่อนั้นจะเป็นไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้าวของซึ่งกันและกัน โดยไม่กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเป็นจำนวนเงิน⁹ หรือจำนวนแล่ง¹⁰ (ภาชนะสำหรับตวงข้าวเปลือก) แต่ต่อมาในระยะหลังการแลกเปลี่ยนกลายมาเป็นการขาย ทำให้ชาวเหนือใช้เรือเพื่อบรรทุกสินค้ามาติดต่อกับชาวนอกได้เพิ่มขึ้น เช่น อาจะกำหนดว่าเจ็ดวันจะลงมาครั้งหนึ่ง หรือเมื่อเรือกลับไปถึงบ้านก็จะจัดการหาพืชผลต่าง ๆ ที่มีในฤดูกาลลงมาค้าขายอีก การไปมาเพื่อแลกข้าวของต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ไม่ได้กำหนดว่าจะไปที่ปากพนังเสมอไป แต่อาจจะไปค้าขายเพียงระยะระหว่างทาง เช่น ที่ตลาดเสาธง หรือในเมืองนครศรีธรรมราช หรืออาจมาถึงตลาดบางว้า (บางวัง) อำเภอปากพนังก็มี

1.4 เรือเหนือเที่ยวสุดท้าย : ชาคศพแห่งความทรงจำของวัฒนธรรมหุดกระแด จากคำบอกเล่าของชาวเหนือเกี่ยวกับสาเหตุที่ได้รู้จักคบหากับชาวนอกจนทำให้มีการติดต่อไปมาหาสู่กันมานับร้อยปีว่าเป็นเพราะได้ไปทำงานซ่อมบูรณะวัดพระมหาธาตุฯ ที่มีใน พ.ศ. 2434 ซึ่งมีผู้คนมาช่วยทำงานกันทุกท้องถิ่น ทำให้ชาวเหนือและชาวนอกได้รู้จักกัน ต่อมาก็ได้ไปมาหาสู่กันตั้งแต่รุ่นปู่รุ่นย่า และปู่ก็ได้ส่งไว้เสมอว่า “...พวกสู้อย่างนี้กัน ให้คบกันตลอดไป อย่าให้ขาดจากกัน...” แต่การติดต่อที่ยาวนานก็มีอันต้องเปลี่ยนแปรไปตามกระแสความจริงของบ้านเมืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาทางด้าน

การคมนาคมที่ให้ความสำคัญกับถนนมากกว่าลำน้ำ จึงไม่มีใครทราบว่าเรือเหนือเที่ยวสุดท้ายเป็นของใคร และสิ้นสุดเมื่อใดเหมือนกับไม่มีใครทราบว่าเรือเหนือลำแรกเป็นของใคร ทราบแต่ว่าใน พ.ศ. 2505 ก็ขาดการติดต่อโดยทางเรือระหว่างชาวเหนือกับชาวนอก

เนื่องจากชาวเหนือ จำเป็นต้องล่องเรือไปซื้อหาข้าวเปลือกจากบ้านของชาวนอก ชาวนอกก็ไม่มีวัวที่จะนำมาฝากชาวเหนืออีกต่อไป อีกทั้งสายน้ำที่แปรเปลี่ยนอันเกิดจากภัยธรรมชาติ พร้อม ๆ กับรัฐได้เร่งพัฒนาถนนหนทาง สร้างเขื่อน ฝาย ทำนบกั้นน้ำอย่างถาวร เรือเหนือก็หมดปัญหาที่จะดันดันไป-มาถึงบ้านของ “ชาวนอก” ประกอบทั้งการทำนาของชาวนอกต้องประสบปัญหานานาประการจนไม่สามารถผลิตข้าวได้อย่างสมัยก่อนที่รู้จักกันในนาม “สารหัวไทร”¹¹ (ข้าวสารหัวไทร) ในขณะที่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปเพราะทั้งแรงส่งที่เกิดจากภายในและที่มาจากภายนอก ได้ทำให้ชาวเหนือกลายเป็น “ผู้มีอันจะกิน ในขณะที่ชาวนอกกลับเป็นผู้ยากไร้” เพราะยังคงต้องเสี่ยงกับการปลูกข้าวภายใต้การบงการของน้ำฝนแบบปีต่อปี แต่ชาวเหนือปลูกพืชพาณิชย์ (เงาะ มังคุด ทุเรียน ฯลฯ) ครั้งเดียวเก็บเกี่ยวได้ตลอดชีวิต เส้นทางเรือเหนือก็สะบัดหันลง คำของปู่ที่บอวลด้วยโอษฐ์ว่าอย่าทิ้งกันก็หมดความหมาย บรรดาเรือของชาวเหนือก็ถูกขายไปจนแล้วลำนลำบ้างก็ปล่อยให้ผุพังไปตามกาลเวลา เพราะมีความคิดว่าเรือเหนือไม่มีคุณค่าในการดำรงชีวิตอีกต่อไป เรือเหนือลำสุดท้ายถูกขายไปเมื่อ พ.ศ. 2513 ในราคา 1,700 บาท

เส้นทางสายประวัติศาสตร์ของการดำรงชีวิตชาวเหนือกับชาวนอก ที่มีมานับร้อยปีก็ได้ปิดฉากลงอย่างสมบูรณ์ เหลือไว้แต่เพียงความทรงจำของผู้เฒ่าสำหรับเล่าขานให้แก่ลูกหลานที่สนใจศึกษาหาความรู้ ความเป็นมา ความสำคัญของเส้นทางสายน้ำแห่งนี้ที่เปรียบเหมือนแหล่งที่ก่อให้เกิดชีวิตที่สมบูรณ์ในสมัยนั้น เป็นเส้นทางที่ก่อให้เกิดไมตรีสัมพันธ์อันลึกซึ้ง ก่อให้เกิดระบบการแลกเปลี่ยนแบบสมดุล เส้นทางที่ไม่มีมีการแบ่งชั้นระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกว่าใครเด่นใครด้อยกว่าใคร จกการบอกเล่าของชาวเหนือที่บอกว่า ได้รับการต้อนรับจากชาวนอกด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดียิ่ง ไม่มีความเด่นความด้อยประการใด เพราะ “เราเป็นเพื่อนกัน เรารักกันฉันท์พี่น้อง” และชาวนอกก็บอกเล่าถึงชาวเหนือว่า “ชาวเหนือเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา” จึงไม่มีความรู้สึกว่าใครเด่น - ด้อยกว่ากัน ซึ่งนับว่าเป็นความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันอย่างจริงใจ ที่หาได้ยากนักในปัจจุบัน การสิ้นสภาพของสายสัมพันธ์ที่มีเรือเหนือเป็นลำนน้ำเพราะเป็นวัฒนธรรมหลุดกระแสน (ทันสมัย) จึงได้เหลือไว้แต่ความทรงจำ ว่าได้ว่าเป็นเรื่องน่าเสียดาย เนื่องจากเพราะเป็นโครงสร้างที่แข็งแกร่ง ฝังตัวและซ่อนรู้อยู่ในจิตวิญญาณของประชาคมชนบทปักษ์ใต้ในปัจจุบัน หากแต่ความสัมพันธ์แบบทุนเบี้ย (Contract Capital) ได้เบียดเอาพื้นที่ของทุนวัฒนธรรมให้แทบลงจนสามารถคาดการณ์ได้ว่าจะหมดไปในที่สุด

1.5 เรือเหิน : เรือน้ำใจและสายใยของทั้งย่านและโยด ไม่ว่าการปิดฉากลงของเรือเหินที่เหลือไว้แต่ความทรงจำจะเกิดจากเหตุผลใด แต่เมื่อได้สังเคราะห์ข้อมูลจากทั้งเอกสารของไพรินทร์ รุขแก้ว สมพุทธ ชูระเจน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ และคนอื่น ๆ รวมทั้งการสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลหลักเพิ่มเติม เช่น **นายแมน หนูมาศ**¹² บ้านลานสกาใน **นางฉวี เวชทิต**¹³ บ้านปากปาย ต.ท่าจั่ว ในฐานะอดีตแม่ค้าเรือเหิน **อาจารย์ปราณี อวระ**¹⁴ บ้านหนองบัว อ.เมือง จ. นครศรีธรรมราช ในฐานะตัวแทนของหมู่บ้านที่เรือเหินสาย 2 ต้องหักล้างคืนเพราะค่ามัด ฯลฯ รวมตลอดไปถึงการสัมภาษณ์เจ้าพิชญ์จำจากแหล่งข้อมูลที่ **ไพรินทร์ รุขแก้ว**¹⁵ ได้เคยสัมภาษณ์ไว้ก่อนหน้านี้ เช่น **ฉ้วนและเพิม ทองท่าพญา**¹⁶ **บรรจง เรืองลักษณ์**¹⁷ **ดวง ตรีโรจน์**¹⁸ **ทองอินทร์ รัชฎาญจน์**¹⁹ ฯลฯ ข้อมูลทั้งสองแหล่งต่างก็บรรสานสอดคล้องและยืนยันตรงกันว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวเมืองกับชาวนอกเป็นไปท่ามกลางความเป็นมิตรแท้ผ่านการพึ่งพิงแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและกันนั้นเป็นจริง จึงได้นำไปสู่ปฏิริยาสมานภาพสืบเนื่องมากมาย แต่ในที่นี้จะกล่าวอ้างเพียง 3 กรณี คือ ฝากวัว เกลือ และคอง เท่านั้น

(1) ฝากวัว : สายสัมพันธ์สืบเนื่องระหว่างผู้คนสามระนาบที่มีดุลยภาพ จากการได้กล่าวถึงอำนาจเชิงแลกเปลี่ยนของชาวนอกที่ดูออกจะเหนือกว่าชาวเหินในการแลกเปลี่ยนระหว่างข้าวกับของ ซึ่งข้าวมีสถานะเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพในขณะนั้นและขณะปัจจุบัน กล่าวเฉพาะอำนาจการต่อรองของชาวนอกที่สูงกว่า ณ ขณะนั้น จึงทำให้มีตำนานเกี่ยวกับ “เรื่อนอก” ในฐานะเรือคู่ค้าต้องคั่นคั้นมาหาชาวเหินไว้น้อยมาก ทั้งนี้ น่าจะสมอ้างของไพรินทร์ รุขแก้ว ที่ว่าไว้ว่า “นอกจากชาวนอกจะไม่สกัด ในการใช้เรือขนาดเล็กทวนกระแสน้ำอันเชี่ยวกรากระหว่างโขดหิน ขอนไม้ สัตว์ร้าย และลำน้ำอันคับแคบแล้ว ชาวนอกไม่มีความจำเป็นจะต้องขายข้าวหรือเอาข้าวไปแลกกับของ หรือของกับของกับชาวเหินอีกด้วย เนื่องจากสามารถขายข้าว หรือสิ่งของอื่นได้ง่ายกว่าเพราะเป็นพื้นที่ส่วนหน้าของคาบสมุทร ที่สามารถติดต่อค้าขายกับคนต่างกลุ่มได้อย่างหลากหลายกว่า กระนั้นก็ตามชาวนอกก็มีข้อจำกัดบางประการที่ต้องพึ่งพาชาวเหิน หนึ่งในนั้นคือ “การฝากวัว”

การฝากวัวเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยที่ชาวนอกมักจะนำวัวไปฝากให้ชาวเหินช่วยเลี้ยงแลกกับข้าวเปลือก เนื่องจากสภาพพื้นที่ในท้องที่อำเภอปากพนัง เขียวใหญ่ ห้วยไทรเป็นที่ราบลุ่ม เมื่ออย่างเข้าหน้าฝนช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ วัวซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงไว้ใช้งานของชาวนอกจะหากินลำบาก เนื่องจากน้ำท่วมและแต่ละบ้านมักมีวัวหลาย ๆ ตัว จึงต้องนำวัวมาฝากกับชาวเหิน การฝากอาจจะนำไปฝากกับบ้านของชาวเหินที่ได้ติดต่อคบหากันมา ชาวนอกจะเดินเท้าจากบ้านของตนถึงบ้านชาวเหินใช้เวลาหนึ่งวันครึ่ง โดยจะต้องเริ่มออก

เดินทางตั้งแต่ไม่ทันสว่าง เวลาประมาณ 3 – 4 นาฬิกา เตรียมข้าวห่อแล้วก็ออกเดินทาง การเดินทางเพื่อนำวัวไปฝากชาวเหนือจะไปกันเป็นพวก (คณะ) ประมาณ 10 – 15 คน มีวัว 20 – 30 ตัว

ชาวปากพนังบริเวณคลองสุทุมเล่าว่า ได้นำวัวเดินผ่านทุ่งนา บางแห่งจะต้องนำวัวข้ามคลองที่ลึกและกว้าง เช่น คลองบางจาก คลองหัวตรุด ก็ใช้วิธีให้วัวลงน้ำลอยคอข้ามคลอง ส่วนคนนำวัวจะข้ามที่สะพานไม้ เดินทางไปถึงหัวถนนศาลามีชัย ก็จะหยุดพักกินข้าวห่อ และเริ่มเดินทางต่อไป การเดินทางต้องเดินอย่างเร่งรีบ มิฉะนั้นจะมีค้ำระหว่างทาง ซึ่งอาจจะเกิดอันตรายจากโจรผู้ร้าย สัตว์ป่า หรือหลงทางได้ เนื่องจากการเดินทางจากทุ่งนาสู่ป่าเขา เดินทางผ่านไปถึงบ้านม่วงตลอด ตัดถนนรถไฟไปถึงพระพรหมผ่านไผ่วัดกัศ แล้วถึงหลนเบื่อง (ศาลากระเบื้อง) ถึงวัดโลกจะเป็นเวลาพลบค่ำ จากวัดโลกจะมีทางแยกไปได้สองทาง คือ ทางไปเหนือดิน (คีรีวง) และเหนือห้วยนอน (เขาแก้ว) ซึ่งแล้วแต่บ้านของชาวเหนือที่จะไปฝากวัวนั้น อยู่ที่ฝ่ายเหนือส่วนไหน

การนำวัวไปฝากครั้งละหลาย ๆ ตัว และหลายคนนี้ก็จะได้เป็นเพื่อนเดินทางให้ได้ อบอุ่นใจพ้นภัยอันตรายจากโจรผู้ร้าย และมีธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันในหมู่คนที่นำวัวไปฝากว่า ถ้าบอกให้ผู้คนได้ว่า จะนำวัวไปฝากที่บ้านของผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้านนั้น จะไม่มีใครกล้ามายุ่งเกี่ยวกับวัวของพวกเขา เมื่อนำวัวไปส่งถึงที่บ้านชาวเหนือแล้ว หากมีจำนวนหลายตัวชาวเหนือก็จะแบ่งแยกวัวให้ญาติหรือเพื่อนบ้านนำไปเลี้ยง สำหรับค่าเลี้ยงวัวนั้น สมัยแรก ๆ ก็ไม่ได้คิดเป็นราคา เพียงแต่เมื่อถึงฤดูที่ชาวเหนือลงมายังบ้านของชาวนอก ชาวนอกก็จะให้ข้าวเปลือกเป็นการตอบแทนค่าเลี้ยงวัว แต่ในสมัยต่อ ๆ มาได้มีการกำหนดอัตราค่าเลี้ยงเป็นจำนวนเงิน เช่น คุละ 250 – 300 บาท

(2) การผูกเกลอ ผูกคอง เป็นวัฒนธรรมสำคัญสืบเนื่องอีกประการหนึ่งที่เกิดจากกระบวนการค้าเรือเหนือ โดยมีบรรทัดฐานระดับธรรมเนียมว่า คนที่จะผูกเกลอกันนั้นพึงมีรูปร่างหน้าตา นิสัยใจคอละม้ายคล้ายคลึงกัน เพศและอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน หรือในบางกรณีที่แม้ว่าคู่เกลอบางคู่จะมีอายุต่างกันประมาณ บวก – ลบ ห้า (+ - 5) ก็สามารเป็นเกลอกันได้ถ้า “จับใจ” กันจริง จึงได้เกิดคำพูดแบบที่เล่นที่จริงว่า “ที่ขาดค้อยเดิมแม่ไก่หรือลูกวัวสาวเขาก็แล้วกัน” สัมพันธภาพในท่วงทำนองนี้ว่าได้ว่าเป็นการประกาศให้ประชาคมรับรู้ ว่า “คู่เกลอ” จะต้องมิสัมพันธ์อันดีต่อกันในระดับที่เข้มข้นกว่าเพื่อนโดยทั่วไป กล่าวคือ จะต้องมีการไปมาหาสู่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในยามปกติและวิกฤติ เพราะถือว่าเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน เกลอจะให้ความเคารพนับถือพ่อแม่พี่น้องของคู่เกลอเสมือนเป็นพ่อแม่ของตนเอง เช่น ถ้าเมื่อ ก. เป็นเกลอกับ ข. บ่อมเป็นความชอบธรรมของ ก. ที่จะเรียกพ่อของ ข. ว่า “พ่อ” โดยไม่ต้องขอเงิน ในทำนองเดียวกันกับ ข. จะเรียกพ่อของ ก. ว่า “พ่อ” โดยไม่ต้องขอเงินด้วยเช่นกัน

ในกรณีที่ชาวเหนือกับชาวนอกบางรายไม่สามารถจัดการให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องเป็น
เกลอกันได้ ก็จะหาทางออกโดยการผูกคอตายที่หมายถึง ถ้ามีลูก - หลาน - เพื่อนบ้าน หรือคนอื่น ๆ
ที่วางใจกันและกันก็จะจัดการให้แต่งงานกัน คำกล่าวดังกล่าวออกจะเลื่อนลอยอยู่ไม่น้อย ถ้าไม่มี
คำยืนยันจากภาคสนาม เพราะตัวคนจากภาคสนามทำให้ผู้ศึกษาสามารถพิสูจน์ซ้ำแบบย้อนไป - ย้ำ
มาได้ว่า สัมพันธภาพของชาวนอกกับชาวเหนือได้ก่อให้เกิดส่วนควบที่มีการเป็น “ดอง” กันจริง
เมื่อนายนิก ศรี (ศรี) กำจร ชายวัย 70 เศษ หมู่ที่ 12 ต. บางกระบือ อ. ปากพนัง จ. นครศรี
ธรรมราช ในปัจจุบัน (ธันวาคม 2543) เล่าความเดิมด้วยความขมขื่นของเหตุว่า “สาเหตุของ
การมาสมัครบวชอยู่ที่นั่นจนกระทั่งบัดนี้ก็เพราะมีเพื่อนอยู่คนหนึ่งชื่อ “ตันพริ้ง”²⁰ ในยามที่ตัน
พริ้งพาวิ่งไปฝากไว้ข้างเหนือ เขาก็จะไปกันเป็นกลุ่ม ไล่ต้อนวัวไปเป็นฝูง แต่เมื่อน้ำลด คนที่ไป
ช่วยกันในชั้นต้นก็จะไปเอาวัวกลับมาเลี้ยงตามฤดูกาล แต่ตันพริ้งจะไปเอาวัวกลับประมาณเดือน
สี่หรือเดือนห้า ซึ่งผิดเพี้ยนไปจากคนธรรมดาทั่วไป เพราะคิดและเชื่อว่าวัวอยู่กับคนที่ “วางใจกัน
ได้...ไม่เ็นไร” ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ผม (นายนิก) ต้องเดินทางมาส่งวัวที่บ้านตันพริ้ง จากกลับ
ต้องขึ้นรถโดยสารที่มีอยู่เพียงคันเดียวทั้งเที่ยวไปและกลับ ระหว่างบ้านย่านซื่อกับบ้านบางกระบือ
จากความสัมพันธ์ของการส่งวัวแบบย้อนไป - ย้ำมา ดังกล่าวได้นำไปสู่การสมัครบวชโดยมีญาติ
ผู้ใหญ่รู้เห็นเป็นใจจึงได้แต่งงานอยู่กินกันกับนางจวบจนปัจจุบัน

ดูออกจะไม่เป็นธรรมอยู่ไม่น้อยถ้ากล่าวถึงแต่เพียงการผูกคอตายที่ชาวเหนือไปแต่ง
งานกับชาวนอก โดยไม่กล่าวถึงชาวนอกมาแต่งงานกับชาวเหนือควบคู่กัน ดังนั้นจึงต้องกล่าวถึง
กรณีของนายวส วัฒนฤทธิ์ หรือที่เพื่อนบ้านร้านถิ่นทั่วไปรู้จักในนามของนายหน่วย ที่ได้มาแต่ง
งานกับนางเหิน อยู่หมู่ที่ 3 และนายเหมียด เปี้ยถาวร หมู่ที่ 6 ต. ลานสกา จ. นครศรี
ธรรมราช ในปัจจุบัน โดยที่นายหน่วยเล่าให้ฟังว่า ภรรยาของผมได้มาอาศัยอยู่กับพี่ชายคือนาย
ร้าน รักษาพล (เสี้ยชีวิต) ผู้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ปากพนัง ในฐานะที่เป็นลูกพี่ ลูกน้องกัน หลังจาก
ที่หลานสาวได้มาอยู่กับนายร้านได้ระยะหนึ่ง ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายได้เจรจากันตามระดับของ
ความใหญ่และความยาวของย่านและโยด ผมจึงได้แต่งงานและอยู่กินกันมาจนถึงปัจจุบัน อีกกรณี
หนึ่งของการผูกคอตาย คือ ฉลอง ช่วยเกิด ผู้มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่บ้านโคกถิ่น อ. เชียรใหญ่ ขึ้นขัน
อย่างแข็งขันว่า “พ่อผมชื่อไข่ แม่ผมชื่อคง” พ่อผมได้มาเป็นเกลอกับชาวเหนือไว้คนหนึ่งชื่อ
ทอง - แอบ พันระในฐานะเกลอพ้อ (ไม่ทราบสาเหตุของการเป็นเกลอระหว่างพ่อกับพ่อ) ลูกได้
เดินตามรอยพ่อที่มาก่อนหน้านั้นจึงได้รับสมญานามว่า “หลอง (ฉลอง) มากับวัว” เพราะได้พาวัว
ไป - มา ระหว่างนอกกับเหนือตั้งแต่อายุ 18 ปี จนทำให้นายทอง พันระ ในฐานะพ่อเกลอ ได้
บริหารจัดการให้ผมแต่งงานกับสาวชาวเหนือคนหนึ่งชื่อเอื้อน ช่วยเกิด ที่อยู่กินกันฉันท์สามี -
ภรรยากันมากระทั่งทุกวันนี้

จากข้อมูลที่ยังถึงในเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่า สัมพันธภาพระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกได้นำไปสู่วิถีของการผูกเกลอและผูกคองกันจริง โดยมีปัจจัยของส่วนขาดและส่วนเกินจึงต้องเติมเต็มให้แก่กันและกัน แต่เมื่อสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้สัมพันธภาพระหว่างชาวนอกกับชาวเหนือที่มีเรือเป็นลำนาคต้องปิดฉากลงอย่างสมบูรณ์ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น จะอย่างไรก็ตามตะกอนตกค้างในทางสร้างสรรค์ของตำนานรักที่มีเรือเหนือเป็นลำนาก็ได้สร้างย่านไฮให้เกิดขึ้นระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกในระดับที่เรียกได้ว่า เมื่อ “สาวย่านก็พบโชค” ความดังกล่าวนี้น่าพยายที่จะเชื่อได้เสียทีเดียวเมื่อลูกสาวคนสุดท้ายของนายแมนหนุมาส ยืนยันว่า แม่นแต่ในปัจจุบันย่านไฮระหว่างชาวนอกกับชาวเหนือยังคงหลงเหลืออยู่

เมื่อดูจากแต่ละฝ่ายมีการและงานประเพณี (งานศพ แต่งงาน บวชนาค) ต่างฝ่ายต่างก็มาร่วมงานและช่วยเหลือเอื้องานกันแบบขกกรอบครัวเลขที่เดียว (พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ทวดที่ยังมีชีวิตอยู่รวมตลอดไปถึงเขย - สะใภ้) ส่วนควบของการไป - มาหาสู่ของตะกอนตกค้างระหว่างชาวเหนือกับชาวนอก ในปัจจุบันก็ไม่แตกต่างไปจากเดิมตรงที่ชาวนอกก็ยังคงนำข้าวสารมาฝากชาวเหนือ (อาจจะซื้อมาก็ได้เพราะส่วนใหญ่เลิกทำนา) ในขณะที่ชาวเหนือให้ไม้ (ที่ฟิงให้ได้) และ / หรือผลไม้ตามฤดูกาล เพราะความจริงเชิงประจักษ์ ณ เวลาเบื้องต้นนี้มีอยู่ว่า ชาวเหนือในปัจจุบันมีอำนาจต่อรองในการแลกเปลี่ยนที่สมดุลหรือเหนือกว่าชาวนอกเป็นส่วนใหญ่ จึงเป็นไปได้ของคำกล่าวที่คละด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจของชาวยัยเจ็ดสิบเศษแห่งบ้านบางกระบือ ค. คลองน้อย อ. ปากพนัง ส่วนใน (พื้นที่ทำนา) ที่ดำรงชีพด้วยการทำนาเพียงอย่างเดียวว่า “คนเหนือเดิมที่นั่นเสดสา” แต่ต่อมาเป็นเศรษฐี”

1.6 จากเสดสามาเป็นเศรษฐี: ความในใจของชาวนอกคนหนึ่ง หลังจากทีประวัติศาสตร์สายสัมพันธ์ระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกได้ปิดฉากลงอย่างสมบูรณ์ด้วยเหตุแห่งความผูกพันภายในและแรงเหวี่ยงกระแทกที่มาจากภายนอก คือ ความทันสมัยที่นิยามว่า ถนนหนทาง ผู้เข็นโทรทัศน์และพัดลม ฯลฯ ที่ทำให้คู่ประหนึ่งว่าทั้งชาวเหนือและชาวนอกอยู่ติดกันทั้งสองฝั่งฟาก แต่หลังจากที่ได้พูดคุยกับนายชม ช่อผกา ชาวยัย 70 เศษ บ้านบางกระบือ ค. คลองน้อย อ. ปากพนัง จ. นครศรีธรรมราช ส่วนใน (ห่างจากฝั่งทะเลประมาณ 30 กิโลเมตร) ระบายความในใจให้ฟังว่า เดิมที่ชาวเหนือต้องล่องเรือมาหาชาวนอก แม้ว่าจะต้องฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการ เช่น ทำนบกั้นน้ำ เกาะแก่งที่กั้นทางและขวางกั้นด้วยโขดหิน เนินทรายที่ตื้นเขิน ขอนไม้และสัตว์ร้ายตลอดเส้นทาง เพื่อมาหาข้าวสารจึงได้เกิดตำนาน “เรือเหนือ” ในขณะที่ไม่มีตำนาน “เรือดอก” นั้นแสดงว่าหากนกกินใจต้องล่องเรือไปหาชาวเหนือเพราะนอกจากชาวนอกจะพอมียูมีกินแล้ว ยังต้องเสี่ยงสู้กับการพายเรือทวนกระแสน้ำอันเชี่ยวกรากจากเชิงเขาอีกด้วย

แถลงการณ์ของข้อมูลดังกล่าวตามคำบอกเล่าของนายชม ช่อผกา ที่ว่า “พวกเหนือเมื่อก่อนนั้นเสกสา แต่ต่อมาเป็นเศรษฐี” นั้นเป็นจริง เพราะคำยืนยันของแหล่งข้อมูลดังกล่าวได้พรั่งพรูออกมาโดยอัตโนมัติที่เป็นประหนึ่งว่าเหตุการณ์เพิ่งผ่านไปเมื่อวันวาน...เขาเล่าว่า “พวกเหนือเมื่อก่อนมาหาข้าวกินแถวนอก บ้างก็มากันเป็นกลุ่ม บ้างก็มาแบบผิวเผิน เมื่อกัดหัว (เรื่อ) ผัวคึดท้าย (เรื่อ) ของที่พามาจับแล้วก็นำบ้าง ดิบ้าง...น่าสงสาร...” แต่หลังจากที่ระบบการค้าเสรีมาเยือนได้ทำให้ชาวเหนือมีทางเลือกในการแลกเปลี่ยน ชื้อ - ขายมากขึ้น กอปรกับการปลูกพืชพาณิชย์ครั้งเดียวเก็บเก็บได้ตลอดชีวิต ชาวเหนือมีฐานะที่มั่นคงขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่ชาวชนกโดยเฉพาะชาวชนกรอบใน (พื้นที่ทำนา) ยังคงพึ่งพณาการอยู่กับการทำนาจึงต้องซำรงไว้ซึ่งความเป็นผู้มีอำนาจเกินในอดีต แต่ต้องอัปจนคั่นในปัจุบัน จึงน่าจะ ไม่ไกลเกินจริงนักที่จะเปรียบเทียบเปรยชาวชนกว่าเมื่อกาลครั้งหนึ่งเขาเป็นเสมือนมังกรแต่ต้องกลายกลายเป็นมังกือเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไปในเวลาต่อมา... น้ำเสียง สีหน้า สายตา ลีลา และท่าทีของผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงไว้ให้เห็นร่องรอยของตะกอนตกค้างทางอารมณ์ที่สามารถเล่าขานให้ลูกหลานได้รับรู้ตำนานระหว่างชาวเหนือกับชาวชนกรอชวาลานาน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะเกิดตะกอนตกค้างทางอารมณ์ในด้านหนึ่งที่บ่งบอกถึงความน้อยเนื้อต่ำใจอยู่ไม่น้อยแต่ก็มีตะกอนตกค้างอีกข้างหนึ่งที่บ่งบอกว่า สมานภาพระหว่างชาวชนกรอชวาลานานกับชาวเหนือก็มีเพื่อไว้ให้เป็นตำนานทางบวกด้วยเช่นกัน เมื่อลูกสาวคนสุดท้องของนายแมนหนู มาศ กล่าวว่ “เมื่อเหนือไปนอกต้องกอดกันให้จมโคลน” อธิบายความได้ว่าปฏิกิริยาของการโอบหาวระหว่างชาวเหนือกับชาวชนกรอชวาลานานเป็นไปอย่างแนบแน่น แน่นในระดับที่ “ถ้าอ้ายเกลอเหนือมาต้องบอกให้มันรู้ว่าเขาทำนาทำกันอย่างไร” ทางเลือกหนึ่งก็คือ การหาเหตุแล้วผลักลงโคลน จึงได้กอดกันจนจมโคลน การได้กอดกันจนจมโคลนในครั้งนั้นกระมังได้ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างชาวเหนือกับชาวชนกรอชวาลานานยังคงดำรงอยู่ในปัจุบัน แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความเป็นไปในทุกคู่เกลอ - คอง หากแต่ขึ้นอยู่กับสายสัมพันธ์ต่างระดับในอดีต กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปฏิกิริยาสมานภาพระหว่างชาวเหนือกับชาวชนกรอชวาลานานบริเวณชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะที่นครศรีธรรมราชนั้นเป็นภาวะจำยอมด้วยเหตุของภูมิเขตจำเพาะจึงทำให้ผู้คนต้องเติมเต็มกันและกันเพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคม²² (Social Network) เป็นเบื้องต้น และเครือข่ายของความอยู่รอด²³ (Safety Network) ในเวลาต่อมา และนี่คือสาเหตุของการผูกเกลอ ผูกคองและต้องอุปถัมภ์กันและกันจนเกิดโศก ยาน และโชที่มีเรือเหนือเป็นสำนำ

2. การค้าทางเรือรอบทะเลสาบสงขลา : ย่านและโยคของเพื่อนห้องสองฝั่งฝาก

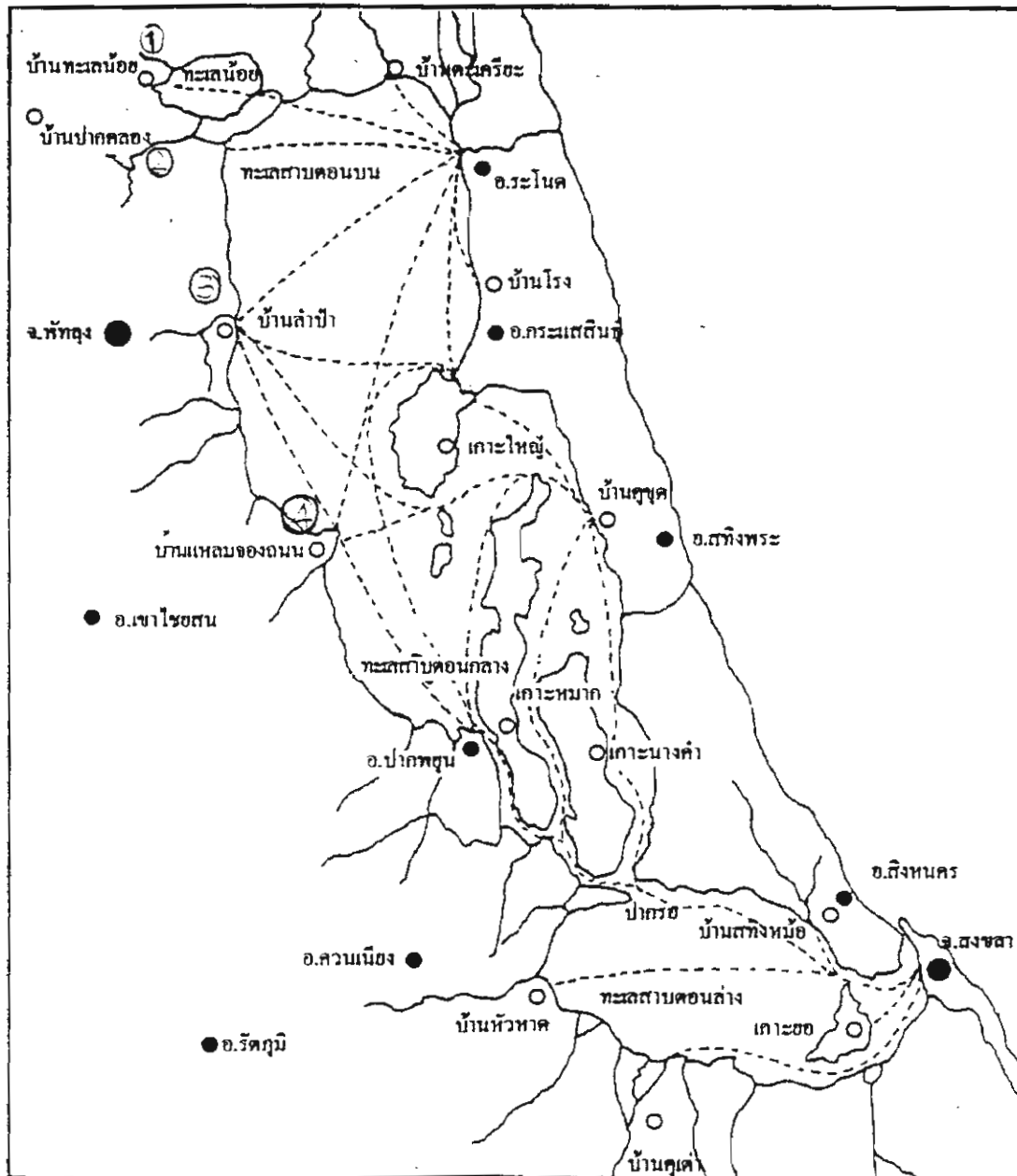
หลังจากที่ได้กล่าวอ้างถึงสายใย ย่านและโศดโคยการเป็นเกลอ เป็นคองกันของชาวเหนือกับชาวนอกที่มีเรือเหนือเป็นลำนํ้าในข้อ 1. เพื่อเป็นการย้อนแย้งให้เห็นว่า ทั้งด้วยเงื่อนไขเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลาของประชาคมปักข์ได้ในขณะนั้น ได้กำหนดค่าและลีลาจำเพาะว่า ผู้คนต้องคั่นรณเพื่อให้ “อยู่รอด อยู่ได้และอยู่ดี” ท่ามกลางพหุนามของเศรษฐกิจและสังคมในช่วงที่มีการเมืองตามระบบกึ่งเมืองเป็นผู้ดูแล ได้ทำให้การค้ำทางเรือทะเลสาบสงขลาถือกำเนิดขึ้นในฐานะที่เป็นอีกความพยายามหนึ่งที่ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า ผู้คนสามจังหวัดชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา ต่างก็ต้องเติมเต็มให้แก่กันและกันในระดับที่เข้มข้นจนเป็นหนึ่งเดียวคือ เกลอและคองด้วยเช่นกัน เนื่องจากข้อมูลที่กล่าวอ้างส่วนใหญ่ในส่วนนี้ได้อาศัยข้อค้นพบจากงานศึกษาวิจัยของปก แก้วกาญจน์ เรื่อง “การค้าทางเรือบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา” ควบคู่กับการพิสูจน์ซ้ำทั้งจากเอกสารและแหล่งข้อมูลหลัก ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะยืนยันทั้งในทางโต้แย้งและ/หรือสนับสนุนว่า ข้อจำกัดด้านนิเวศน์วัฒนธรรมแบบ “อโคจร” ของสามจังหวัดชายขอบรอบทะเลสาบสงขลาได้เป็นข้อกำหนดของ “วิถีคิดจำเพาะ” จนกลายเป็นขนบนิยมจำเพาะผ่านการผูกเกลอ ผูกคอง ที่มีขนบนิยมอุปถัมภ์เป็นฐานรองรับกันและกันในที่สุด เพื่อที่จะยืนยันว่าสมมติฐานดังกล่าวสมจริง ณ เวลาครั้ง จันเนกอธิบายได้ดังนี้

2.1 ภูมิหลังด้านภูมิัญฐานและนิเวศน์วิทยาชุมชน บริเวณชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา ที่มีสองฝั่งฝักคือ ชายฝั่งทะเลสาบตะวันตกกับตะวันออก อธิบายความโดยสังเขปได้ว่าชุมชนชายขอบฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลาคือ จังหวัดพัทลุง และบางส่วนของจังหวัดสงขลา กับพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกคือ อาณาอะโนด สทิงพระ กระแสสินธุ์ และสิงหนคร ในปัจจุบัน (2544) พื้นที่สองฟากฝั่งชายขอบรอบทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่สามระนาบ กล่าวคือ พื้นที่ฝั่งตะวันออกมีลักษณะเป็นสันทรายชายทะเลที่ทอดตัวตามแนวยาวจากเหนือ - จรดใต้ ที่รู้จักกันในนาม “คาบสมุทร สทิงพระ”²⁴ กับที่ราบลุ่มตอนกลางและที่ราบสูงเชิงเขาในเขตจังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากร ธรรมชาติ ทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยของผู้คน ทั้งที่รวมกันเป็นชุมชนขนาดเล็กและเมืองขนาดใหญ่ตามบริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลาและบริเวณปากน้ำมีการพัฒนาตัวเองให้เจริญรุ่งเรืองตามศักยภาพของแต่ละชุมชนที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียงและทรัพยากรธรรมชาติจากทะเลสาบสงขลา มาหล่อเลี้ยงคนในชุมชนมานานร้อย ๆ ปี ดังที่ สงบ สงเมืองได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ภาคใต้เกี่ยวกับพัฒนาการของชุมชนภาคใต้บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากการรายงานการศึกษาของศรีศักร วัลลิโภดม ว่า

“ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ลงมา พบร่องรอยของชุมชนโบราณที่เป็นบ้านเป็นเมือง ซึ่งพัฒนาขึ้นตามบริเวณสันทรายใหญ่น้อยทั้งชายฝั่งด้านอ่าวไทยและด้านทะเลสาบ รวมไปถึง

บริเวณอื่นรอบ ๆ ทะเลสาบทางฝั่งพัทลุง และบริเวณใกล้เคียง ร่องรอย ของชุมชนโบราณ ใน
 ระยะนี้เห็นได้จากซากวัดวาอารามที่เป็นศาสนสถานเนื่องใน พุทธศาสนา ชุมชนโบราณที่มีคูน้ำ
 ล้อมรอบตระพังหรือสระน้ำใหญ่สำหรับการบริโภคและอุปโภคของชุมชน”(อ้างใน แก้วกาญจน์,
 2540 : 44 – 45)

แผนที่แสดงเส้นทางการเดินเรือจากท่าเรือต่าง ๆ
ไปยังท่าเรือหลักชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

ที่มาของข้อมูล

แผนที่ทะเลสาบสงขลา จากสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 หน้า 1463. สถาบัน-
ทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

เส้นทางการเดินเรือ จากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้เดินเรือและผู้ทำการค้าหลายคนในพื้นที่
ตำบลระโนด อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

2.2 เส้นทางเดินเรือเพื่อการค้าระหว่างผู้คนสองฝั่งฟากจากแผนที่

(1) เส้นทางเดินเรือจากท่าเรือระโนด อ. ระโนด จ. สงขลา ไปยังท่าเรือหลักของแต่ละชุมชน ได้แก่ ท่าเรือทะเลน้อย (1) ท่าเรือวัดประดู่..... (บ้านปากคลอง) (2) มะกอกเหนือ ท่าเรือตำบลลำปำ (3) ท่าเรือตำบลจองถนน (4) (วัดเขียนบางแก้ว) อ. เขาชัยสน จ. พัทลุง ท่าเรือตำบลคูซูด อ. สทิงพระ จ. สงขลา ฯลฯ สุดทางที่ท่าเรือ จ. สงขลา

(2) เส้นทางเดินเรือจากท่าเรือตำบลคูซูด อ. สทิงพระ จ. สงขลา ไปยังท่าเรือของชุมชนหลักต่าง ๆ ดังนี้ คือ ท่าเรือตำบลคูซูด - ระโนด คูซูด - ลำปำ คูซูด - ปากพะยูน คูซูด - ท่าเรือเมืองสงขลา

(3) เส้นทางเดินเรือตำบลเกาะใหญ่ อ. กระแสสินธุ์ จ. สงขลา ไปยังท่าเรือหลักต่าง ๆ ได้แก่ เกาะใหญ่ - ระโนด เกาะใหญ่ - คูซูด เกาะใหญ่ - ลำปำ เกาะใหญ่ - จองถนน และเกาะใหญ่ - ท่าเรือเมืองสงขลา

(4) เส้นทางเดินเรือจากท่าเรือเมืองสงขลา อ. เมือง จ. สงขลา ไปยังท่าเรือชุมชนหลักได้แก่ ท่าเรือเมืองสงขลา - เกาะยอ - คูเต่า - หัวหาด สทิงหม้อ - ลำปำ - ระโนด

(5) เส้นทางเดินเรือจากท่าเรือตำบลทะเลน้อย อ. ควนขนุน จ. พัทลุง ไปยังท่าเรือหลักและชุมชนต่าง ๆ ดังนี้คือ ท่าเรือทะเลน้อย - ระโนด - นางเรียง - หัวป่า - ตะเคียน และสุดทางที่ท่าเรือระโนด อ. ระโนด จ. สงขลา

(6) เส้นทางเดินเรือจากท่าเรือตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ไปยังท่าเรือหลักชุมชนต่าง ๆ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ที่มีท่าเรือตำบลลำปำเป็นศูนย์กลางมีดังนี้ คือ ลำปำ - ระโนด ลำปำ - เกาะใหญ่ ลำปำ - คูซูด ลำปำ - ท่าเรือสงขลา

(7) เส้นทางเดินเรือจากท่าเรือตำบลจองถนน (วัดเขียนบางแก้ว) อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ไปยังท่าเรือหลักชุมชนต่าง ๆ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีท่าเรือตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง เป็นศูนย์กลาง มีดังนี้ คือ ท่าเรือตำบลจองถนน - ลำปำ จองถนน - ระโนด จองถนน - เกาะใหญ่ จองถนน - คูซูด จองถนน - ท่าเรือเมืองสงขลา

(8) เส้นทางเดินเรือจากท่าเรือตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ไปยังท่าเรือหลักบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีท่าเรือตำบลปากพะยูนเป็นศูนย์กลาง เป็นดังนี้ คือ ปากพะยูน - ลำปำ ปากพะยูน - คูซูด ปากพะยูน - เกาะใหญ่ ปากพะยูน - ระโนด

2.3 วิธีการค้าทางเรือในบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาและบริเวณใกล้เคียง จากการศึกษาวิธีการค้าทางเรือในบริเวณนี้ พบว่า มีวิธีการค้าอยู่ 2 วิธี คือ

(1) การค้าส่งตามท่าเรือหลัก ได้แก่ การค้าระหว่างผู้ผลิตสินค้าหรือผู้รวบรวมสินค้าต้นทางกับผู้ค้าหลักตามชุมชนซึ่งอยู่ปลายทางโดยการจัดส่งสินค้าตามใบสั่งซื้อหรือใบบอกไปกับ

เรือให้ผู้รับหรือผู้ค้าตามชุมชนปลายทางและ/หรือโดยผู้เป็นเจ้าของสินค้านำลงเรือไปขายด้วยตนเอง ไปยังผู้ค้าหลักตามชุมชนปลายทาง

(2) การค้าตามท่าเรือย่อยหรือการค้าเร่ตามชุมชน เป็นวิธีการนำสินค้าใส่เรือแล้วพาเรือเร่ขายตามชุมชนหรือตามบ้านเรือนในชุมชนต่าง ๆ หรือการค้าเร่ตามตลาดนัดตลอดจนการค้าปลีกตามบ้านที่ผู้ซื้อที่บ้านอยู่ใกล้เคียงกันมาหาซื้อเอง วิธีการค้าทั้งสอง ดังกล่าว นอกจากจะเป็นการสร้างรายได้แล้วยังเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือผลผลิตระหว่างบุคคลชุมชนแบบพึ่งพากันและกันอีกด้วย กล่าวเฉพาะประเภทของสินค้าที่ค้าส่งตามท่าเรือหลักและการค้าเร่ตามชุมชน จากการศึกษาและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าหลายคน พบว่าสินค้าที่มีการค้าขายแลกเปลี่ยนกัน ในบริเวณนี้ ได้แก่ สินค้าพื้นเมือง เช่น ขอบป่า ข้าว น้ำตาลโตนด รั้งนก ปลาตากแห้ง ฯลฯ สินค้าอุตสาหกรรม เช่น เครื่องปั้นดินเผา ผ้า เหล็ก เครื่องมือเครื่องใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือน เป็นต้น และสินค้าอื่น ๆ เช่น เกลือ เสื่อกระจูด กระสอบกระจูด เสื่อกก กระสอบกก และผลไม้ ผลจากการศึกษาเกี่ยวกับการค้าทางเรือระหว่างชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา จากทั้งภาคสนามและเอกสารต่างก็ยืนยันตรงกันว่า ในพื้นที่ที่มีการค้าทางเรือระหว่างชุมชนทางฝั่งตะวันตกกับทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา สรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ว่า

ประเด็นแรก การค้าทางเรือระหว่างชุมชนทางฝั่งตะวันตกและทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา กล่าวคือ ชุมชนบริเวณฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ชุมชนบ้านทะเลน้อย บ้านปาก-คลอง บ้านลำปำ บ้านแหลมจองถนน บ้านปากพะยูน ในขณะที่ชุมชนบริเวณฝั่งตะวันออกของกลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ชุมชนบ้านระโนด เกาะใหญ่ คุชูด และชุมชนเมืองสงขลา ฯลฯ เส้นทางเดินเรือทั้งสองฟากฝั่งดังกล่าวต่างก็มีท่าเรือหลักที่สำคัญในอดีตทั้ง 2 ฝั่งทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ท่าเรือชุมชนบ้านทะเลน้อย บ้านปากคลอง บ้านลำปำ บ้านแหลมจองถนน บ้านปากพะยูน และฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ท่าเรือชุมชนบ้านระโนด บ้านเกาะใหญ่ บ้านคุชูด และท่าเรือชุมชนเมืองสงขลา

ประเด็นที่สอง ชุมชนเมืองสงขลา ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนหลัก ของการค้าทางเรือแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ที่มีปากอ่าวเชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบตอนล่างกับชายฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้ ซึ่งสามารถเดินทางโดยทางเรือติดต่อกับเมืองใหญ่ ๆ ทางแถบชายฝั่งของคาบสมุทรตอนใต้ ชุมชนนี้ถือเป็นศูนย์กลางทางการค้าทางเรือที่สำคัญทั้งระดับภูมิภาคและระดับชาติ เพราะได้เป็นศูนย์รวมของเรือที่นำสินค้าเข้ามาส่งให้บรรดาพ่อค้าแม่ค้าบริเวณท่าเรือเมืองสงขลา นอกจากนี้ยังเป็นท่าเรือที่นำส่งสินค้าไปยังชุมชนหลักและชุมชนย่อยในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาทั้งสองฝั่งทะเลสาบสงขลาตลอดจนพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำปากพนังอีกด้วย

ชุมชนที่เป็นท่าเรือหลักดังกล่าว นอกจากจะมีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าตามท่าเรือหลักทั้งสองฝั่งของบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาแล้ว ยังมีการขนส่งสินค้าและผู้โดยสารจากท่าเรือหลักดังกล่าวไปยังชุมชนเล็ก ๆ บริเวณใกล้เคียง โดยอาศัยสายน้ำหรือลำคลองต่าง ๆ ที่เชื่อมต่อกันกับทะเลสาบสงขลาและชุมชนเหล่านั้น เพื่อนำส่งสินค้าที่ต้องการไปยังชุมชนใกล้เคียง ในขณะเดียวกันก็นำสินค้าที่ผลิตได้จากอีกชุมชนหนึ่งกลับไปยังชุมชนต้นทาง รวมทั้งผู้โดยสารที่ต้องการเดินทางกลับตามเส้นทางเดิมด้วย

ประเด็นที่สาม ชุมชนบ้านปากพะยูน ตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนที่มีการสัญจรไปมาของเรือสินค้าและเรือโดยสารมากมาย เนื่องจากเป็นจุดกึ่งกลางของการเดินเรือตามเส้นทางต่าง ๆ ที่ต้องผ่านทั้งจากทางทะเลสาบตอนบนและทะเลสาบตอนล่างทางฝั่งทะเลตะวันตกและทางฝั่งทะเลตะวันออกของทะเลสาบ ท่าเรือนี้จึงมีเรือผ่านและแวะจอดทั้งกลางวันและกลางคืน จึงเป็นชุมชนทางเรือที่คึกคักมากเรียกได้ว่าเป็นเมืองเวนิชของทะเลสาบสงขลาถือว่าได้ เพราะชุมชนนี้มีการติดต่อค้าขายทางเรือกับชุมชนสำคัญ ๆ ทางฝั่งทะเลตะวันตกของทะเลสาบสงขลา เช่น ชุมชนบ้านลำปำ บ้านแหลมจองถนน (ชุมชนวัดเจียนบางแก้ว) อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการติดต่อค้าขายทางเรือกับชุมชนที่ตั้งอยู่ฝั่งทะเลตะวันออกของทะเลสาบสงขลา เช่น ท่าเรือชุมชนบ้านระโนด บ้านเกาะใหญ่ บ้านคูุด และท่าเรือชุมชนเมืองสงขลา ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ลักษณะจำเพาะทั้งทางด้านภูมิศาสตร์และภูมิเขตของชุมชนชายขอบรอบทะเลสาบสงขลาต่างก็ต้องเกื้อกูลกันและกันเพื่อการยังชีพในขณะนั้น

2.4 ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาและแลกเปลี่ยนเชิงการค้า การอยู่ร่วมกันในชุมชนและความสัมพันธ์ของชาวบ้านในยุคนั้นจะมีความสัมพันธ์กันภายในชุมชน 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ผลจากการศึกษาเป็นดังนี้

(1) ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นความผูกพันกันทางสายเลือด โดยมีบรรพบุรุษ ผู้อาวุโส และเด็กเป็นตัวเชื่อมในชุมชน จะเห็นได้ว่าชุมชนต่าง ๆ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเครือญาติ หรือเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ฉันท์ญาติ จากลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนต่าง ๆ เป็นกลุ่มสังคมที่ช่วยให้ชุมชนเกิดความเป็นปึกแผ่นและพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนได้พัฒนา ตลอดจนการปกป้องชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษเดียวกันในชุมชน ข่อมส่งผลให้การรักษาประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นพลังทางศีลธรรมที่เชื่อว่าคอยรักษาจิตวิญญาณของชุมชนและของคนในชุมชน ซึ่ง

ปรากฏให้เห็นจากพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งในชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ ฯลฯ ลักษณะดังกล่าวมีผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ

(2) ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน การอยู่ร่วมกันในชุมชนและระหว่างชุมชน นอกจากการเกิดความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกันแล้วยังมีความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนได้อีกลักษณะหนึ่ง คือ การแลกเปลี่ยนแรงงานและการแลกเปลี่ยนผลผลิต (การค้าขาย) สรุปได้ดังนี้ การแลกเปลี่ยนแรงงาน ชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้ มีการแลกเปลี่ยนพึ่งพาอาศัยกันในด้านแรงงานระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านในชุมชนในรูปแบบของการ “ออกปากกินวาน”^{๑๖} กิจกรรมในชุมชนที่ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยกัน ได้แก่ การทำนา เริ่มตั้งแต่การออกปากไถนา ดำนา และเก็บข้าว การขอแรงหรือออกปากหามบ้านหรือหามเรือน การออกปากช่วยงานบุญต่าง ๆ เช่น งานบวช งานอุปน้ำผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นต้น จะมีการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปช่วยงานตามแต่ผู้ต้องการแรงงานออกปากร้องขอลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการแลกเปลี่ยนที่ทำให้เกิดการพึ่งพากันทางสังคมในชุมชนอันก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านอื่น ๆ อีกต่อไป

การแลกเปลี่ยนผลผลิต จะมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตทั้งที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือที่ผลิตได้จากชุมชนอื่น เช่น ข้าว ผลไม้ ผัก ผลิตผลจากป่า หรือปลา เป็นต้น การแลกเปลี่ยนผลผลิตเหล่านี้จะกระทำกันในลักษณะของการแบ่งปันหรือให้เป็นบางส่วนขายบางส่วน และการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชน เช่น ข้าว น้ำตาลโตนด ปลาเค็ม เกลือ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนกันของชาวบ้านระหว่างชุมชนต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนผลผลิตดังกล่าวชาวบ้านจะอาศัยเรือเป็นพาหนะในการเดินทางและบรรทุกสิ่งของนำมาแลกเปลี่ยนกันในลักษณะ “การค้าต่างตอบแทน”

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สภาพการค้าทางเรือบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาโดยภาพรวมเป็นการค้าที่อาศัยปัจจัยด้านสภาพพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น ชุมชนบริเวณปากอ่าว ปากคลอง และบริเวณริมคลอง เป็นต้น จากสภาพดังกล่าว การเดินทางหรือการขนส่งสินค้าต้องอาศัยเรือทั้งการค้าส่งตามท่าเรือหลักและการค้าปลีกตามชุมชนสายคลอง สินค้าบริเวณนี้จะได้จากป่า ผลิตผลในท้องถิ่นและชุมชนใกล้เคียง ตลอดจนสินค้าอุตสาหกรรมที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เป็นต้น ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ว่า “ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ หรือแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าความจำเป็น แม้ในเศรษฐกิจเพื่อยังชีพของสมัยโบราณ ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจคือ “ตลาด” ตลาดจึงเป็นศูนย์รวมที่ดึงดูดผู้คนจากสถานที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกลให้เข้ามาประกอบธุรกิจการค้าได้เป็นจำนวนมาก “ตลาด” ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจจึงมักเป็นศูนย์กลางการเข้ามาของศาสนา อุดมการณ์และระบอบภายนอก”

การที่ชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะเมืองสงขลามิบทบาทการค้าทางเรืออย่างสืบเนื่องเพราะนอกจากจะมีปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการค้า ได้แก่ ข้อได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ ลักษณะพิเศษบางประการของการเป็นเมืองท่าที่ดีแล้ว ยังเป็นผู้ผลิตและรวบรวมสินค้าทั้งจากในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียง เพื่อส่งขายไปยังชุมชนต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้องกับวิถีการค้าเป็นอย่างดีอีกด้วย ปัจจัยทั้งหลายดังกล่าวล้วนมีความสัมพันธ์กันและกันจึงทำให้กิจกรรมการค้าบริเวณนี้สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องตลอดมา

การค้าบริเวณนี้จึงขึ้นอยู่กับศูนย์กลางที่รวมสินค้าและผ่านสินค้ากระจายไปยังชุมชนต่าง ๆ บริเวณใกล้เคียง โดยศูนย์กลางเป็นผู้กำหนดราคาทั้งสินค้าที่ออกจากศูนย์กลางไปยังชุมชน และจากชุมชนไปยังศูนย์กลาง การค้าลักษณะนี้อาศัยการพึ่งพาช่วยเหลือกันและกันระหว่างพ่อค้ากับพ่อค้าย่อยและระหว่างพ่อค้ากับผู้บริโภครวมทั้งการแลกเปลี่ยนสินค้าและการยืดหยุ่นในการชำระค่าสินค้า ตลอดจนการพึ่งพาอาศัยกันในการรอนแรมล่องเรือไปค้าขายซึ่งต้องแวะพักตามชุมชนต่าง ๆ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันโดยอาศัยการค้า นับได้ว่ากิจกรรมการค้ามีส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งพาระหว่างบุคคลและชุมชนได้อีกประการหนึ่ง ในขณะนั้น

2.5 ผูกเกลอ ผูกดอง : ร่องรอยของสังคมสมนุภาพของผู้คนสองฝั่งฟาก ที่สุดของการกล่าวอ้างถึง “การค้าทางเรือบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา” ก็จะมีสถานะเป็น “จินต-ลีลา” ทางวิชาการทันที ถ้าปราศจากเสียซึ่งการตีความเพื่อตอบคำถามหลักว่า สัมพันธภาพระหว่างคู่ค้าสองฝั่งฟากได้มีส่วนในการผูกเกลอผูกดองกันไว้โดยวิธีใด และได้ก่อให้เกิดโยค ย่นและโยกกันอย่างไรจากการศึกษาของทั้ง ปก แก้วกาญจน์ และพิสูจน์ซ้ำโดยการสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่า พฤติกรรมการค้าทางเรือบริเวณชายขอบรอบทะเลสาบสงขลาในขณะนั้นมีสองลักษณะคือ การค้าส่งตามแหล่งชุมชนและท่าเรือหลัก เช่น ทะเลน้อย ลำปำ และปากพะยูน ในฐานะชุมชนหลักฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลาที่ระโนด ภูซุด ปากกรอ และท่าเรือสงขลาทางฝั่งตะวันออก ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า น้ำหนักของการค้าทางเรือชายขอบรอบทะเลสาบสงขลาที่นำไปสู่ขนบนิยมการผูกเกลอ ผูกดอง และขนบนิยมอุปถัมภ์ที่ชัดเจนไม่ได้อยู่ที่การค้าส่งของผู้คนที่ท่าเรือและชุมชุมหลัก หากแต่ได้กลับกลายเป็นการค้าเร่รายย่อยอย่างเป็นทางการหลักเนื่องเพราะการค้าตามท่าเรือย่อยหรือการค้าเร่ตามชุมชน เป็นวิธีการขายตรงระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อด้วยการอาศัยเรือขนาดเล็กบรรทุกสินค้านำออกเร่ขายไปตามชุมชนต่าง ๆ

จากการสัมภาษณ์ผู้ทำการค้าและผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบหลายคนเกี่ยวกับการค้าเร่สรุปได้ว่า การค้าเร่ตามชุมชน พ่อค้าจะนำสินค้าลงเรือแล้วนำเรือไปตามสายคลองต่าง ๆ ในชุมชน ขายสินค้าให้กับผู้คนที่อาศัยอยู่ตามสายคลองหรือตามตลาดนัดชุมชน เมื่อขายหมดก็จะกลับมารับสินค้าตามท่าเรือหลัก แล้วนำไปขายต่อตามสายคลองอีกโดยที่ผู้ค้าจะทราบ

ความต้องการของผู้ซื้อสินค้าเป็นอย่างดี บางครั้งหากมีสินค้ามากและขายไม่หมด ผู้ค้าก็ต้องเรือไปเรือโดยอาจแวะพักแรมตามชุมชนหรือบ้านเรือนที่เชิญให้พัก และเดินทางต่อไปจนจำหน่ายสินค้าหมดจึงเดินทางกลับและในบางโอกาสนักนำสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นดังกล่าวกลับมาจำหน่ายในชุมชนของตนด้วย

จากการสัมภาษณ์ สุทิน เกื้อทิพย์²⁶ เกี่ยวกับการค้าเร่ตามชุมชนพบว่า ในชุมชนนี้จะมีเรือของพ่อค้าแจวเรือมาขายของ ในเรือจะมีสินค้าเบ็ดเตล็ดมากมาย เช่น น้ำตาล น้ำปลา ปลาแห้ง ปลาเค็ม ปูเค็ม²⁷ กุ้งส้ม²⁸ เกลือ สบู่ ผงซักฟอก ยาสามัญประจำบ้าน เป็นต้น พ่อค้าต้องเรือมาขายเดือนละไม่น้อยกว่า 3 – 4 ครั้ง และมีหลาย ๆ ลำ ล่องเรือมาจากอำเภอรอนดงแล้วกลับเมื่อขายสินค้าหมด หากกลับก็จะเอาข้าวเปลือกใส่ลำเรือกลับ แต่ในระยะหลังเมื่อมีเรือประเภทใช้เครื่องยนต์ร้านค้าในชุมชนก็เกิดขึ้น โดยคนในชุมชนจะไปซื้อสินค้าที่ตัวอำเภอรอนดงมาขายในหมู่บ้าน เรือแจวขายของเร่ก็หมดไป แต่ยังมีเรือยนต์มาเร่ขายแทน โดยขายตามทำน้าของชุมชนหรือทำน้าของบ้านที่มีโรงสีข้าว

การเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนเพื่อการค้าระหว่างชุมชนจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างบ้าน จนเกิดความผูกพันฉันท์ญาติพี่น้อง เพราะการเดินทางต้องใช้เวลาข้ามวันข้ามคืน และต้องพักค้างคืนอาศัยในบ้านหรือหมู่บ้านต่าง ๆ ที่เดินทางไปค้าขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น ชาวคุชคนำน้ำผึ้งโดนด (น้ำตาลโดนด) ไปขายที่ลำปำ ปากประประคู่เรียง แล้วจะนำข้าวเปลือกหรือรำข้าวมาเป็นอาหารสุกรที่ สทิงพระ ได้ก่อให้เกิดสายสัมพันธ์แบบโยด ย่านและโยในเวลาต่อมา ความสัมพันธ์ที่เป็นไปในท่วงทำนองนี้ได้กระจายอยู่ในทุกชุมชนในอดีต แสดงให้เห็นว่า แม้ว่รัฐไทยกลางหรือรัฐใด ๆ ในโลกที่ไม่สามารถดูแล ปกป้องและคุ้มครองถึง ชุมชนจึงมักจะค้นหาทางออกให้กับชุมชนของตนเสมอมา จากกรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การค้าทางเรือในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา นอกจากจะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกันแล้วยังให้มีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของผู้คนในชุมชนได้เป็นอย่างดีอีกด้วย อนึ่ง แหล่งข้อมูลหลักเพื่อต่อยอดความจริงในสิ่งนี้มีข้อจำกัดอยู่ประการหนึ่งคือ “ไม่มีตัวคนจริง” เพราะส่วนใหญ่เสียชีวิต ดังนั้น นายน้ำว คงปราบ ถือได้ว่าไม่ใช่ “อุบัตินเหตุ” เพราะได้มีการวางแผนและไตร่ตรองไว้ก่อนว่า แม้นว่านายน้ำว คงปราบ จะไม่ได้เป็นผู้ก่อให้เกิดโยด ย่าน และโยด้วยวิสัยแห่งการค้าเป็นอาชีพ แต่น้ำว คงปราบ ก็มีสถานะที่เป็นภาพโมเสกสองมิติ (เป็นอย่างน้อย) ที่แสดงให้เห็นว่า ความใหญ่และความยาวของพ่อค้ามะพร้าวโดยบังเอิญถึงได้เป็นเกลอและเป็นดองกับพี่น้องชาวคุช (ฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา) ในที่สุด

2.6 พ่อค้าจำเป็น พ่อค้ามะพร้าว น้ำว คงปราบ : ทูกระนาบของความยาวและความใหญ่ ตัวตนจริงของน้ำว คงปราบ เป็นชายวัย 67 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ที่ 78 ม. 6 ต. ป่าบอนตำบ. อ. ป่าบอน จ. พัทลุง ในปัจจุบัน ได้พรั่งพรูความหลังโดยไม่ลังเลตามแบบฉบับของ “นักเลง” หลังที่วัตถุไวไฟอันมีแอลกอฮอล์เป็นส่วนควบทำปฏิกิริยากับจิตสำนึกระลึกได้ (Recall) ได้เปิดใจ ทั้งเบื้องหลังและเบื้องลึกว่า “ผมเป็นลูกคนสุดท้ายของนายกลืนและนางคล้าย คงปราบ” มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน เป็นคนชอบคบเพื่อนมาตั้งแต่เด็ก กระทั่งเมื่อย่างเข้าวัยหนุ่มอายุครบบรรพชาได้ไปบวชอยู่ที่วัดปากพล ซึ่งเป็นวัดชายขอบทะเลสาบฝั่งตะวันตกเนื่องเพราะคำร้องขอของนางเชือนในฐานะญาติผู้ใหญ่

บวชอยู่สองพรรษาและสอบนักธรรมชั้นตรีได้จึงลาสิกขาบท ณ วันหนึ่งหลังจากที่ลาสิกขาบทได้ไม่นาน ได้มีชายคนหนึ่งชื่อ จำ จากตำบลเกาะใหญ่ได้มาขอมะพร้าวเพื่อไปใช้ในงานแต่งงาน ด้วยความที่นายน้ำว เป็นทั้งคนยาวและคนใหญ่จึงได้ใส่ใจว่า “เมื่อเพื่อนกล้าขอ ก็ต้องกล้าให้” จนเต็มเรือลำแรก ด้วยความใจถึงยังไปขอมะพร้าวจากเพื่อนบ้านคือนายเค้งให้อีกหนึ่งลำเรือ ชายคนนั้นเป็นชาวเกาะใหญ่ชื่อนายจำ มัวแต่ขามาอยู่กับเพื่อนจึงลืมดูแลเรือ ทำให้เรือขาดลอยหายไปจอดอยู่ที่บริเวณบ้านแหลมจองถนน กว่าจะรู้ก็เมื่อนายนุช มีเสน ไปทอดแหพบเรือบรรทมมะพร้าวเต็มลำลอยอยู่กลางทะเล นายนุชจึงไปตามหานายน้ำวให้ไปเอาเรือและแล้วนายน้ำวกับนายนุชก็ไปรับเรือกลับมาตามวิสัยของคนใหญ่และคนยาว หลังจากที่ได้เรือกลับมาแล้วนางเชือนก็ได้แนะนำให้หานะพร้าวไปขายที่บ้านลุงและได้พำนักอยู่ที่บ้านของลุงเลี่ยน จันทรซึ่งที่มีลูกชายอายุรุ่นราวคราวเดียวกับนายน้ำว นางลุงเลี่ยนจึงได้แนะนำให้ทั้งสองเป็นเกลอกัน

หลังจากที่ทั้งสองเป็นเกลอกันแล้ว ปรกาศของโชค ยานและโชก็เริ่มต้น เมื่อนางลุงเลี่ยน แนะนำให้นายน้ำวไปสู้ออ “เลี่ยนเชียน” ซึ่งเป็นลูกของลูกพี่ลูกน้องกับนายเชียง จันทรซึ่ง แต่เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าปณัตติของเกลออีกคนหนึ่งจึงไม่สามารถให้การณัดังกล่าวสมเจตนาได้ กระนั้นก็ตามเพื่อนเกลอลุงก็ไม่ได้ละพยายาม ในการหาเมียให้เกลออยู่หลายเหตุและหลายการณ แต่ก็ไม่เป็นผลกระทั่งถึงการแนะนำให้รู้จักกับหญิงสาวในซอย (คลอง) คนหนึ่งซึ่งอยู่ฝั่งตรงกันข้าม แต่ปรากฏว่าหญิงสาวคนนั้นไม่อยู่บ้านเพราะได้ไปอยู่กับพี่ชายผู้ซึ่งรับราชการดำรงอยู่ที่ “นฤโบ” จ. นราธิวาส ในช่วงเวลาดังกล่าวหนุ่มน้ำวก็ยังคงใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านเพื่อนเกลอจนกระทั่งผู้หญิงคนนั้นกลับจากนราธิวาสหนุ่มน้ำว จึงได้ไปคัดกรออยู่ที่ “ปากสระ”⁴¹ เพื่อเฝ้าดูตัวหญิงสาวคนนั้น หลังจากพบตัวจึงพบว่า ผู้หญิงคนนั้นเรียบง่าย สมรรถะ ทำมาหากินและคิดดิน เพราะเมื่อมาที่สระน้ำก็มีคันหาบและปีบสองข้างอยู่บนบ่ ภาพดังกล่าวได้ก่อให้เกิดแรงสั่นสะเทือนถึง “กามเทพขอบสระ” ที่ถ้าจะเปรียบกับหนุ่มสาวสมัยใหม่ในแวดวงอา ซี เอ (RCA)⁴² ก็คือการเกิดปฏิกิริยาที่ฝรั่งเรียกว่า “One Night Stop”(เจอนูปีบปั๊บ) นั่นเอง จึงทำให้แม่เกลอลุงเลี่ยน

ต้องแปลงเปลี่ยนไปเป็น “กามเทพกาไว” ไปทาบตาม ลู่อ๋อ แต่งงานและอยู่กันกันฉันท์สามี – ภรรยามาถึงปัจจุบัน (2544)

หลังจากแต่งงานแล้วนายน้ำก็พากล่องดวงใจไปใช้ชีวิตร่วมกันที่ป่าบอน จนได้ ลืมลอง “เคยนกกรง”³³ จนกระทั่งมีบุตร – ธิดากันถึง 7 คน กระนั้นก็ตามนิสัยของความเป็นคน ใหญ่ – คนขาก็ไม่เคยถอยรา นายน้ำก็ยังคงเที่ยวและคบเพื่อนเรื่อยไป จนกระทั่งมีเกลอ (ที่พอ ระลึกได้) ถึง 7 คน ตามลำดับดังนี้ (1) นายยวง วุ่นฉิม (2) นายวาด (วัดตะโหนดเมื่อครั้งไปลัก กล้วยบ้านสะทิง) (3) นายเซ้ง อินมโน อิสลาม เมื่อครั้งที่ได้พุดคุยกันที่บ้านบังโกบเพราะมีควาย จำนวนมาก (4) นายขาว ป่าทะเล เขาชัยสน ผู้หนีคดีมาจากฝั่งทะเลสาบตะวันตก (5) นายเหียง ผู้ใหญ่บ้านบ้านวัดกุด บ่อแดง ต. ม่วงงาม อ. สิงหนครในปัจจุบัน (6) นายลิ่ม บ้านบ่อโค (บ่อ ประคู่) เพราะหลงรักหญิงสาวคนเดียวกันจึงได้จับมือเป็นเกลอกัน และถ้าบังเอิญว่าพวกเดียวกันถูก ลักก็มา – ไปบอกให้เอาคืน ฯลฯ จะเห็นได้ว่าความใหญ่และความยาวของนายน้ำกับคู่เกลอที่ หมายถึงพันธกิจร่วมกันไม่ว่าจะเป็นหรือตาย ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกที่คู่เกลอจะต้องละเว้นในบาง เรื่อง เช่น “ต้องไม่แต่งงานกับหญิงสาวคนนั้นเพราะเป็นน้องสาวของเพื่อนเกลอ” หรือถ้าขโมยวัว – ควายผิดฝูงก็จะส่งคืนให้อย่างผู้มีสัจจะต่อกัน เป็นต้น กรรมวิธีการผูกเกลอ – ผูกคองของนายน้ำ ได้ทำให้นายน้ำใหญ่และยาวได้สมจริงเมื่อนายน้ำเติบโตใหญ่กับภรรยา “ข้าวร้าย” เสียก่อนชีวิต อธิบายความได้ว่า ไปบ้านไหนกินข้าวบ้านนั้น ร้ายไปเรื่อย ๆ เพราะเพื่อนมาก จึงทำให้ภรรยาสาย พันธสามสาย สายเลือด (จีน ไทย อิสลาม) ต้องประทั้งชีวิตอยู่กับ “น้ำซุบ”³⁴ ที่มี “เคย (กะปิ) นกกรง” เป็นส่วนผสมอยู่เบื้องหลังแต่เพียงลำพัง

หลังจากที่นายน้ำที่มีทั้งความยาวและความใหญ่ได้กล่องดวงใจคือ หญิงสาวชาว ฝั่งตะวันออกของทะเลสาบ (อุซูด) ชื่อ มนิกา ซึ่งเป็นบุตรสาวของอดีตตำรวจเกณฑ์ลูก ทัพย์มณฑล (อายุ 100 ปีเศษและยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน) การเป็นเมียของคนทั้งยาวและใหญ่แต่ ต้องทนข้าวของไปขายที่ตลาดควนเคี่ยม เพื่อยังชีพที่งานเจียนจะตัดช่องน้อยแต่พอตัวกลับบ้านเกิด อยู่หลายครั้งแต่ก็ถูกยับยั้งโดยเมว่า “ต้องอดทน” ...เหตุการณ์ดังกล่าวน่าจะมากมายเกินกว่าที่ กล่าวถึงทั้งหมดได้ แต่สิ่งหนึ่งที่ถ้าไม่กล่าวถึงก็จะทำให้งานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไม่มีคุณค่าเอาเลยที่ เดียวตรงที่ “สาวย่านแล้วไม่พบโยด” ในส่วนของความเป็น “เกลอเป็นคอง” ดังนั้นเกลอน้ำจึงได้ ชักชวนเกลอเขียงมาหาเมียบริเวณชายขอบทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันตกบ้าง หลังจากที่ได้เลือกไป – มา ร่อนไป – เร่งมาก็พบว่า หญิงสาวชื่อบวง วุ่นฉิม ตกอยู่ในวงล้อมของกามเทพ เพราะเกลอเขี ยงถือเอาเป็นคำตอบสุดท้าย ตามสไตล์ของเกมส์เศรษฐี ณ ช่องสาม (2544) หลังจากที่ได้เปลี่ยนคำ ถามและใช้ตัวช่วยมานับครั้งไม่ถ้วน ที่สุดแล้วนางคล้าย แม่เกลอ (แม่ของนายน้ำ) ก็ได้สวมบท

การเทพกาวใจไปขอเมียให้กับลูกเชียง (ลูกเกลอ) จนได้แต่งงานอยู่กันกินฉันท์สามี – ภรรยามาถึงปัจจุบันด้วยเช่นกัน

ความใหญ่และความยาวของนายน้ำว้างกล่าวข้างต้นทำให้ดูประหนึ่งว่าทอดทิ้งภรรยาสามสายเลือดให้คั่นคั่นโคดเคี้ยวตามลำพัง แต่ในความเป็นจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะแม้ว่านายน้ำว้างจะเน้นหนักในการใช้ความยาวและความใหญ่อย่างเป็นด้านหลัก แต่ความยาวและความใหญ่ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดอานิสงส์ย้อนกลับในระดับที่มีสวนขางแต่ไม่เคยตัดขางเอง มีวัวก็มีคนเลี้ยงวัวให้ มีโรงสีถึงสองโรงก็มีคนมาดูแล มีนาที่ไม่เคยทำนา ฯลฯ จึงน่าจะสรุปได้ในทำนองที่ว่า “ยิ่งให้ยิ่งได้หรือยิ่งขาดทุนก็ยิ่งมีกำไร” ก็น่าจะไม่ใช่ไกลเกินจริงนัก และก็น่าจะไม่เป็นการเพียงพอด้วยเช่นกันในการตอบสนองจุดมุ่งหมายของการสาวย่านหาโยด จากการแสดงให้เห็นแต่เพียง “เกลอทอดแทนเกลอด้วยการหาเมียให้กันและกัน” โดยไม่กล่าวถึงสายสัมพันธ์สืบเนื่องจากเรื่องดังกล่าว ฉะนั้นจึงต้องอ้างถึงความจริงเชิงประจักษ์ ณ เวลาปัจจุบันเมื่ออาจารย์สุขมา อุ้ยนอง(คงปราบ) บุตรสาวคนที่ 2 ของนายน้ำว้างเล่าให้ฟังว่า

เมื่อลูก ๆ รู้ว่าพ่อเป็นเกลอกับใครแล้ว ลูก ๆ ทุกคนในครอบครัวของคู่เกลอจะมีธรรมเนียมปฏิบัติเป็นประหนึ่งว่า เป็นพ่อแม่ของทุกคนในครอบครัวไปด้วย ดังนั้น เมื่อเทศกาลงานบุญ งานประเพณี (แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ บวชนาค งานศพ ฯลฯ) ที่พึงบังเกิดขึ้นในครอบครัวของหัวโยด (หัวเกลอ) ย่านและโยทุกคนก็มีความรู้สึกว่าเป็นเสมือนหนึ่งงานของตนเองที่ต้องมีส่วนร่วมไม่มากนักน้อย ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมตามอัตราของแต่ละคน ฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ลูกของพ่อ (นายน้ำว้าง) ทุกคนจะเรียกนายเชียงว่า “พ่อ” และลูกของนายเชียงก็ยังคงเรียกนายน้ำว้างว่า “พ่อ” ด้วยเช่นกัน นี่คือการโคกเชิงโครงสร้างของประชาคมชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา ที่มีความแข็งแกร่งแต่ซ่อนรูปฝังตัว ที่มีกระบวนการของการผูกเกลอ ผูกคองและขนบนิยมอุปถัมภ์เป็นฐานรองรับ ฉะนั้นหากรัฐหรือนักบริหารการพัฒนาจะนำข้อค้นพบดังกล่าวไปใช้ให้ถูกต้องถูกที่และถูกทางก็จะเป็นประโยชน์เพียงสถานเดียวเท่านั้น ในทำนองเดียวกันนี้หากนักการเมืองจะใช้ข้อค้นพบนี้ไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนเลือกตั้งผนวกกับแรงส่งตามกาลสมัยก็น่าจะไม่ไกลเกินจริงที่จะชนะการเลือกตั้งแบบขบถภาคด้วยเช่นกัน

3. ตัวตนของความเป็นอธิปัตย์ : ปฏิกริยาอันอหังกาจาก รุ่ง ดอนทราย ถึงพี่น้องเสียด

การกล่าวถึงตัวตนของความเป็นอธิปัตย์ ปฏิกริยาอันอหังกาจาก รุ่ง ดอนทราย ถึงพี่น้องเสียด เป็นอีกความพยายามหนึ่งในการสาวย่านหาโยดเพื่อให้พบย่านและโยด ทั้งนี้ก็หาเป็นอันไปได้ไม่ นอกเสียจากการที่จะตอกย้ำให้เห็นว่า กระบวนการของการเป็นเกลอของผู้คนชายขอบ

รอบทะเลสาบสงขลา (พัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา) นั้น ไม่ใช่ “อุบัติเหตุ” ดังนั้นจึงต้องกำหนดให้ข้อค้นพบของประมวล มณีโรจน์ ในเรื่อง “โจรพัทลุง – ค่านานาโจรแห่งตำบลคอนทราย : ความแรงของลมฝนย่อมเกี่ยวเนื่องกับเมฆหมอกแห่งฤดูกาล” ผู้ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดค่าให้เป็นเพชรเม็ดงามแห่งท้องถิ่นที่เกิดจากกรรมวิธีของการแกะสลักระหว่างหินกับหิน (ความกล้าแกร่ง) ฉะนั้นคุณค่าของประมวล มณีโรจน์ จึงเป็นอันไปไม่ได้ นอกจากจะทรงไว้ซึ่งความงามที่พราวพรายและพลีไหวในวงล้อมของหินที่หยาบกร้านและเกราะกรังตามธรรมชาติเมื่อมองจากภายนอก เพราะเพชรที่ก่อเกิดและดำรงอยู่ในห้วงทำนองดังกล่าวจะเป็นอันไปไม่ได้ เว้นเสียแต่ภูมิคุ้มกันด้านความเป็น “อริปไตยบกพร่อง” อธิบายความได้ว่า คนแถบแดนต่อแดนพัทลุง – นครศรีธรรมราช อย่างน้อยกรณีชุมโจรบ้านคอนทรายแห่งอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ภายใต้งานนำของรุ่ง คอนทราย และคำ ห้วแพร่ เมื่อครั้งสมัย ร. 6 ที่เริ่มต้นจากความแค้นเล็ก ๆ ส่วนบุคคลกระทั่งลุกลามเป็น “การลุกขึ้นสู้” ต่ออำนาจรัฐ โดยการประกาศห้ามประชาชนในท้องที่เสียภาษีค่ารัชูปการ และห้ามติดต่อกับคนของราชการมาจนถึงการลุกขึ้นสู้ของคนท้องถิ่นแถบนี้ในนามของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และจนถึงปรากฏการณ์โจร กรณี “พี่น้อง เสี่ยงเอียด” ณ เบื้องนี้ ก็เป็นที่ยืนยันถึงความมีอยู่จริงของวัฒนธรรมชุดนี้ของชาวบ้านอย่างไม่สามารถปฏิเสธ ดังนั้น วัฒนธรรมโจรในภาคใต้บริเวณรอยต่อระหว่างจังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช จึงได้มีร่องรอยของชุมโจรขนาดใหญ่จนสามารถปฏิเสธและต่อต้านอำนาจรัฐภายใต้การนำของรุ่ง คอนทราย เมื่อเกือบร้อยปีก่อนโน้น กับกรณีของ “พี่น้องเสี่ยงเอียด” ที่เสียดเย้ยจิตใจเจ้าหน้าที่รัฐอยู่ในบัดนี้ ที่นับเป็นเสน่ห์เพียงพอให้ต้องสนใจศึกษา เพราะการได้ล่วงรู้ถึงรากเหง้าและวัฒนธรรมชุมชนอย่างถ่องแท้จึงเป็นสิ่งที่ “รัฐ” มีความจำเป็นเร่งด่วนและเป็นปฐม เพื่อนำพาความเข้าใจเหล่านั้นไปใช้วางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในแถบถิ่นนี้ได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ไม่สูญเสียชีวิตพยานมนุษย์งบประมาณ และเกิดความยั่งยืนของการพัฒนาอย่างแท้จริงในท้ายที่สุด

ข้อค้นพบของประมวล มณีโรจน์ กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปฐมฐานของการเกิดโจรบริเวณรอยต่อของสามจังหวัดชายขอบรอบทะเลสาบสงขลาที่ 4 กรณี คือ 1) เป็นโจรเพราะความโลภ 2) เป็นโจรเพราะการจองเวร 3) เป็นโจรเพราะค่านิยมโจร และ 4) เป็นโจรเพราะมีจิตสำนึกร่วม กล่าวเฉพาะกรณีของการเป็นโจรจากกรณีที่ 4 จะมีน้ำหนักมากกว่าสามกรณีแรก เนื่องจากภูมิเขตและอาณาเขตแบบ “อโคจร” บริเวณชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา

3.1 สภาพภูมิเขตและอาณาเขตแบบชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา : บริบทของการเกิดชุมโจร พื้นที่ชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา คือ พัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา เป็นที่รับรู้กันว่า ทั้งลักษณะพิเศษของภูมิประเทศและเขตพระราชอำนาจไม่

สามารถปกป้องคุ้มครองผู้คนให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้ทั่วถึง จึงต้องตกอยู่ในฐานะที่เป็นพื้นที่ “อโคจร” ในที่สุด ผลพวงของการเข้าไม่ถึงของอำนาจรัฐในเบื้องต้น ได้ทำให้เป็นความชอบธรรมของผู้คนต้องหาทางออกโดยการสร้างกลไกเครือข่ายสังคมขึ้นมาเพื่อปกป้องและคุ้มครองกันเองโดยปริยาย และกลายเป็นต้นเค้าของ “นักเลง” ในที่สุด กล่าวโดยสรุปในชั้นต้นได้ว่า ต้นเค้าของความเปิ่น “นักเลง”⁶ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพราะกลไกของรัฐที่ไม่สามารถสร้างหลักประกันเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้กับผู้คนชายขอบรอบทะเลสาบสงขลาในขณะนั้นได้ จึงได้มีตำนานของดาบลคอนทราย อำเภอลำปำ (อำเภอกวนขนุนปัจจุบัน) เมืองพัทลุงว่าได้เกิดชุมนุมโจรขนาดใหญ่ขึ้นคณะหนึ่งมี รุ่ง คอนทราย เป็นหัวหน้าดำ หัวแพร เป็นรองหัวหน้า

แน่นอนว่าชุมชนที่ค่อนข้างโดดเดี่ยวห่างไกลเหล่านั้นย่อมอยู่ได้ด้วยการปกครองป้องกันตนเองอย่างเป็นด้านหลัก แม้ว่าเนื้อหาและความเข้มข้นของการพึ่งพาช่วยเหลือตนเองของแต่ละคนชุมชนจะแตกต่างกัน แต่โดยรูปแบบพื้นฐานแล้วทุกชุมชนจำเป็นต้องมี “ผู้นำ” ซึ่งเป็น “หัวใจ” สำคัญ สำหรับการตัดสินใจในเกือบทุกกรณี โดยเฉพาะการคลี่คลายความขัดแย้งในชุมชน และทำให้อักรณที่ขัดแย้งกับชุมชนอื่น ภายใต้อำนาจแห่งภูมิเขตและอาณาเขต (อำนาจรัฐ) แบบอโคจรดังกล่าว “ชุดคุ้มครอง”⁷ จึงเป็นทางออกที่ไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่าในขณะนั้น เพราะชุดคุ้มครองทั้งในและนอกรูปแบบเป็นกลไกหนึ่งที่สามารถป้องกันอันตรายที่พึงมีจากทั้งสัตว์ป่าและการรุกรานของนักเลงต่างถิ่นได้ด้วยความมั่นใจจึงได้สถาปนาตัวเองเป็นหัวหน้าโจร

มรดกแห่งความผิดพลาดดังกล่าว ไม่เคยมีโอกาสได้ริ้วเล็กและหางหายไปจากชุมชนบริเวณนี้ ทั้งนี้เพราะว่าทุกครั้งที่มีโอกาส กลไกรัฐท้องถิ่นผู้ดูแลอำนาจก็มักจะเพิ่มความเข้มข้นตอกย้ำซ้ำเติมลงสู่ความรู้สึกของผู้คนรุ่นแล้วรุ่นเล่า ดังนั้น เรื่องราวของชุมชนบ้านคอนทรายที่งานศึกษาวิจัยครั้งนี้ต้องกล่าวอ้างก็คือ ภาพลักษณ์ของเส้นสายแห่ง “หัวเกลอ” ที่ได้มาพบปะและสอบถามข่าวคราวกันและกันแล้วพบว่า ทุกผู้คนต่างก็ไม่ได้รับความเป็นธรรมเพราะผู้กุมอำนาจรัฐรังแกเหล่าผู้นำทั้งหลายจึงต้องร่วมมือกันต่อต้านอำนาจ อยุติธรรมนั้นอย่างถึงที่สุด

จังหวะนี้เองที่ รุ่ง คอนทราย ได้ก้าวออกมาจากกลุ่มผู้นำชุมชนแห่งตำบล และกล้าที่จะสถาปนาตัวเองเป็นผู้นำในการต่อต้านอำนาจรัฐอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ เขาประกาศงดเว้นการเสียเงินรัชูปการ ตลอดทั้งอากรและภาษีอื่นใดทั้งสิ้น และยังห้ามไม่ให้ชาวบ้านติดต่อให้การช่วยเหลือใด ๆ แก่เจ้าหน้าที่บ้านเมืองอีกด้วย เหตุการณ์ดังกล่าวย่อมเป็นเหตุผลเพียงพอที่ “ชุมชน” จะถูกเปลี่ยนเป็น “ชุมโจร” และวีระบุรุษผู้องอาจอย่าง รุ่ง คอนทราย จะถูกเรียกขานเป็น “ขุนโจรพัทลุง” ตามโลกทัศน์และชีวิตส์นของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เนื่องจากว่า “วีระบุรุษผู้กล้า กับจารชนชั่วร้าย มักเป็นคนเดียวกันเสมอจากมุมมองที่ต่างกัน” และแล้วแผนการกำจัดผู้นำชุมชนผู้แข็ง

กร้าวก็เริ่มต้นจนจับกุม รุ่ง คอนทรายไปจองจำไว้ที่เรือนจำกลางนครศรีธรรมราชในที่สุด แต่ด้วยภาวะของการไม่ยอมจำนนของผู้คนในแถบถิ่นนี้ ชึ่งในกรณีของผู้นำชุมชน ที่เชื่อมั่นว่าตัวเองถูกข่มเหงรังแกจากอำนาจรัฐด้วยแล้ว ก็ยังไม่มีพลังอันใดอีกที่จะกระตุ้นให้เขายอมจำนนอยู่ในที่คุมขังนั้น ด้วยพลังใจอันแข็งแกร่ง ประกอบกับเพลิงแค้นที่ไหม้ไหม้อยู่ในโรจน์เริง รุ่ง คอนทรายเหมือนจะติดปีกบินหลังจากที่แหกหนีจากที่คุมขังออกมาได้ แม้เมื่อต้องผ่านนักโทษในเรือนจำทั้งชนชั้น ท้าพญา เพื่อนคนโทษที่หนีออกมาด้วยกัน กระทั่งถึงการคุมสมัครพรรคพวกเข้าปล้นฆ่ากำนันสีสงคราม ฯลฯ การได้ประกาศถึงจิตวิญญาณอันไม่ยอมจำนนของ รุ่ง คอนทราย และพวก เขาเหล่านั้นจึงต้องกลายเป็น “คนผิด” ตามมาตรฐานแห่งกฎหมายบ้านเมืองไปอย่างเต็มรูปแบบ (ในขณะนั้น)

3.4 รุ่ง คอนทราย : ปฏิกริยากริดกรายและท้าทายนอกกรงเหล็ก การถูกจองจำในฐานะนักโทษอยู่ระยะหนึ่ง ณ เรือนจำกลางนครศรีธรรมราช ของรุ่ง คอนทราย หาได้ทำให้เพลิงแค้นและวิถีคิดอันไม่ยอมจำนนต่อความอยุติธรรมของเขาถอยร่นลงแม้แต่น้อย ในทางกลับกันยังได้มีปฏิกริยาอันแข็งแกร่งกร้าวและท้าทายหลังจากที่แหกคุกออกมา นั้นแสดงว่า “คุก” ไม่สามารถสร้างความรู้สึกอื่นใดมาทดแทนได้ การจัดตั้งชุมโจรที่เป็นกิจจะลักษณะจึงเริ่มขึ้นโดยมี รุ่ง คอนทรายเป็นหัวหน้า และดำ หั่วแพร เป็นรองหัวหน้า หลังจากที่รุ่ง คอนทราย ได้แสดงให้เห็นถึงปฏิกริยาอันไม่ยอมจำนนต่อความ อยุติธรรมมาได้ระยะหนึ่ง จนกระทั่งถึงประมาณปลายปี พ.ศ. 2462 รุ่ง คอนทราย ล้มป่วยปางตายด้วยโรคฝีบัวคว่ำบัวหงายขนาดใหญ่ และด้วยนิมิตสำแดงมรณะหลายประการ ทำให้เขาต้องปรารภกับพวกพ้อง ว่าอยากจะกลับไปพักรักษาตัวที่บ้าน คงไม่มีใครสามารถทัดทานความตั้งใจของเขาได้ ก่อนพลบค่ำวันหนึ่งลูกน้องวัยฉกรรจ์สามคนจึงช่วยกันพยุ่งร่างอันเจ็บปวดอ่อนล้าของขุนโจรกลับสู่บ้านเกิดตามที่เขาคงต้องการ นางหนูซิด ลูกสาวกำนันคลังได้เห็นเหตุการณ์ และนำความไปแจ้งแก่อาชายที่สถานีตำรวจนางคอง คีนั่น ขุนสกลสถานพิทักษ์จึงนำกำลังตำรวจพร้อมอาวุธ (ปืนพระรามหก) ครอบมือเข้าล้อมบ้านของขุนโจรเอาไว้อย่างแน่นหนาตั้งแต่ตอนหัวค่ำโดยมีนายข้า น้อยชายกำนันคลังและยก ยางแตะ เป็นคนนำทาง และแล้วแผนการปราบปรามของทางราชการก็บรรลุผล เพราะเช้าวันรุ่งขึ้น ศพของขุนโจรซึ่งได้รับตกแต่งอย่างเรียบร้อยด้วยเครื่องแต่งกาย “แบบโจร” ก็ถูกนำไปมัดประจานในทำยืน ไว้กับต้นตาลหน้าวัดกุฎ (วัดสุวรรณวิชัย) ที่ตำบลควนขนุน เพื่อบอกเล่าให้ผู้ที่แตกตื่นไปดูได้รับรู้ถึงความตายแบบ “ตายโหง” ของพวกโจร และหมายสาปให้สมาชิกชุมโจรคนอื่น ๆ เกิดความหวาดกลัว อันอาจจะนำมาซึ่งการเข้ามอบตัวหรือหลบหนีแยกย้ายสลายไป แต่มีหรือที่วิญญาณอันไม่เคยจำนนของพวกเขาเหล่านั้น จะหวาดหวั่นเกรงกลัว แม้จะยืนอยู่ต่อหน้าความตาย การกระทำความชั่วของกลไกอำนาจรัฐ นอกจากจะบอกเล่าถึงการลุแก่อำนาจที่ชัดเจนที่สุดแล้ว ยังบอกถึงความตื่นเงินใน

แนวทางแห่งการแก้ปัญหาอีกด้วย เพราะการกระทำเช่นนั้นเท่ากับปลุกให้เพลิงคันต้องเรงโรจน์ขึ้นมาโดยไม่จำเป็น “เหมือนอสรพิษถูกกระชากขนหาง”³⁸ ผู้ที่ก้าวเข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์แห่งชุมโจรกลับประกาศก้องถึงมาตรการตอบโต้ที่รุนแรงและแข็งแกร่งยิ่งขึ้น ผู้นำคนใหม่ของพวกเขาคือขุนอัสดงไพรวันหรือที่ชาวบ้านร้านถิ่นรู้จักกันในนาม คำ ห้วแพร จึงต้องประกาศบัญญัติเหล็ก³⁹

3.3 คำ ห้วแพร : ผู้สืบทอดเจตนาอันไม่ยอมจำนนในการแย่งฟ้า – ทำรัฐ ณ คำคืนแห่ง
การจากพรากและรุ่งวันอันอัปยศที่ทางการได้กระทำต่อร่างไว้วิญญูณของรุ่ง ดอนทราย อย่างลุแก่อำนาจนั้น คำ ห้วแพร และพวกพ้องจำนวนหนึ่ง อันมีเลือน หัวไทร, น่วม ไสโคย และไข่มองควนขนุน เป็นอาทิ กำลังชุมนุมตัวอยู่ในป่าชายทุ่งบริเวณบ้านขอนแก่น (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอลือชัย อุดม จัหวัดนครศรีธรรมราช) ได้รับรู้เรื่องราวการเสียชีวิตของผู้นำชุมโจรจากปากคำของแสง ลำ รุน สมาชิกหนุ่มน้อย ผู้นำข้าวมืดมาจากพัทลุงด้วยลักษณะการของม้าเร็วตีนเปล่า เหมือนกระหิงเปลี่ยนที่ถูกไล่ล่าอยู่ภายใต้ดวงตะวัน อันลุกช่วงของฤดูร้อน คำ ห้วแพร จำต้องหยุดการกิจสืบทราบบางเรื่องราวและตัดสินใจนำพรรคพวกเลาะทางผ่านแหลมโดนดไปก่อนที่จะแตกเย็นจะทันได้ตั้งลาแผ่นดิน

เมื่อเอ่ยถึง “โจรพัทลุง” นามคำ ห้วแพร มักจะถูกกล่าวถึงในอันดับแรกเสมอที่คู่ประหนึ่งว่าจะถูกประทับตรา “คุณภาพโจร” ไว้อย่างแนบแน่น แม้เวลาจะผ่านเลามาเกือบศตวรรษแล้วก็ตาม ฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่การกล่าวถึงรุ่ง ดอนทราย จะกินความไม่ไกลเกินไปกว่าปริมณฑลของอำเภอกวนขนุน อำเภอสรีบรรพต กิ่งอำเภอป่าพะยอม และอำเภอลือชัย อุดม จัหวัดนครศรีธรรมราช เท่านั้น ในขณะที่ คำ ห้วแพร ชื่อของเขากลับเป็นที่รับรู้ของชาวบ้านร้านถิ่นทั่วไปในจังหวัดพัทลุง ทั้งยังกินแดนไปถึงจังหวัดใกล้เคียงอย่างตรัง สงขลา และ นครศรีธรรมราชอีกด้วย เพราะการก้าวขึ้นสืบทอดเจตนาอันไม่ยอมจำนนภายใต้ภาวะขัดแย้งอันแหลมคมของเขา ย่อมนำไปสู่การทำลายล้างอันเข้มข้นยิ่งกว่าที่เปรียบประดุจได้กับการกระโจนขึ้นสู่หลังเสือในฤดูผสมพันธุ์ เสือยิ่งดุร้ายรุนแรง บทบาทของคำ ห้วแพร ก็ต้องเข้มข้นดุคั้นตามไปด้วย เพราะนอกจากการปฏิบัติการตอบโต้ ฆ่าคนทรยศและปล้นบ้านนายเงิน เจ้าที่ดินหรือผู้ให้การช่วยเหลือเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอย่างดุเดือดถึยิบแล้ว ช่วงหลังชุมโจร คำ ห้วแพร ยังกล้าปะทะรบพุ่งกับกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจอย่างอุกอาจ อีกเหิม ถึงขั้นทำตายเจ้าหน้าที่ และบังอาจนำกำลังเข้าโอบล้อมยิงใส่กองปราบย่อยของตำรวจ อย่างไม่กลัวเกรงอีกด้วย ดังนั้น จึงเป็นที่แน่นอนว่าหากชุมโจรยังคงอยู่ เจตนารมณ์แห่งการไม่ยอมก้มหัวให้อำนาจอยุธยาธรรมก็ย่อมต้องสืบเนื่องต่อไป ที่เปรียบได้กับการสร้างวีรกรรมของกษัตริย์ใหม่ แม่ทัพใหม่ นายอำเภอใหม่ สารวัตรใหม่ และผู้นำคนใหม่ของวงการอื่น ได้เคยตระหนักถึงกันอยู่เสมอ ฉะนั้นการปฏิบัติการครั้งแรกภายใต้การ

นำของเขา จึงต้องถูกเลือกเฟ้นทั้งกรณี สถานที่ และเวลา เพื่อจะเพิ่มความคุ้นเคยให้ตราตรึงอยู่ในความทรงจำของผู้คนภายใต้ปรัชญาการคิดที่ว่า “หมาขี้เรื้อนดีกว่าเพื่อนทรยศ”

3.4 คำ หัวแพร : ปฏิบัติการตามล่าเพราะเชื่อว่าหมาขี้เรื้อนดีกว่าเพื่อนทรยศ การกิจอันสำคัญของคำ หัวแพร ในระยะแรกของการสืบทอดเจตนาธรรมจากรุ่ง ดอนทราย ก็คือการตามไล่ล่า อ้ายเผ่า อ้ายคอกและอ้ายเกลอ ผู้แปรพักตร์จากการเป็น “เพื่อนเกลอไปเป็นเพื่อนโจร” จนกระทั่งถึงการฝึกไฟในต่างฝึกและต่างฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกไฟในตำแหน่งหน้าที่จากภาครัฐเป็นของกำนัลอยู่เบื้องหลังจึงได้มีการ “เปรย่าน เปลี่ยนโยด” ในที่สุด ฉะนั้นการตามล่าตามล้างอ้ายเผ่า อ้ายคอกและอ้ายเกลอ ผู้แปรพักตร์ จึงได้เป็นไปตามลำดับของความ “คับแค้น” ดังนี้คือ ยก ขางแค แดง จันนา ยก คอกควาย คล้าย แพรกหา คำ ตาไฟ และชู ฟันทอง ฯลฯ ตามลำดับ

(1) ยก ขางแค คนนำทางในคืนที่ตำรวจเข้าล้อมยิง รุ่ง ดอนทราย จึงถูกขุนโจรคุมพวกเข้าปล้นบ้านในตอนกลางวัน วันนั้นบ้านเพื่อนบ้านกำลังมีงานแต่งงาน คนนำทางผู้นี้ถูกจับเช็ดคอกด้วยพร้าลึงงอ ต่อหน้าแขกเหรื่ออันมากมายในงานนั้น มันเป็นในทำนองคำพังเพย “เช็ดคอกไก่ให้ลึงงอ” ที่ตรงตัวชนิดไม่ต้องเสียเวลาเปรียบเทียบกับอีกเลย การฆ่าเช็ดคอกยก ขางแคเพื่อการแก้แค้น ถูกเลือกให้เป็นกรณีกลางวัน เป็นเวลาที่กำหนด และในงานแต่งงาน คือ สถานที่อันถูกเจาะจง คำ หัวแพร หมายความว่าครั้งนี้ยอมไถ่คนถึงสามตัว นอกจากจะช่วยสรุปบทเรียนให้กับคนทรยศ คนที่คิดจะทรยศ หรือคนที่ให้ความช่วยเหลือเจ้าหน้าที่บ้านเมืองได้เก็บไว้รู้จำแล้ว ยังเป็นการตอบโต้การกระทำต่อศพของรุ่ง ดอนทราย ที่รุนแรงและเหี้ยมโหดพอ ๆ กัน และยังเป็นคำประกาศอันหนักแน่นในการขึ้นสืบทอดอำนาจผู้นำของเขาอีกด้วย

(2) หลังจากยก ขางแค แล้ว “ไก่” ตัวต่อไปที่อยู่ในเป้าหมายการ “เช็ดคอก” ก็คือนายข้า น้องชายกำนันคลัง ผู้เป็นตัวละครสำคัญในเหตุการณ์ล้อมฆ่ารุ่ง ดอนทราย แต่น้องชายกำนันคลังผู้นี้ได้ไปอาศัยอยู่ที่สถานีตำรวจพนาจนตงตั้งแต่วันที่กำนันคลังถูกฆ่าตายประกอบกับอำเภอพนาจนตงขณะนั้นได้รับการดูแลตรวจตราอย่างเข้มแข็ง ภายใต้อาณัติของนายอำเภอพระยาแก้วโกรพ และปลัดขวากับปลัดซ้ายสองผู้ช่วยผู้เอาร่างงานทำให้ชุมโจรยังไม่มีโอกาส “เช็ดคอกไก่” ตามที่ตั้งใจจึงได้พุ่งเป้าไปที่แดง จันนา ผู้อดใจและตีตัวออกห่างจากชุมโจร จึงได้สร้างความคลางแคลงให้กับสมาชิกชุมโจรอย่างไม่ต้องสงสัยว่าเป็นเพื่อนทรยศโดยการชี้เบาะแสให้กับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เขาจึงถูกสั่งห้ามมิให้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอยู่หลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมุ่มแหม่ม แก้วทนต์ ตำรวจจากสถานีพนาจนตง แต่เมื่อยังมีเจ้าหน้าที่บ้านเมืองไปมาหาสู่ถึงที่บ้านและยังมีการหุงหาข้าวปลาเลี้ยงรับขับสู้กันอยู่มิได้ขาด ก็แสดงว่าเขาไม่เชื่อฟัง หรือถึงขั้นไม่เชื่อถือข้อห้ามในบัญญัติเหล็ก โจรกลับใจแห่งบ้านจันนาจึงได้รับบทเรียน อันจะต้องรู้จำ

เล่าขานกันไปจนถึงรุ่นลูกหลาน – แคง จันนา ถูกสมาชิกชุมโจรล้อมจับได้ขณะที่กำลัง “ต่อนกเขา”⁴⁰ อยู่ในบริเวณป่าใกล้บ้าน เขาถูกลากตัวไปสอบสวนที่ศาลาเอนทางบ้านท่าพลับและโดนตอกตรึงมือด้วยตะปูขนาดใหญ่ในฐานะที่เป็นกรณีตัวอย่างไว้ที่ศาลานั้นเอง

(3) นาก เขากลาย นักเลงจากอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ข้ามเขตเข้ามา “ปิกกำอูก”⁴¹ ไว้ที่หน้าบ้านของนางหนูแซ ชาวบ้านในตลาดแหลมโดนด (ตำบลป็นแต) แต่เมื่อนางหนูแซอยู่ในเขตคุ้มครองของดำ หั่วแพร และนางก็เคยให้ที่พักพิงหลบแดดฝนแก่สมาชิกชุมโจรมาแล้วหลายครั้ง หั่วหน้าชุมโจรจึงมอบหมายให้ ย้ง ไสคำ ไปเป็นทูตเจรจา ยับยั้งการปฏิบัติการ แม้การปล้นบ้านของนางหนูแซจะไม่เกิดขึ้นตลอดช่วงเวลาของการ “ปิกกำอูก” (ประมาณ 10 – 15 วัน) แต่หลังจากนั้นไม่นานนาก เขากลาย ก็คุมสมัครพรรคพวกเข้ามาแอบดักควายฝูงของนายพอม – ชาวแหลมโดนดไปจนได้ ดังนั้น ดำ หั่วแพร จึงมอบ “ปิ่นปลอดเงิน”⁴² ให้สมุน ซึ่งปรุปรุ่งในพื้นที่เขตรอยต่อระหว่างพัทลุงกับนครศรีธรรมราชไปดำเนินการ รางแก้ว กาโห ขุนโจรจากสามตำบล (อำเภอร่อนพิบูลย์) เป็นผู้ได้รับอาณัติ

รางแก้ว กาโห พร้อมสมัครพรรคพวกอันมี วัน ไสใหญ่ และเจิม ลูกงู เป็นอาทิตติดตามไปพบควายฝูงนั้นที่บริเวณหนองน้ำตำบลท่าเสม็ด (อำเภอทุ่งสง) ในตอนเที่ยงของวันรุ่งขึ้น เมื่อไม่เห็นมีใครอยู่ในละแวก พวกเขาจึงช่วยกันไล่ควายขึ้นจากหนองน้ำ หมายถึงดักกลับไปที่คินเจ้าของที่แหลมโดนด แต่ในขณะที่กำลังไล่ควายอยู่นั้น นาก เขากลาย ซึ่งหลบนอนรอพรรคพวกอยู่ในบริเวณใกล้ ๆ ก็ปรากฏตัวขึ้นในฐานะ “เจ้าของควาย” ขุนโจรจากกาโหรู้ว่าขณะนั้นพวกเขาอยู่ในเขตอิทธิพลของ นาก เขากลาย และเขาก็เคยได้ยินชื่อเสียงด้าน “นักเลง” ของโจรข้ามแดนผู้นี้มาบ้าง เขาจึงคิดว่าวันนี้จะแสดงฐานะของผู้ถือปิ่นปลอดเงิน แต่กลับเข้าไปทำที่เจรจาขอโทษขอโพยด้วยไม่รู้ว่าเป็นควายของใคร แล้วต่างก็ชวนกันนั่งพักกินหมากสุบยา หลบแดดร้อนอยู่ใต้ร่มไม้ จนนาก เขากลาย เผลอตัวทำให้รางแก้ว กาโห กับพวกใช้ผ้าขาวม้ารัดคอลากลงไปในหนองน้ำ หลังจากโจรข้ามแดนผู้ทำทนายบุญดีเหลือกลิ่นลมหายใจแล้ว ขุนโจรผู้ได้รับอาณัติจากดำ หั่วแพร ก็ใช้พร้าลึงงอเชือดคอขาดจากร่าง และทิ้งให้ทั้งหัวและร่างวางเคียงกันอยู่ในหนองน้ำนั้นเอง ข่าฆ่าตัดคอนาก เขากลายที่หนองน้ำท่าเสม็ดได้สร้างความประหลาดประหลึงและเป็นที่ยอมรับของผู้คนอย่างกว้างไกล

(4) กลับ ออกวัด สมาชิกอาวุโสสมัย เกล็ดม ดับร้อน เป็นผู้มีความสามารถสูงเด่นในเรื่องของการเขียนอ่าน มีปฏิภาณไหวพริบเฉียบแหลม มีความกล้าหาญและเป็นคนที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในวงการนักเลง แต่ด้วยลักษณะนิสัยที่ค่อนข้างรักความเป็นอิสระ ทำให้นักเลงอาวุโสปฏิเสธที่จะเข้าสังกัดชุมโจร อย่างเป็นทางการจะลักษณะ ไม่ว่าใครจะบังคับหรือขอร้องอย่างไรก็ตาม และแม้ว่าด้วยความเก่งกล้าสามารถดังกล่าวแล้ว จะทำให้เขาเป็นที่ยอมรับของสมาชิกชุม

โจรโดยทั่วไป ทั้งเคยเป็นที่ปรึกษาผู้หลักแหลมของผู้นำในยุคที่ผ่านมา จนทำให้เชื่อได้ว่าเขาน่าจะเป็นผู้นำชุมโจรต่อจากรุ่ง คอนทราย แต่กลับ ออกวัด ไม่เคยเห็นด้วยกับแนวทางการต่อสู้ของชุมโจร และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายแบบ “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” ในยุคของดำ ห้วแพร

ดังนั้น การกีดกันความรุนแรงของชุมโจร จึงมักถูกขอร้องแถมขัดขวางจากนักเลงผู้รักอิสระคนนี้อยู่เสมอ (โดยเฉพาะเรื่องของการปล้นทรัพย์และการเรียกค่าคุ้มครอง) แรก ๆ ดำ ห้วแพร ก็ยอมให้ด้วยเห็นแก่ความเป็นนักเลงอาวโส ทั้งไม่ยอมเป็นศัตรูกับนักเลงผู้หลักแหลมและกว้างขวางในวงการโดยไม่จำเป็น แต่เมื่อถูกขัดขวางหลายครั้งหลายหนเข้า ดำ ห้วแพร ก็เริ่มจะหมดความนับถือ ยิ่งกลับ ออกวัด เริ่มติดต่อกับใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง โดยการหุงหาอาหารเลี้ยงดูตำรวจท้องที่บางกลุ่ม ผู้นำชุมโจรจึงต้องตัดสินใจดำเนินการในฐานะของศัตรูหมายเลขหนึ่งทั้งของตนเองและชุมโจร

การกล้าขัดขึ้นข้อห้ามในบัญญัติเหล็ก และมักขัดขวางภาระกิจของชุมโจรอยู่เสมอ ทำให้กลับ ออกวัดต้องโดนตามล่าโดยดำ ห้วแพร และเหล่าสมุนอย่างดุเดือด แต่นักเลงวัยกลางคนผู้คร่ำหวอดในวงการมาตั้งแต่หัวเท่ากำปั้นยอมไม่ปรากฏเงาร่างให้นักเลงรุ่นหลังอย่างดำ ห้วแพร ได้พบเจอ แม้จะมีข่าวคราวอยู่เสมอว่าเขายังวนเวียนอยู่ในละแวกเขตคุ้มครองของชุมโจรก็ตาม ด้วยเหตุนี้ มาตรการได้ตอบตามวิธีการของดำ ห้วแพร จึงต้องเกิดขึ้นนั่นคือ การเข้าปล้นบ้านของกลับออกวัดที่หนองปลาไหล หลังจากปลอด คอนแค้น กลับมารายงานว่ามีคนเห็นนักเลงอาวโสในละแวกบ้าน

ดังนั้น เมื่อได้รายชื่อผู้เข้าพึ่งประตูบ้านจากมณฑลพิธีแล้ว พวกเขาก็มาล้อมรถจักรยานกันอยู่อย่างเงียบสงบ จนดาวรุ่งเริ่มอุทัย ณ ขอบฟ้าตะวันออก บอกถึงนาฬิกาเสียงสายนักชกตรกฤตภา ขุนโจรขึ้นขึ้นประกาศกึกก้อง “ไอ้เสือนูก” เพื่อง บ้านภู และย้อย ท่าแค “จุดดวงได้”⁴³ ขนาดใหญ่โชติช่วงขึ้นในขณะที่ปลอด คอนแค้น พุ่งตัวเข้าถึงประตูบ้านพังยับลงในทันที พวกเขาไม่พบแม่เงาร่างของคนที่ต้องการ แต่ “กริชสิบเอ็ดคน”⁴⁴ เล่มยาวที่วางอยู่ใต้เสื่อใบเคยบอกว่านักเลงผู้ทำบาปบัญญัติเหล็กพึงผลจากที่นอน อย่างนกรู้ - ไปก่อนที่ปลอด คอนแค้น จะพุ่งเข้าถึงประตูบ้านอย่างแน่นนอน เขาจากไปได้อย่างหวุดหวิด ชนิดที่หยิบไม้ทันทันแต่อาวุธประจำตัว ปรายความแค้นลูกโชนทำแสงได้ ดำ ห้วแพร จึงสั่งเผาบ้านและทำลายข้าวของอย่างยับเยิน นายหวานพ่อผู้ซราที่ไม่ยอมเอ่ยปากจึงถูกเพื่อง บ้านภู ใจด้วยไฟจากดวงได้และถูกทุบตีอย่างทารุณ แต่สำหรับนางเทียบผู้เป็นแม่รวมทั้งลูกและเมียของกลับออกวัด ดำ ห้วแพร ไม่ได้จะต้องแต่อย่างใด

3.5 ขุนโจรสิ้นชื่อ : วรรณคดีท้ายของชีวิตในเขตงานฝั่งตะวันออกของเทือกเขาบรรทัด หลังจากที่มีการจัดงานบุญประจำปีของวัดกุฎีสิ้นสุดลง สมาชิกชุมโจรก็ปลีกตัวไปตั้งวง

“น้ำตาลเมา”⁴⁵ อยู่ที่ชายป่ามูมวัด ในที่สุดสายสืบรายงานเจ้าหน้าที่ว่า คำ ห้วแพร กับพวกรวม 3 คน มากินหาวก (กะแซ่) อยู่ที่ใกล้หนองคลอด ห่งห้วคด (ในเขตของตำบลโดนด้วน) และเมื่อตะวันตกล้าบ่ายคล้อย วงน้ำตาลเมาก็เริ่มครึกครื้นและเริ่มมีเสียงดัง ไม่มีใครอะไรมะจะเห็นหู ฟันทอง และซี้ครั่ง ชายหาน สองสมาชิกชุมโจรที่ “ออกตัว” ไปแล้ว เจียดผ่านเข้ามาใกล้วง เพียงชั่วอึดใจกลุ่มอาสาสมัครและตำรวจที่ถูกฝึกฝนจัดเตรียมไว้ก็พรั่งพรูออกมาจากชายป่า และกระโดดเข้ารวบมัดสมาชิกชุมโจรตามยุทธวิธีที่ได้รับการฝึกฝนมา พวกโจรต่างก็ดิ้นรนต่อสู้เพื่ออิสรภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถ ทั้งสองฝ่ายต่างก็ออกรัดพืดเหวี่ยงกันสุดลูก แต่เมื่อฝ่ายตำรวจและกลุ่มอาสาสมัครมีความพร้อมมากกว่า และฝ่ายพวกโจรก็ตกอยู่ในความเพลอเพลมาเย สมาชิกชุมโจรจึงถูกจับมัดใส่ไว้ในกรงสนามหลายสิบคน ส่วนพวกที่หนีรอดออกมาได้ก็กระโจนกระจ่ายแยกย้ายกันไปคนละทิศคนละทาง

คำ ห้วแพร ดิ้นหลุดจากการรวบมัดออกมาได้ เขาและสมาชิกอีกสองคน คือ หมุด พังดาน และแจ้ ปากช่อง ต่างก็พุ่งปราดไปยังที่ซ่อนอาวุธประจำตัว และควง “พรัลิมงอ”⁴⁶ ดีฝ่าวงล้อมทะลุออกไปทางแนวป่าด้านตะวันออก นำ หนองพ้อ อาสาสมัครจากตำบลโดนด้วน พร้อมด้วยตำรวจอีกสองนาย คือ จ.ส.ต. สิริ แสงอุไร และ พลฯ ร่วง สามารถ ได้กวาดชุมโจรและสองสมุนไปทันกันในทุ่งนาใกล้หนองน้ำซึ่งเรียกกันว่า “หนองคลอด” บริเวณทุ่งห้วคด (ตำบลโดนด้วน) ทั้งสองฝ่ายต่างไล่กวาดและยิงต่อสู้กันจนตะวันเริ่มเย็นย่ำ จังหวะหนึ่ง จ.ส.ต. สิริ แสงอุไร วิ่งสะคุดล้มลง คำ ห้วแพร เข้าใจว่าตำรวจถูกปืนของฝ่ายตน จึงควงพรัลิมงอวิ่งเข้าใส่อย่างดุเดือด แต่ถูกจอมตำรวจยิงสวนถูกบริเวณคางเต็มแรง ร่างของชุมโจรนอนกลับเหมือนใบไม้ปลิดจากขั้ว นายสีเล่าว่าผู้ที่เข้าไปช่วยพุงคำห้วแพร คือ แจ้ ห้วยท่อมและหมุด (จำบ้านที่อยู่ไม่ได้) คนทั้งสองช่วยกันพุงคำ ห้วแพร ไปถึงใกล้หนองไผ่หรือหนองซี้หมา ก็ให้นอนพัก แล้วบอกว่าจะไปหาหาข้าวมากิน เมื่อกลับมาอีกครั้ง ก็พบคำห้วแพรแขวนคอตายอยู่ใกล้หนองไผ่นั้นเอง จึงได้ช่วยกันฝังศพไว้ ณ ที่นั้น อีก 2 วันต่อมาเจ้าหน้าที่ตามไปพบก็ให้ขุดศพขึ้นมา แล้วนำไปผูกประจานไว้กับต้นตาลหน้าวัดกุฎี ศพเน่า แล้วก็ให้เผา ณ ใกล้ ๆ ต้นตาลนั่นเอง

3.6 วิธีคิดจำเพาะของชุมชนโจร : มิติการมองและฎีกาที่แตกต่างวิธีการอันรุนแรงและการยึดมั่นในบัญญัติหลักของ “ชุมโจรผู้ซื่อสัตย์” ได้สร้างให้ภาพของเขายิ่งใหญ่ขึ้นในจินตนาการ คลื่นแห่งความรุนแรงแต่ละระลอก ทำให้หมู่บ้านในเขตอิทธิพลของชุมโจรต้องพบกับภาวะที่ต้องหวาดผวายุ่งตลอดเวลาแล้ว ผลสะท้อนของมัน โดยเฉพาะการ “หนีตาย” ไปขึ้นฎีกา ร้องทุกข์ถึงที่ทำการมณฑล (สงขลา) ของกลับ ออกวัด ได้ตีกลับมากระหน่ำงานสมาชิกชุมโจร ต้องพบกับภาวะอันตรายสาหัสอย่างถึงที่สุด และแล้วการปราบปรามโจรโดยรัฐก็เริ่มต้น โดยการฆ่าฟันกันเองเพราะจุดยืนและมุมมองที่แตกต่างกัน เมื่อสังคมภายนอกสรุปว่าสมาชิกชุมโจรทั้ง

หลายเป็น “คนชั่ว” แต่สมาชิกชุมโจรก็มีสิทธิ์ที่จะคิดว่า กลับ ออกวัด และคลั่ง หลามวง เป็น “คนทรยศ” ได้เช่นกัน สำหรับผู้คนที่ในเขตคุ้มครองของชุมโจรความคิดเห็นของพวกเขาขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมโจรกับผู้คนที่ชุมชน และถ้าชุมโจรเดินตามแนวทางมวลชนอย่างเข้มแข็งแล้ว ก็ไม่น่าที่ใครจะสงสัยประการใดว่าผู้คนที่เหล่านั้นคิดเห็นกันอย่างไร ดังได้กล่าวแล้วตั้งแต่ต้นว่าการก่อเกิดของชุมโจร ได้ประเดิมขึ้นด้วยความร่วมมือในการต่อต้านอำนาจรัฐของบรรดา “หัวเกลอ” หากเรามั่นใจว่าสายแห่งอุดมการณ์ยังไม่ขาดหายไปจากชุมชน “โจร” ก็ยังหมายถึงผู้คนที่ยังไม่ยอมจำนนให้กับอำนาจธรรมและ “ผู้คนที่” ก็ยังหมายถึงโจรในสายตาของกลไกอำนาจรัฐนั่นเอง

มิติการมองและฎีกาที่แตกต่างกันอยู่ตรงที่ว่า “กลุ่มคน” ดังกล่าวเคยได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชนแถบนี้ แม้แต่ทัศนะซึ่งวางอยู่บนจุดยืนของ “ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์” (ภายใต้การครอบงำของมาตรฐานแห่งยุคสมัยอีกชั้นหนึ่ง) ก็ยังเห็นด้วยว่า “เมื่อ 70 ปี มาแล้ว เมืองพัทลุงตรัง สงขลา นครศรีธรรมราช มีค่านิยมผิด ๆ อยู่อย่างหนึ่งคือ การยอมรับนับถือนักเลงหัวไม้ ซึ่งเป็นพวกหัวแข็งไม่เคารพกฎหมายบ้านเมือง ไม่เกรงกลัว ผู้รักษากฎหมาย...คนส่วนมากยกย่องคนหัวไม้ว่าเป็นคนเก่ง สามารถช่วยพิทักษ์ทรัพย์สินสมบัติ คุ้มครอง ปกป้องให้ญาติพี่น้องได้อยู่เย็นเป็นสุข ชายหนุ่มคนใดเป็นนักเลงหัวไม้ ไปสู่ขอลูกสาวของใคร พ่อแม่จะยินยอมให้ด้วยความเต็มใจจากข้อความดังกล่าว หากเราตัดส่วนที่เป็นทัศนะออกไป เมื่อชุมชนให้การยอมรับนับถือนักเลงเมื่อนักเลงได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำชุมชน วิถีของชุมชนจึงย่อมหมายถึงวิถีแห่งนักเลง และวิถีแห่งนักเลงก็มักสวนทางกับรูปการณ์อันหยาบกระด้างของกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งก็เป็นเรื่องราวปกติทั่วไปที่ว่า เมื่อชุมชนอยู่ในความคุ้มครองของ “คนนักเลง” เรื่องราวของ “คนหัวไม้” จึงเป็นเรื่องเล็กน้อยที่จะถูกควบคุม ได้อย่างง่ายดายโดยวิถีทางของชุมชน ยิ่งในยุคที่ชุมชนได้รับการคุ้มครองดูแลจากอิทธิพลอันเบ็ดเสร็จของดำ ห้วแพร ด้วยแล้ว ก็ยิ่งมองไม่เห็นว่ “นักเลงหัวไม้” หรือแม้กระทั่ง “โจร” จะมีโอกาสได้สร้างความเดือนร้อนให้กับผู้คนที่ขึ้นในจังหวัดไหน

ด้วยมิติการมองที่แตกต่างกัน พ.ต.ท.พระยาวิชัยประชาบาล พร้อมด้วยกำลังตำรวจจากที่ทำการมณฑลนครศรีธรรมราช จึงต้องไหลเข้าสู่วิถีทางและดำเนินการปราบปราม “นักเลงจัดตั้ง” ในครั้งกระนั้นแต่เมื่อกล่าวถึงที่สุด พระยาวิชัยฯ ก็ได้ลำดับเรื่องราวให้เห็นว่าวิถีของชุมชนทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่เกิดจากการ “ตัดสินใจ” และเป็น “ทางเลือก” ของชุมชนเองทั้งสิ้น เขาและกองตำรวจเป็นเพียงผู้รักษากฎหมายที่เข้ามาช่วยเหลือเท่านั้น

กระนั้นก็ตามเมื่อมองจากอีกด้านผ่านสาเหตุของปัญหาซึ่งเป็นที่มาของความรุนแรงนั้นแล้ว การปฏิบัติการของพระยาวิชัยฯ จึงเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ของผู้รักษากฎหมายอันมีเหตุผลสมควร เพราะชุมโจรมีโจรเล็กโจรน้อยหนีคดีจากที่อื่นเข้ามาสังกัดพึ่งพา-หนึ่ง ชุมโจรมีพฤติกรรม

อันทำทนายกฎหมายบ้านเมืองมีการปล้นฆ่ากันอย่างอุกอาจไม่ยอมเสียภาษีอากรหรือเงินรัฐูปการอีก
หนึ่ง และประการสำคัญที่สุดคือ มีผู้เข้าร้องเรียนถึงความเดือดร้อนของประชาชน (กลับ ออกวัด
เข้าถวายฎีกา ณ ที่ทำการมณฑล) ขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็น
สาเหตุที่สมควรและจำเป็นต่อการปราบปรามทั้งสิ้น

3.7 ย่านและโยคอันเนื่องด้วยหัวกลอ : กรณีชุมโจรบ้านดอนทราย หลังจากที่ได้กล่าว
ถึงปฐมเหตุของการเกิดชุมโจรบ้านดอนทรายในข้อ 3.1 ที่กล่าวว่าหลังจากที่เส้นสายแห่ง “หัว
กลอ” ได้มาพบปะสอบถามข่าวคราวกันแล้ว พวกเขาต่างเห็นพ้องต้องกันว่า อำนาจรัฐเหล่านั้น
เป็นความอยู่ดีธรรม...เขาจึงร่วมมือกันต่อต้านจนถึงที่สุด จังหวะนี้เองที่รุ่ง ดอนทราย ได้ก้าวล่วง
ออกมาจากการเป็นผู้นำชุมชนไปเป็นผู้นำชุมโจรในเวลาต่อมา” เพราะเมื่อถ้าตัดทัศนะส่วนตนออก
ให้เหลือแต่เพียงรูปลักษณ์ที่กล่าวอ้างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงพลังและอำนาจของโยค ย่านและโยคใน
บรรดากลุ่ม “หัวกลอ” ต่อการก่อเกิดชุมโจรบ้านดอนทราย อย่างมีนัยสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ
คือ 1) สมาชิกชุมโจรต่างก็เป็นเกลอกันมาก่อนที่จะมาตั้งเป็นชุมชน 2) ด้วยความเป็นเกลอที่หมาย
ความถึงเพื่อนแท้ เพื่อนร่วมเป็นร่วมตายนั่นเอง จึงหาญกล้าที่จะประกาศเจตนว่าเป็น “โจร” ใน
ฐานะผู้ร้ายในสายตาของผู้รักษากฎหมายของแผ่นดินร่วมกัน และ 3) ด้วยพลังอำนาจของหัวกลอ
ได้ทำให้ชุมโจรจึงต้องปกป้องและคุ้มครองกันเองจนถึงที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งโจรบางคนที่มี “ไร้
ลังจะ” จนถูกประชามประเมินคำว่าโหดเหี้ยม จนเกินเหตุในบางกรณี ดังนั้นผู้ใส่ใจใฝ่ศึกษาเรื่อง
นี้ก็จะยังเห็นภาพของความเป็น “นักเลง” และสำนึกของการไม่ยอมจำนนต่อความ “อยู่ดีธรรม”
มากขึ้นเมื่อความจริงที่ประจักษ์แล้วมีอยู่ว่า นอกเหนือจากโรคภัยไข้เจ็บและภัยร้ายจากสัตว์ป่า ดัง
กล่าวแล้ว การรุกรานของนักเลงจากชุมชนหรือหมู่บ้านอื่น ยังเป็นภาระอันใหญ่หลวงอีกประการ
หนึ่งของผู้นำซึ่งเขาจะต้องดำเนินการเพื่อให้ชุมชนได้อุ่รอดปลอดภัยและจะอยู่รอดปลอดภัยได้มก
น้อยแค่ไหนย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ ความเด็ดเดี่ยว ความเฉียบแหลมและความเสียสละของผู้
นำเป็นสำคัญ

4. ขวักกันบาตร : สายญาติฝ่ายหลวงตา

ไม่ว่านักปราชญ์ราชบัณฑิตเกี่ยวกับการศึกษาไทยจะมีวิธีการคิดและจำแนกประเภทสมัย
ของการศึกษาไทยด้วยท่าทีไหนและลีลาใด แต่เท่าที่งานศึกษาวิจัยครั้งนี้สืบค้นได้พบว่า ทั้งก่อน
และหลังการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 จนกระทั่งถึงแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช
2535 ดูไม่ออกเอาเลยว่ามีสถาบันใดที่จะมีบทบาทมากไปกว่า “วัด” ในฐานะที่เป็นสถานฝึกอบรม
บ่มเพาะทั้งด้านจริยธรรม คุณธรรม มนุษยธรรม และการอ่านออกเขียนได้ในส่วนของประชาชน
ทั่วไป ในขณะที่ราชสำนักก็ยังคงไว้ซึ่งการฝึกฝนอบรมบุตรหลานของเจ้าขุนมูลนาย (วิไล ตั้งจิต

สมคิด. 2539 : 86) แปลงรูปตามยุคสมัย กล่าวเฉพาะวัดในอดีตว่าได้ว่าเป็น “สถาบันเอกชนกประสงค์”¹⁷ และยิ่งวัดบริเวณชายขอบรอบทะเลสาบสงขลาในอดีตด้วยแล้วก็จะโดดเด่นยิ่งขึ้น เพราะใกล้เคียงกว่าภาครัฐ จะดูแลให้ถ้วนทั่ว การกล่าวถึงกรณีข้าวกันบาตร : สายญาติฝ่ายหลวงตากี้หาเป็นอื่นไปได้ไหม นอกจากการได้ล่วงรู้ว่าผู้คนชายขอบรอบทะเลสาบสงขลาเขามีวิธีการผูกเกลือและผูกคอกันดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น เขายังได้มีวิถีในการอุปถัมภ์กันอย่างไรอีกด้วย หลังจากที่ได้ใช้ตัวช่วยฝ่ายวัดเกษตรชลธิ ต. ตะเคียบะ อ. ระโนด จ. สงขลา วัดคูหาสวรรค์ อ. เมือง จ. พัทลุง วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร วัดสระเรียง วัดสวนป่าน วัดท่าโพธิ์ อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช ฯลฯ ที่ล้วนแล้วแต่มีอุปสรรคในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลหลักทั้งสิ้น เนื่องจากทั้งหมดเสียชีวิตไปก่อนหน้าที่จะทำการศึกษา ยกเว้นเจ้าอาวาสวัดสวนป่าน¹⁸ ที่แม้ว่าจะยังทรงไว้ซึ่งบรรพชิต แต่ความจำเลือนลางจนจับความไม่ได้ และแล้วก็มาถึงคำตอบสุดท้ายคือ วัดเพชรจริก อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการของโยค ย่าน โย และไฟอุปถัมภ์ที่มีตระกูลเกตุชาติอยู่เบื้องหลัง อธิบายความได้ดังนี้

4.1 ปฐมฐานของการเกิดโยค ย่าน โยและไฟอุปถัมภ์ นิเวศน์ เกตุชาติ¹⁹ ได้ให้สัมภาษณ์ ณ ที่ทำการพรรคความหวังใหม่ ถนนพัฒนาการคูขวาง เทศบาลนครนครศรี-ธรรมราช เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2544 ในฐานะ “สิงห์โตคำราม” ที่ผู้วิจัยตีความเอาเองว่า ท่านคือผู้ทรงเหนือธรรม (คนหนึ่ง) ณ คาบสมุทรแห่งนี้ เมื่อความเดิมมีอยู่ว่า พ่อผมชื่อนายเหมียว นม²⁰ผมชื่อนางเปี่ยม เกตุชาติ พ่อผมเป็นคนเชื้อสายจีน ได้มาแต่งงานกับนมชาวบ้านราม ต. บ้านราม อ. หัวไทร จ. นครศรีธรรมราช อยู่กินกันฉันท์สามี – ภรรยา จนกระทั่งมีบุตร – ธิดา จำนวน 10 คน ดังนี้ คือ นายเขวง เกตุชาติ 2) นายนิเวศน์ เกตุชาติ 3) นางสมศรี เกตุชาติ 4) นายเหียน เกตุชาติ 5) นายประยูร เกตุชาติ 6) นางจำเนียร เกตุชาติ 7) นายสมนึก เกตุชาติ 8) นายวิโชติ เกตุชาติ 9) นายปริชา เกตุชาติ และ 10) นางเพ็ญพร เกตุชาติ ในขณะที่พ่ออยู่ที่บ้านราม อ. หัวไทร ในขณะนั้นได้มีความรักใคร่ชอบพอกันเพื่อนบ้านคนหนึ่ง ในระดับยายเฒ่า ยายเกลือ ย้ายคอ ชื่อรีน พรหมเพ็ญ ผู้มีอายุมากกว่าพ่อผมถึงห้าปี

หลังจากนั้นจะเป็นเพราะเหตุผลใดไม่ปรากฏแน่ชัด ได้ทำให้นายรีนเพื่อนพ่อต้องแปลงเปลี่ยนผืนชีวิตไปเป็นสมณเพศตั้งแต่วันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2463 ที่วัดบางนพ ต.ท่าเสริม อ. หัวไทร จ. นครศรีธรรมราช โดยมีพระธรรมโกษาจารย์ วัดท่าโพธิ์ อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช เป็นพระอุปัชฌาย์ หลังจากเรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาที่สาม จากโรงเรียนวัดบ้านราม ต. บ้านราม อ. หัวไทร จ. นครศรีธรรมราช (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระพุทธิสารเถร : รีณ ขสปาโล, 2538 : 13) ในขณะที่เป็นบรรพชิตก็ได้ศึกษาธรรมสอบผ่านนักธรรมชั้นตรี – เอก ในระหว่างปี พ.ศ. 2464 – 2474 จนกระทั่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดเพชร

จริก อุปัชฌาย์ ในปี พ.ศ. 2475 และ 2520 ตามลำดับ จนกระทั่งมรณภาพในฐานะสมณศักดิ์พระราชทานในราชทินนามว่า “พระครู” วิเชียรจริกธรรมาจารย์และพระพุทธรูปสาธิต อายุจริงได้ 95 ปี 75 พรรษา ด้วยโรคชราเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 ท่ามกลางความเศร้าสลดของผู้คนในตระกูลเกตุดาติและศิษยานุศิษย์ทุกสายที่เกี่ยวข้อง

4.2 จากปฐมฐานระดับอ้ายเต่า...ถึงสายสัมพันธ์ชั้นที่อุปถัมภ์ นิเวศน์ เกตุชาติ แหล่งข้อมูลคนเดิมยืนยันอย่างแข็งขันว่า คนในเขตลุ่มน้ำปากพนังในที่นี้หมายถึง ในอำเภอหัวไทร เขียวใหญ่และชะอวดนั้นไม่มีโรงเรียนให้ได้ศึกษาเล่าเรียนสูงไปกว่าระดับประถมศึกษาเล่าเรียนให้สูงกว่านั้น ก็ต้องดั้นด้นออกจากถิ่นฐานบ้านเกิดไปอยู่กับญาติคุณนุ๊กเบ็ก แต่ฉะนั้นผู้ที่ประสงค์จะศึกษาส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 90) ได้ไปอาศัยวัด ณ สองแหล่งหลักคือปากพนังกับตัวเมืองนครศรีธรรมราช ดังนั้น พ่อ (เหมียว เกตุชาติ) จึงได้นำพี่ชายคนหัวปีของผม คือ นายเชวง เกตุชาติ ไปฝากไว้กับสมภารวัดเพชรจริกในฐานะ “เพื่อนเก่าที่บ้านเกิด” ในระหว่างปี พ.ศ. 2481 – 2486 จนกระทั่งจบการศึกษาระดับสูงสุดที่นครศรีธรรมราช จึงได้เข้ามาศึกษาต่อกรุงเทพฯในระดับธรรมศาสตร์บัณฑิต (ธบ.) และข้าราชการบำนาญในตำแหน่งอดีตนายอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย ในปัจจุบัน (2544)

คล้อยหลังสามปีต่อจากนั้น นิเวศน์ เกตุชาติ บุตรคนที่สองของอ้ายคอกก็สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดบางนพ จึงได้ย้ายเท้าร่อยตามผู้พี่ ในฐานะศิษย์ผู้น้องของวัดเพชรจริกจากมัธยมปีที่ 1 – 6 แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนอานวย- ศิลปกรุงเทพมหานคร จนกระทั่งสอบเข้าเป็นนักเรียนนายเรือรุ่นเดียวกับ พลเรือเอกคิตก ภัทรโกศล ฯลฯ และดำรงตำแหน่งประธานสมาชิกรัฐสภาจังหวัด (สจ) นครศรีธรรมราช ติดต่อกันหลายสมัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา

กระนั้นก็ตามนิเวศน์ เกตุชาติได้ให้สัมภาษณ์ว่า ในขณะที่ออกจากบ้านเพื่อศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงกว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2480 จึงได้ไปพำนักอาศัยอยู่ที่วัดเพชรจริกที่มี รินพรหมเพ็ญ หรือพระครูวิเชียรจริกธรรมาจารย์ ในปี พ.ศ. 2481 หรือท่านเจ้าคุณพระพุทธรูปสาธิต ในเวลาต่อมาในฐานะเพื่อนพ่อเป็นสมภาร ในขณะที่อาศัยข้างกันบาตรเพื่อขังชีพอยู่ที่วัดเพชรจริกนอกจากจะได้เรียนหนังสือสูงกว่าคนอื่นในสังคมขณะนั้นแล้ว ยังได้เห็นแบบอย่างของความเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติตามกิจแห่งสงฆ์ แพทย์แผนโบราณ นักเทศน์ นักคิดและมีจิตวิทยาในการสั่งสอนอบรมคน ฯลฯ เช่น ท่านสอนผมว่าอย่าโกรธคนและถ้าโกรธแล้ว “อย่าหลง”¹ เพราะ “มึงเป็นคนโกรธง่ายหายเร็ว” ในขณะที่เราหายโกรธแล้วเพื่อนเขายังโกรธอยู่จะเป็นอันตราย ฉะนั้นต้องทำใจไม่ให้โกรธหรือถ้าต้องโกรธก็ต้องไม่แสดงให้รู้ว่าโกรธแล้วเราจะเป็นนักปกครองได้เพราะสัมพันธ์ภาพยังคงเป็นจริง “ที่ดูเสมือนจริง” ข้อค้นพบดังกล่าว ว่าได้ว่า เป็นหลักรัฐศาสตร์ชาวบ้านที่

ผ่านการพิสูจน์ชี้แจงน่าเชื่อถือเป็นนิรันดร์ ภายใต้การไม่ได้ร่ำเรียนหลักรัฐศาสตร์ของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแม้แต่หน่วยกิตเดียว ความที่กล่าวอ้างข้างต้นน่าเชื่อถือได้ว่าเป็นจริง เมื่อมีเรื่องเล่าสืบเนื่องต่อ ๆ กันมาว่า พ่อฉันเป็นเกลอกับขุนตะเคียบ ขุนตะเคียบเล่าให้พ่อฟังว่า ครั้งหนึ่งได้ออกปากไถนา จึงได้ไปออกปากกับ “ไข่นุ้ย” ชาวบ้านผู้ปากพล่อยเป็นนิสัย ไข่นุ้ย เหนียวไปช่วยไถนาให้สักชิ้นนะ ด้วยลีลาและท่าทีของนายไข่นุ้ย กลับตอบไปว่า ไปไม่ได้ “เจ็บวาน” (เจ็บกัน) ท่านขุนตะเคียบไม่ได้แสดงปฏิกิริยาใด ๆ เช้าวันรุ่งขึ้นท่านขุนฯ ก็ได้นำกล้วยน้ำว้าไปหนึ่งหวีกับน้ำผึ้งรวงหนึ่งขวดพร้อมกับอธิบายว่า ไข่นุ้ยเหือกกล้วยน้ำว้ากับน้ำผึ้งรวงนั้นแก้โรคดวง (ริดสีดวง) ดีนักหนา และเมื่อมีงาเจ็บ ริดสีดวงวาน (กัน) แล้ว มีงาช่วยไถนาสักชิ้นนะ หลังจากนั้นไข่นุ้ยก็ได้ทำตามที่ท่านขุนฯ ได้ออกปากแต่โดยดี นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า การไม่โกรธคนง่ายนั้นรังแต่จะก่อให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสียในทางรัฐศาสตร์อย่างแน่นอน

หลังจากที่พี่ชายคนหัวปี (เชวง เกตุชาติ) และนิเวศน์ เกตุชาติ ได้อาศัยวัดเพชรจริกตลอดช่วงเวลาที่ทำการศึกษายู่ที่นครศรีธรรมราช ในฐานะ “อารามิกชน” ที่ได้ซึมซับเอาแนวและวิถีปฏิบัติของท่านเจ้าอาวาสคือ พระครูวิเชียรมาเป็นต้นแบบ จนได้ก่อให้เกิดคุณธรรมติดตัวมากมายหลายเรื่อง เช่น แนวทางในการปกครองคนแบบประชาธิปไตยในวัด ที่เปรียบได้กับการปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายการสุขภาพ เช่น ฝ่ายการศึกษาจะตรวจสอบว่าสมาชิกคนใดขาดโรงเรียน ในขณะที่ฝ่ายสุขภาพตรวจสอบว่า ใครอาบน้ำ - ไม่อาบน้ำบ้างเมื่อดูจากการ “ขึ้นหิด” เป็นต้น ความประทับใจในการบริหารจัดการของท่านพระครูวิเชียรได้ทำให้นิเวศน์ เกตุชาติ สรุปด้วยความภาคภูมิใจว่า “พ่อแม่ผมได้ให้ชีวิตและร่างกายผมภายในสิบปีที่อยู่บ้านท่านนั้น” ผู้วิจัยตีความเอาเองว่า ชีวิตทั้งหมดหลังจากนั้นได้ก่อเกิด หลอมรวม และตกผลึกที่วัดเพชรจริกนั่นเอง พลังและอำนาจของความประทับใจดังกล่าวได้ทำให้นิเวศน์ เกตุชาติ ได้ถือเป็นประเพณีนิยมว่า น้องชายและลูกชายทุกคนจะต้องบวชเรียนที่นั่น เรียงรายได้ตามลำดับดังนี้ 1) เชวง 2) นิเวศน์ 3) สมศรี (หญิง) 4) เขียน (เสียชีวิต) 5) ประยูร (เสียชีวิต) 6) จำเนียร (หญิง) 7) สมนึก 8) วิโชติ 9) ปรีชา 10) เพ็ญพร เกตุชาติ น้องสาวคนสุดท้ายท้องที่มีดิถีถึง Dr. จากอเมริกาและเป็นเจ้าของร้านนคร-พรหมในปัจจุบัน (2544)

บุคลิกภาพเฉพาะของผู้คนในแวดวงเกตุชาติแทบถ้วนทั่วทุกตัวคนที่ต่างก็อ้างถึงการในฐานะ “ผู้ทรงเหนือธรรม” ที่มีความใจกว้างและใจถึงจึงมีเพื่อนฝูงมากมายที่ควรแก่การศึกษาเป็นการเฉพาะกรณีทั้งสิ้น เพราะอย่างน้อยคนทั่วไปก็ยังคิดไม่ถึงว่า นิเวศน์ เกตุชาติ ไม่ใช่บุตรคนหัวปี และวิโชติ เกตุชาติก็น่าจะเป็นบุตรพ่อเดียวกันแต่คนละแม่ แต่น่าเสียดายก็ตรงที่งานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไม่ได้มุ่งศึกษาในประเด็นดังกล่าว หากแต่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับสายสัมพันธ์อุปถัมภ์ระหว่างตระกูลดังกล่าวกับวัดเพชรจริกในฐานะที่ “ข้าวก้นบาตร” ได้สร้างสายญาติฝ่ายหลวงดา

เพื่อแสดงให้เห็นถึงสายใยใฝ่อุปถัมภ์กันระหว่างวัดกับบ้านเท่านั้น ด้วยวิถีคิดดังกล่าวได้ทำให้นิเวศน์ เกตุชาติ เป็นผู้สร้างพระประธาน ภายใต้ผู้กำหนดโดยสังเขป 3 กรณี คือ 1) ลูกและน้องทุกคนจะต้องบวชที่วัดเพชรจริก 2) ญาติมิตรทุกคนที่ผมทำศพให้จะต้องเผาหรือฝังที่นั่น 3) การผูกมิตรรวมญาติจากสองโอกาสในแต่ละปี คือวันสารทเดือนสิบและวันสงกรานต์ จะต้องจัดที่วัดเพชรจริก

สายสัมพันธ์ระหว่างคนในตระกูลเกตุชาติกับวัดเพชรจริกที่มีเชวงและนิเวศน์ เกตุชาติเป็นจุดเริ่มต้น ได้ทำให้สมนึก วิโชติ ปรีชา และบุตรชายของนิเวศน์อีกสองคนต้องบวชเรียนที่นั่นแต่ที่ยิ่งไปกว่านั้นคือ ร่างไว้วิญญาณของบรรพบุรุษและเครือญาติจะต้องรวมอยู่ที่นั่น ได้แก่ ย่า (แม่ของเตี้ย) เตี้ย (พ่อ) นม (แม่) ฝังอยู่ใต้ฐานพระประธานที่ผม (นิเวศน์) เป็นคนสร้าง ส่วนปรีชา เกตุชาติอยู่ต่างหากเพราะเพิ่งเสียชีวิต ในขณะที่ผมเองก็ต้องฝังที่นั่น ทั้งนี้เพื่อให้ลูกหลานได้มีโอกาสบำรุงวัดเป็นการตอบแทนในบั้นปลายเมื่อวัดได้เป็นผู้มีพระคุณต่อคนในวงศ์ตระกูลในฐานะผู้ให้ทั้งอำนาจและโอกาสในชีวิตในเบื้องต้น

อุบายอันแยบยลของนิเวศน์ เกตุชาติ ในฐานะลูกผู้เฒ่าหลานผู้ใหญ่ที่เคยผ่านร้อนผ่านหนาวมาหลายผืนผ้าเพื่ออุปถัมภ์วัดเพชรจริกก็คือ การจัดทำเอกสารเพื่อแจกจ่ายไปยังญาติมิตรในวงศ์ตระกูล เพื่อเชิญชวนให้มาร่วมงานวันสารทเดือนสิบในแต่ละปี แต่ดูเหมือนว่า น้ำหนักจะอยู่ที่วันสงกรานต์ โดยมีสาระโดยสังเขปว่าให้ได้ช่วยนำผู้เฒ่าผู้แก่ – ลูกเล็กเด็กแดงมาร่วมงานด้วย ซึ่งจะจัดงานดังกล่าวหลังวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี เพราะวันที่ 13 เป็นวันที่แต่ละคนต่างก็มีภาระกิจเฉพาะตัว เมื่อญาติมิตรทุกระดับและทุกวัยมาประชุมกันพร้อมหน้า หลังจากพิธีกรรมทางศาสนาผ่านเลยไป อุบายอันแยบยลก็ปรากฏโดยอาศัยหลักจิตวิทยาว่า การคบเด็กไว้สืบทอดเจตนาธรรมคือ ขนมนักบวช และแล้วนิเวศน์ เกตุชาติได้แสดงบทบาทเป็นชานดาลอสข้ามทวีป โดยการแจกเงิน – ขนมนักบวชและเงินแก่ผู้เฒ่าผู้แก่ถ้วนทั่วทุกตัวคน ด้วยอุบายดังกล่าวได้ทำให้พี่ – น้องในตระกูลเกตุชาติได้มาร่วมงานดังกล่าวอย่างหนาตาทุกปี ทั้งนี้ก็หาเป็นอื่นไปได้ไม่นอกเสียจากการสร้างสายสัมพันธ์ ให้กับลูกหลานเพื่ออุปถัมภ์วัดเพชรจริกในฐานะที่เป็นศาสนสถานในการก่อรูประดับฐานรากของวงศ์ตระกูล โดยการให้ทุกคนได้รับรู้ว่า ชากศพที่ไว้วิญญาณของปู่ ย่า ตา ทวดที่อยู่ใต้ฐานรากของพระประธานภายใต้ปรัชญาการคิดและเชื่อเฉพาะตัวว่า ลูกหลานที่ไม่นำพาต่อความเป็นมาของบรรพบุรุษ จะอยู่ได้ไม่เกิน “สองชั่วอายุคน” ฉะนั้นผู้คนในแวดวงเกตุชาติจึงได้แสดงออกปฏิกิริยาอุปถัมภ์วัดเพชรจริกในฐานะบุญคุณต้องทดแทนตามนัยของขนบนิยมอุปถัมภ์ที่มีขั้วกันบาตร : สายญาติฝ่ายหลวงาคือ พระครูวิเชียรจาริกาธิการหรือนายรินทร์พรหมเพ็ญ เพื่อนพ่อชาวบ้านราม ต. บางนพ อ. หัวไทร จ. นครศรีธรรมราช ในขณะนั้น (2484) เป็นปฐม

อ้างอิง

1. คลองสุโขม เป็นคลองสายหลักเส้นหนึ่งที่ถูกขุดขึ้นมาเพื่อเชื่อมต่อระหว่างคลองบางจากกับปากพนัง โดยพระยาสุโขมนัยวินิต (ปั้น สุโขม) ในฐานะข้าหลวงเทศาภิบาลคนแรกของมณฑลนครศรีธรรมราช เมื่อประมาณ 100 ปีเศษ (นับย้อนหลังจากปี พ.ศ. 2544) จึงได้ตั้งชื่อคลองดังกล่าวว่า “คลองสุโขม” และแน่นอนว่า ทำให้ชาวบ้านร้านถิ่นในละแวกดังกล่าวเรียกขานกันว่าคลองสุโขมสืบมา หลักฐานทางประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชได้ชี้ชัดว่า คลองสุโขมเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างเอกชนกับรัฐในขณะนั้น อธิบายความได้ว่าพระยาสุโขมฯ ได้แสดงบทบาทในฐานะตัวแทนรัฐผู้ดูแลความทุกข์ – สุขของราษฎรในท้องถิ่น จึงได้ดำเนินการขุดคลองเพื่อสนองตอบ แต่เนื่องจากภาครัฐมีงบประมาณจำกัด จึงได้เชิญชวนให้เอกชนเข้าร่วมดำเนินการ เอกชนผู้เข้าร่วมดำเนินการ คือ คนจีนตระกูล “ตันยิด-เส็ง” หนึ่งในสามนายทุนจีน นครศรีธรรมราชในขณะนั้น (ตันยิดเส็ง ลิมซุนหงวน หลีกิมฮุย ปัจจุบันคือ บวรรัตนรักษ์ ลิมปิชาติ และลีละพันธ์ ตามลำดับ) ผลที่ตามมาก็คือ พ่อค้าชาวจีนสามารถทำการค้าขายได้โดยสะดวก ในขณะที่รัฐก็เก็บภาษีได้มากขึ้นในระดับที่ว่าได้ว่า เก็บภาษีได้มากกว่าที่ใด ๆ ในภูมิภาคเดียวกัน แต่ที่ยังไปกว่านั้นก็คือชาวบ้านร้านถิ่นชาวเหนือ (คีรีวง ลานสกา พรหมคีรี) สามารถเดินเรือไปทำมาค้าขายกับชาวนอก คือ ปากพนัง ด้วยความปลอดภัย เนื่องจากนอกจากปลายคลองบางจากจะเรือเล็กและตื้นเขินแล้ว ยังต้องเสี่ยงภัยกับคลื่นลมเนื่องจากเรือมีขนาดเล็กและไม่มั่นคงในการเดินเรือเพราะเป็นชาวเหนืออีกด้วย
- 2 – 3 ชาวเหนือหัวนอน – ชาวเหนือตีน ค่ำว่า “ชาวเหนือ” คงไม่ต้องขยายความอีกเพราะได้ขยายความแล้วในเบื้องต้น ยังคงเหลือแต่เพียงคำว่า “หัวนอนกับตีน” ทั้งคำว่า “หัวนอนและตีน” เป็นภาษาถิ่นใต้ที่คำว่า “หัวนอน” หมายถึง “ทิศใต้” ในขณะที่ “ตีน” หมายถึงทิศเหนือ ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงชาวเหนือหัวนอนกับชาวเหนือตีนย่อมหมายถึง ผู้คนที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ทางทิศใต้และทางทิศเหนือของเทือกเขาหลวง เมื่อกำหนดให้ชุมชนคีรีวงเป็นศูนย์กลาง
- 4 บาร์เตอร์ ซิสเต็ม (Barter System) คุรายละเอียดในอ้างอิงบทที่ 2 ลำดับที่ 28
- 5 ไก่ทอด KFC เป็นสินค้าที่นิยมบริโภคกันมากในหมู่วัยรุ่นไทยปัจจุบัน (2544) เพราะเป็นตัวบ่งชี้ประการหนึ่งว่าเป็นคนทันสมัยที่ได้รับประทานอาหารราคาแพงใน

ศูนย์การค้าขนาดใหญ่ ไก่ทอด KFC เป็นคำย่อของคำว่า “Kentaky Fry Chicken” ที่คนไทยเชื่อกันว่าเป็นสูตรนำเข้าจากเมืองนอกคือสหรัฐอเมริกา เพราะคำว่า Kentucky เป็นรัฐหนึ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีโลโก้คือ หุ่นของฝรั่งสูงอายุคนหนึ่งยืนร่ำอยู่ใต้ไทรหนวดเป็นสัญลักษณ์ชี้ชวนในทุกศูนย์การค้า

- 6 ขอบน้ำ หมายถึง ปริมาณและระดับน้ำที่พอเหมาะกับการเดินเรือของชาวเหนือทั้งขาไปและกลับระหว่างบ้านชานนอกกับชาวเหนือ กล่าวคือ ถ้าน้ำแห้งขดต่างระดับจากทำนบที่ขวางกันจำนวนมากก็จะทำให้เส้นเรือข้ามผ่านไปได้ – กลับด้วยความลำบาก ในบางครั้งชาวเหนือจะต้องใช้เวลานานในการพักรอให้น้ำขึ้นสูงไล่เลียบกับทำนบเพื่อจะให้เส้นเรือผ่านไปได้ – กลับได้สะดวก
- 7 สะตอดอง เป็นพืชตระกูลถั่วขึ้นต้นพื้นเมืองปักษ์ใต้ ชอบขึ้นตามบริเวณที่ราบสูงเชิงเขา ออกดอกและผลปีละครั้ง ผลมีลักษณะเป็นฝักยาวประมาณ 1 ฟุต ในแต่ละฝักจะมีปริมาณเมล็ดขนาดใหญ่ – เล็ก มาก – น้อยขึ้นอยู่กับสภาพดิน ภูมิอากาศตามฤดูกาล และการบำรุงรักษา เท่าที่เห็นมีมากในภาคใต้ของประเทศไทยเพราะเป็นภูมิภาคที่มีที่ราบสูงเชิงเขาและอากาศแบบร้อนชื้น สะตอในภาคใต้มีปริมาณมากกว่าภาคใด ๆ ในประเทศไทย ได้ทำให้สื่อมวลชนตั้งสมญานามให้กับนักการเมืองภาคใต้ว่า “สะตอสามัคคี” ที่หมายถึง รักพวกพ้องเด่นชัด เมื่อดองมีกลิ่นออกจะฉุนรุนแรงที่สามารถบริโภคได้ทั้งสด เช่น จิ้มน้ำพริกและแปรรูป เช่น ผัดเผ็ดกุ้งกับสะตอ ผัดเปรี้ยวหวานสะตอ แต่ที่ยังไปกว่านั้นคือสะตอดอง อธิบายความได้ว่า ถ้าผลของสะตอมีมากจนไม่อยากจะขาย (ราคาถูกลง) และเกินกิน สะตอก็จะถูกดองที่เรียกกันว่า “สะตอดอง” ไว้กินนอกฤดูกาลที่มีทั้งเปรี้ยวและฉุนรุนแรงขึ้นไปกว่าเดิม
- 8 ลูกประดอง เป็นผลไม้พื้นเมืองปักษ์ใต้ชนิดหนึ่ง เป็นพืชยืนต้นสูงใหญ่ใบเรียวยาว ชอบขึ้นตามพื้นที่แถบเชิงเขาจะออกดอกประมาณเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน ในแต่ละปี ๆ ละ 1 ครั้ง ผลมีลักษณะเรียวยาวเมื่อสุกเปลือกจะแข็งและมีสีน้ำตาล ชาวบ้านนิยมนำมากินเป็นอาหารเสริม ตำนานพริก ส่วนที่เหลือก็จะดองเอาไว้กินนอกฤดูกาล
- 9 เลียง เป็นภาษาถิ่นใต้ในฐานะที่เป็นคำ “สรรพนาม” มีชื่อเต็มว่า “เลียงข้าว” เพราะชาวบ้านปักษ์ใต้ในอดีตนิยมเก็บข้าวด้วย “กะ” หนีบเข้าที่ระหว่างนิ้วมือแล้วเก็บข้าวโดยการกระดกนิ้วกลางเข้าหาตัวเพื่อให้รวงข้าวขาดเฉพาะที่คอรวงข้าว เก็บสะสมจนกระทั่งเต็มกำมือ แล้วใช้ต้นขงข้าวประมาณ 2 กอ ริดด้วยด้ามกะพร้อมกับหมุนให้เป็นเกลียวเพื่อใช้มัดคอกข้าวเรียกว่า 1 เลียง

- 10 แล่ง หมายถึง ภาชนะชนิดหนึ่งทำด้วยไม้มีลักษณะเป็นรูปทรงกลมกลวง ใช้สำหรับ ตวงข้าวสารในเขตลุ่มน้ำปากพนัง (ปากพนัง หัวไทร เขียวใหญ่ ชะอวด ฯลฯ) ก่อนที่จะนิยมนวดเป็นกิโลกรัมในปัจจุบัน เมื่อ 1 แล่ง มีค่าเท่ากับ 4 กิโลกรัม ถ้า 4 แล่งก็จะมีค่าเท่ากับ 16 กิโลกรัม หรือ 1 ถัง ฉะนั้น 1 แล่ง ในอดีตมีค่า เท่ากับ ถังในปัจจุบัน แต่ทั้งนี้ผู้ศึกษาวิจัยไม่แน่ใจว่าชุมชนอื่นจะใช้แล่งเป็นหน่วย ในการตวงวัดหรือไม่
- 11 สารหัวไทร ในที่นี้หมายถึง “ข้าวสารหัวไทร” มีตำนานเดิมที่สามารถอธิบายได้ ฟังได้และเข้าใจได้ว่า หัวไทรเป็นอำเภอหนึ่งของลุ่มน้ำปากพนัง (หัวไทร เขียวใหญ่ ปาก พนังและชะอวด) ที่ผู้คนทำนาเป็นอาชีพหลัก แต่คำว่า “สารหัวไทร” ได้เป็นที่รู้ จักกันในนามข้าวสารที่มีรสชาตินุ่มและเหนียวแน่น ในมวลหมู่ผู้ซื้อและผู้ขาย ข้าวสาร ในขณะที่บางคนรู้จักความโด่งดังของข้าวสารตามชื่อของท้องถิ่นอื่น เช่น ข้าวสารปากพนัง เป็นต้น ไม่ว่าใครจะรู้จักข้าวสารหัวไทรด้วยเหตุผลอัน ใด แต่สารหัวไทรในระยะหลังได้ถูกลืมและเลือนหายไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีมากู้งมาแทนนาข้าวที่นับวันจะขยายวงจนเต็มพื้นที่
- 12 แม้น หนุมาศ คูอ้างอิงในบทที่ 1 หมายเลข 17
- 13 ผิว เวชพิศ คูอ้างอิงในบทที่ 1 หมายเลข 18
- 14 บารณี ถาวระ อดีตอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ผู้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ 1/42 บ้านหนอง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรี- ธรรมราช สถานที่ดังกล่าวได้เคยเป็นจุดรวมของเรือเหื่อนก่อนจะเดินทางต่อไปยัง อำเภอเมืองหรือ อำเภอปากพนังในอดีต
- 15 ไพรินทร์ รุณแก้ว อาจารย์ 3 ระดับ 8 โรงเรียนวัดควนชลิค สปอ. หัวไทร จังหวัด นครศรีธรรมราช ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บ้านคลองน้อย ตำบลบางกระบือ อำเภอปาก พนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งที่มีการค้าเรือเหื่อนหนาแน่นใน อดีต
- 16 ฉ้วนและเพิ่ม ทองท่าพญา เป็นสองพี่ – น้องชาย – หญิง ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หมู่ที่ 12 บ้าน คลองน้อย ตำบลบางกระบือ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์ เพิ่มเติมโดยอาคม เดชทองคำ
- 17 บรรจง เรืองลักษณ์ บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 3 ตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัด นครศรีธรรมราช สัมภาษณ์เพิ่มเติมโดยอาคม เดชทองคำ 20 ธันวาคม 2543

- 18 ควล ตรีโรจน์ บ้านเลขที่ 189 หมู่ที่ 9 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัด นครศรีธรรมราช สัมภาษณ์เพิ่มเติมโดยอาคม เดชทองคำ 14 ธันวาคม 2543
- 19 ทองอินทร์ รัชฎาภรณ์ บ้านเลขที่ 122 หมู่ที่ 9 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัด นครศรีธรรมราช สัมภาษณ์เพิ่มเติมโดยอาคม เดชทองคำ 14 ธันวาคม 2543
- 20 ดันพริ้ง คำว่า “ดัน” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง ผู้เป็นพี่เพราะอย่างน้อยก็ได้บวช – เรียนมา ก่อนแล้ว ในอดีตผู้ที่ได้บวชเรียนแล้วว่าได้ว่าเป็นผู้มีวุฒิภาวะน่าเชื่อถือได้มากกว่า เนื่องจากโรงเรียนที่นอกเหนือจากวัดมีจำกัด ฉะนั้นเมื่อผู้คนที่ต้องการจะรู้หนังสือ (อ่านออกเขียนได้) ก็ต้องบวชเพราะการบวชหมายถึงการได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน 2 อย่างควบคู่กันคือ นอกจากจะได้รู้หนังสือแล้ว ยังได้รับการขัดเขลา อบรมปณิธานจากวัดอีกด้วย ในขณะที่ “เณร” มีความหมายเป็น “น้อง” เพราะมีอายุน้อยกว่าจึงไม่สามารถจะบรรพชาได้ จึงนิยมเรียกกันว่า “น้องเณรหรือพี่เณร” ตามแต่กรณี ส่วนคำว่า “ดันพริ้ง” ที่กล่าวถึงในงานศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ นายพริ้ง ในฐานะผู้เป็นพี่เพราะอาวุโสกว่าจึงได้บวชเรียนก่อน ชาวบ้านร้านถิ่นจึงนิยมเรียกกันว่า “ดันพริ้ง” หนึ่งในชาวเหนือที่ได้มีสัมพันธ์อันแนบแน่นกับชาวนอก
- 21 เสดสา เป็นภาษาถิ่นใต้ หมายถึง ภาวะของความอับจนจนเกินไป จะมีก็แต่เพียงอาหารมื้อที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพในแต่ละวันเท่านั้น จากกรณีศึกษาเกี่ยวกับ “เรือเหนือ...” ในงานวิจัยเรื่อง “ผูกโยด” หมายถึง ภาวะความยากจนของชาวเหนือ ในอดีตที่ออกจากคมเขี้ยวและเรียวปากของชาวนอกคนหนึ่งในปัจจุบันว่า เมื่อก่อนนั้นเสดสาแต่ต่อมาเป็นเศรษฐกิจที่หมายถึงคนยากจนในอดีต กระทั่งเมื่อได้ปลูกพืชพาณิชย์ (ยางพาราและผลไม้ประเภทต่าง ๆ) และถนนตัดผ่านจึงมีฐานะดีขึ้นกว่าชาวนอกส่วนใน (ห่างจากสันทรายชายทะเลประมาณ 30 กิโลเมตร) ในปัจจุบัน
- 22 เครือข่ายทางสังคม (Social Network) (ดูรายละเอียดในอ้างอิงบทที่ 2 ลำดับที่ 6)
- 23 เครือข่ายของความอยู่รอดปลอดภัย (Safety Network) (ดูรายละเอียดในอ้างอิงบทที่ 2 ลำดับที่ 7)
- 24 คาบสมุทรสทิงพระ เป็นพื้นที่บริเวณฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลาติดกับอ่าวไทย มีลักษณะเป็นสันทรายทอดตัวไปตามแนวยาวจากเหนือจรดใต้ คือ ตั้งแต่อำเภอรโนดถึงบ้านหัวเขาแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาในปัจจุบัน เรียกกันว่า คาบสมุทรสทิงพระบ้าง แหลมสทิงพระบ้าง แผ่นดินบกบ้าง เพราะถูกขนานบดล้อมด้วยอ่าวไทยทางทิศตะวันออกและทะเลสาบสงขลาทางฝั่งตะวันตก ตามหลักฐาน

ด้านโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าเป็นชุมชนแรกเริ่มสมัยประวัติศาสตร์ ร่วมสมัยกับ
สุโขทัยอยู่ 4 กลุ่มใหญ่ คือ 1) ชุมชนโบราณเขาคุหา - ชะแม ตำบลชุมพล
อำเภอสตึงพระ 2) ชุมชนโบราณสตึงพระ ใกล้ที่ว่าการอำเภอสตึงพระปัจจุบัน
3) ชุมชนโบราณบ้านสีหยัง ตำบลบ่อตรุ อำเภอระโนด และ 4) ชุมชนโบราณ
ริมคลองปะโอ บ้านหนองหอย ตำบลวัดขนุน ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนครใน
ปัจจุบัน

- 25 ออกปากกินวาน เป็นภาษาและธรรมเนียมท้องถิ่นปักษ์ใต้ประการหนึ่ง ซึ่งตรงกับภาษาไทย
กลางว่า “ลงแขก” แต่ที่จริงคำว่าออกปากกินวานมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ คือ 1)
ออกปากกินวานกันแล้วก็แล้วกันไปกับ 2) การออกปากกินวานทดแทน ใน
ประชาคมปักษ์ใต้มีทั้งสองลักษณะ กล่าวเฉพาะกรณีที่ 2 นั้นว่าได้ว่าเมื่อแดงไป
ช่วยทำช่วยกินดำแล้ว จำจะต้องไปช่วยทำช่วยกินแดงเป็นการตอบแทนในกิจ
กรรมที่ต้องใช้ทั้ง “แรงและใจ” ตอบแทนกัน เช่น การไถหว่าน ดำนา เกี่ยวข้าว
หามเรือน เป็นต้น
- 26 สุทิน เกื้อทิพย์ บ้านเลขที่ 82/1 หมู่ที่ 3 ตำบลแดนสงวน อ. ระโนด จ. สงขลา 26
มกราคม 2544 สัมภาษณ์เพิ่มเติมโดย อาคม เดชทองคำ
- 27 ปู่เต็ม หมายถึง ปู่เปี้ยว อาศัยอยู่ในนี้เดิมบริเวณป่าชายเลนของฝั่งทะเล ผู้คนนิยมจับมา
หมักดองโดยการแช่เกลือ แล้วจึงแปรงรูปเป็นอาหารสมทบ (มะนาว + พริกขี้หนู
+ หอม + น้ำตาล) ของชาวปักษ์ใต้ ในขณะที่ถูกใช้เป็นส่วนผสมเพื่อเติมรสส้มดำ
ของชาวไทยอีสานที่เรียกกันว่า “ส้มตำปู”
- 28 กุ้งส้ม เป็นอาหารสมทบอีกชนิดหนึ่งของผู้คนชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา โดยการนำ
กุ้งที่มีขนาดใหญ่ไม่เกินนิ้วก้อยหมักด้วยน้ำส้มจนสุก แล้วจึงนำไปแปรงรูปเป็น
อาหารที่มีหอม น้ำตาลทราย พริกขี้หนู เป็นส่วนผสม เท่าที่เห็นได้ดูจะเป็น
อาหารของคนบริเวณลุ่มน้ำและริมทะเล มากกว่าที่จะเป็นอาหารของคนบริเวณที่
ราบสูงเขาในภาคใต้
- 29 ป่าบอนดำ เป็นชุมชนหนึ่งของจังหวัดพัทลุงในอดีตและเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพัทลุงใน
ปัจจุบัน เนื่องด้วยอำเภอป่าบอนมีภูมิเขตเป็นพื้นที่สองระนาบคือ ที่ราบสูงเชิงเขา
กับที่ราบลุ่ม จึงทำให้ชาวบ้านทั่วไปเรียกขานพื้นที่ราบสูงเชิงเขาว่า “ป่าบอน
เหนือ” ในขณะที่เรียกพื้นที่ที่เป็นที่ราบต่ำว่า “ป่าบอนดำ”

- 30 ปากสระ เป็นภาษาถิ่นใต้ที่ตรงกับภาษาไทยกลาง คือ “ขอบสระ” อธิบายความได้ว่า สระ คือ สถานบริเวณเก็บน้ำของชุมชน สระชุมชนในอดีตมักจะอยู่ในวัด แต่ปัจจุบัน ชุมชนส่วนใหญ่จะได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้ขุด สระในฐานะที่เป็น “แหล่งน้ำชุมชน” คำว่า “สระ” ในชุมชนชายขอบรอบทะเลสาบสงขลามีความสำคัญต่อความอยู่รอดเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในหน้าแล้ง (มีนาคม – พฤษภาคม) ของแต่ละปี เพราะพื้นที่ดังกล่าวผิวดินเป็นดินเหนียวที่ผู้คนไม่สามารถขุดบ่อขับน้ำด้วยความยาว – ลึก เพียง 1 – 10 ปล้องบ่อซีเมนต์ที่ผลิตและวางขายตามท้องตลาดทั่วไปได้ อธิบายความอีกนัยหนึ่งได้ว่า ถ้าผู้คนในแถบลุ่มน้ำปากพนังจะให้มีน้ำใช้ได้ตลอดปีจะต้องลงทุนเจาะบ่อบาดาลที่มีความลึกตั้งแต่ 100 เมตรขึ้นไปจึงต้องเสียค่าใช้จ่ายตั้งแต่ 200,000 ขึ้นไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นปากสระหรือขอบสระจึงต้องเป็นศูนย์รวมของคนทุกเพศและทุกวัยในยามเย็นในอดีตที่หมายรวมถึง ผู้หญิง ผู้ชาย ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เด็ก ผู้ใหญ่ รวมตลอดไปถึงหมา หมา กาไก่และวัวควายต่างก็ต้องฟังฟังสระน้ำชุมชนดังกล่าวทั้งสิ้น ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ มนินดา ต้องไปที่ปากสระจนหนุ่มน้ำว้าได้เห็น
- 31 อา ซี เอ เป็นคำย่อในภาษาอังกฤษว่า RCA ที่ย่อมาจากคำเต็มภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่งว่า Royal City Avenue โดยที่แปลแบบเอาความได้ว่า เป็นสถานเริงรมย์ยามราตรีของผู้มีอันจะกินหรือตัวแทนหรือทายาท ฯลฯ ตามถนนสายหลักในเมืองหลวง กลุ่มคนกลุ่มนี้คือ ผลพวงของการพัฒนาแบบกระจุกแต่ไม่กระจาย จึงมีโอกาสเสพสุขแบบกระจุกโดยไม่กระจายด้วยเช่นกัน
- 32 One Night Stop เป็นคำที่แปลเอาความได้ว่า บรรดาผู้คนที่เข้าไปเสพสุขใน RCA ยามราตรีส่วนใหญ่จะมีพฤติกรรมไปในทาง One Night Stop หรือที่ผู้วิจัยแปลความเอาเองว่า “เจอปั๊บปั๊ปปี้” อธิบายความได้ว่า เจอคนถูกใจ คนใดและคืนไหนก็สามารถที่จะสำเร็จกิจได้ทันทีที่แต่ละฝ่ายพึงประสงค์ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วบรรดาอากาศดังกล่าวมักจะจงใจปรุงแต่งให้มีแสง สี เสียงและวัตถุย้อมใจจนให้เกิดอารมณ์ที่ไม่ปกติ
- 33 เคยนกรง คำว่า “เคย” ภาษาถิ่นปักษ์ใต้หมายถึง “กะปิ” ในภาษาไทยกลาง สิ่งที่ชวนให้น่าสงสัยจึงต้องอธิบายไว้ในอ้างอิงก็คือ ไม่ว่าจะเรียกว่า “เคยหรือกะปิ” ส่วนใหญ่แล้วจะใช้กุ้งหรือปลาเป็นองค์ประกอบหลัก แต่เหตุที่คนชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา ณ กาลครั้งนั้น โดยเฉพาะพัทลุงต้องกินเคยนกรงก็เพราะเป็นถิ่นทุรกันดารจนกุ้งและปลาจากทะเลไปไม่ถึง ประกอบกับสภาพนิเวศน์วิทยาที่เป็น

ป่าอันอุดม จึงทำให้คนกรงที่มีมากเป็นพิเศษ ผู้คนในพื้นที่ดังกล่าวจึงต้องหาทางออกโดยการจับนกกรงมาทำ “เคยหรือกะปิ” แทนกุ้งและ/หรือปลา เพราะเคยเป็นอาหารพื้นฐานของชาวบ้านปักษ์ใต้โดยทั่วไป ฉะนั้นหากบ้านใดขาดเคยหรือเคยบกร่องก็แสดงว่าบ้าน (ครอบครัว) นั้นถูกรอกรงด้วยความทันสมัยไปเรียบร้อยแล้ว

- 34 น้ำซุบ เป็นภาษาถิ่นใต้ที่เปรียบเทียบได้กับน้ำพริกในภาษาไทยกลาง ที่มาของคำว่า “น้ำซุบ” สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากลักษณะของน้ำซุบในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของอาหารหลักชาวปักษ์ใต้ที่นิยมรับประทานในแต่ละมื้อ กล่าวคือ น้ำซุบมีส่วนประกอบที่สำคัญ ได้แก่ พริกชี้หนู กะปิขี้กุ้ง หอม กระเทียม น้ำตาลและน้ำมะนาว หลังจากที่ถูกคลุกเคล้ากันแล้ว น้ำหนักจะตกอยู่ที่รสและกลิ่นของมะนาวที่สามารถดับกลิ่นคาวและรสเลี่ยนของอาหารหลักในมือนั้น ๆ ลักษณะเด่นของน้ำซุบปักษ์ใต้ ก็คือ มีความเหลวสูง รสค่อนข้างเผ็ดจัด (มากน้อยตามแต่ความชอบของบุคคล) จึงเหมาะจะรับประทานผัดจิ้มนานาชนิดไปซุบลงในน้ำซุบเพื่อรับประทานจนดูประหนึ่งว่าเป็นอาหารพื้นฐานระดับชาวบ้านภาคใต้ที่เปรียบได้กับ “ส้มตำ” ของผู้คนชาวไทยอีสานนั่นเอง ด้วยความเรียบง่ายและรวดเร็วเพราะใช้ส่วนผสมที่เป็นพืชพรรณในท้องถิ่นนั่นเองจึงทำให้ชาวบ้านเรียกขานกันอีกชื่อหนึ่งว่า “น้ำซุบโจร” ที่หมายถึง ทำง่าย กินได้กินเร็วและอร่อย

- 35 อธิปถีย์ (ดูรายละเอียดในอ้างอิงบทที่ 2 ลำดับที่ 21)

- 36 นักเลง อนุวัติตามข้อสรุปของสุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ หน้า 1728 – 1730 ว่าไว้ว่า นักเลง หรือ ลักเลง ในวัฒนธรรมภาคใต้มีความหมายหลายนัยแต่นัยยังแตกต่างกันไปตามค่านิยมและโลกทรรศน์ของสังคมแต่ละสมัย พอจะจำแนกได้เป็น 4 ประเภทคือ

1. ใช้เรียกผู้ที่ประกอบอาชีพเป็นนักแสดง เช่น โนรา หนังตะลุง ลิเก ความรู้ลึกของคนทั่วไปในบางยุคบางสมัยที่เรียกคนกลุ่มนี้ว่านักเลง หรือลักเลงมักค่อนข้างไปทางรังเกียจ ถือว่าเป็นพวกเดินกินรำกิน รักสนุก เลี้ยงงานหนัก ตำรวยและมักเจ้าชู้ คนส่วนมากจึงไม่สนับสนุนให้บุตรหลานของตนเป็นนักเลงตามนัยนี้รวมทั้งไม่ปรารถนาจะให้บุตรหลานของตนแต่งงานด้วย

แต่ก็มีบ้างบางรายที่มีความสามารถพิเศษหรือมีคุณสมบัติเฉพาะตัวด้านอื่น ๆ ประกอบจนเป็นที่ยกย่องของสังคมและมีบางท้องถิ่นในบางสมัยกลับยกย่องนักเลง “โนรา” ดังเช่นที่ปรากฏในจดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. 128

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “เจ้าคุณรัชฎาเล่าว่าเมื่อแรก ๆ ท่านมาเป็นเจ้าเมืองตรังนี้ เป็นธรรมเนียมผู้ชายไปขอลูกสาว ฝ่ายบิดามารดาถามก่อน 2 ข้อ คือ รามโนราเป็นหรือไม่ กับขโมยควายเป็นหรือไม่ ถ้าไม่เป็นทั้ง 2 อย่าง ไม่ยอมขอลูกสาวให้ เพราะบิดามารดาของผู้หญิงแลไม่เห็นว่าจะเลี้ยงเมียได้อย่างไร”

2. ใช้เรียกผู้ที่ฝึกฝนในสิ่งที่ถือกันว่าเป็นทางแห่งอบายมุข เช่น นักเลงผู้หญิง นักเลงเหล้า หรือเป็นอันธพาล มักเรียกกันว่านักเลงหัวไม้ หรือ “คนหัวไม้” หรือ “หัวไม้”

3. ใช้เรียกผู้ที่มีความประพฤติไม่ดี ทำตัวเป็นนักเลงโต เป็นผู้เถะเถาะราน หรือเป็นอันธพาล มักเรียกกันว่านักเลงหัวไม้ หรือ “คนหัวไม้” หรือ “หัวไม้”

4. ใช้เรียกผู้ที่มีบุคลิกลักษณะพิเศษมีน้ำใจและการวางตัวเป็นคนใจกว้าง กล้าได้กล้าเสีย มีความเยือกเย็น รักษาคำพูดและศักดิ์ศรี รักที่จะต่อสู้กันอย่างอาจหาญ รักและปกป้องพรรคพวกตนจนสุดกำลัง คำว่า “นักเลง” ตามนัยนี้อาจใช้เรียกยกย่องกันเฉพาะคราวแก่บุคคลที่แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะด้านเฉพาะครั้งก็มี แต่สำหรับผู้ที่จะได้รับสมญานามว่าเป็นนักเลงอย่างแท้จริงจะต้องมีบุคลิกลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้อย่างครบถ้วนและเป็นนิสัย ผู้เป็นนักเลงประเภทนี้มักได้เป็นผู้นำของท้องถิ่นคือ เป็นกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน มักมีอิทธิพลและบริวารมากมาย และมีวัฒนธรรมการสร้างและการปกป้องรักษาความเป็นนักเลงของตนอย่างเยือกเย็นและพิสดาร และเป็นที่ยกย่องของสังคม

อนึ่งนักเลงตามนัยนี้จะมีลักษณะแตกต่างกับ “เจ้าพ่อ” (ตามความหมายที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน) ตรงที่นักเลงเหล่านี้ไม่ทำตัวเป็นอันธพาล ฉะนั้น การก้าวไปสู่ความเป็นนักเลง (ประเภทที่ 4) ผู้ที่เป็นนักเลงคนสำคัญในประเภทที่ 4 มักมีตำแหน่งเป็นกำนัน และมีกิตติศัพท์โด่งดัง ส่วนใหญ่จะมีการสืบทอดกันเป็นตระกูล คือ ปู่ทวดเป็นกำนัน พ่อก็เป็นกำนัน แล้วลูกก็เป็นกำนันสืบทอดไป ลูก ๆ หลาน ๆ ได้รับการฝึกให้มีน้ำใจเป็นนักเลง และได้เรียนรู้วิธีการเป็นนักเลงอยู่ตลอดเวลาทั้งทางตรงและทางอ้อมตั้งแต่วัยเยาว์ มีเทือกเถาเหล่ากอและบริวารมีเดิมของตระกูลเป็นพื้นฐาน ผู้ที่ได้เป็นนักเลงใหญ่ในท้องถิ่นหนึ่งแล้วมักจะขยายบริวารไปยังถิ่นอื่นด้วยการผูกสัมพันธ์ กับนักเลงใหญ่ในถิ่นอื่นด้วยวิธีเป็น “อ้ายเกลอ” (เพื่อนเกลอ) กัน คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คอยเสริมบริวารให้แก่กัน และมักจะให้บุตรหลานแต่งงานเกี่ยวข้องกับ มีอยู่ไม่น้อยที่พ่อเป็นกำนันแล้วสนับสนุนให้ลูก ๆ

ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านหรือไม่ก็ให้ได้เป็นกำนันอีกตำบลหนึ่งเพื่อขยายอิทธิพลและบริหารให้กว้างขวางมั่นคงยิ่งขึ้น

สำหรับบุคคลที่เทือกเถาเหล่ากอไม่เคยเป็นนักเลงใหญ่มาก่อนก็มีทางที่จะก้าวไปสู่ความเป็นนักเลงใหม่ได้บ้าง แต่ต้องบำเพ็ญบารมีอย่างหนักเป็นหลายเท่าทวีคูณ อาจต้องเริ่มต้นด้วยการเป็นบริวารของนักเลงเก่าให้เป็นที่ไว้วางใจจนกลายเป็นคนใกล้ชิดและเป็นกำลังสำคัญ พร้อมกันนั้นต้องแสดงความเป็นนักเลงให้ปรากฏชัดเพื่อให้ผู้อื่นศรัทธาขึ้นเป็นลำดับ ถ้าจะสร้างความเป็นนักเลงขึ้นด้วยลำแข้งลำขาของตนเอง ต้องหมั่นผูกมิตรกับคนใกล้ชิดและไกลต้องแสวงหามิตรแท้ประเภทที่ตายแทนกันได้ให้ได้มากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งต้องพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าแม้ถึงคราวจำเป็นต้องเลือกเอาระหว่างพวกพ้องกับญาติหรือลูกเมียก็ต้องเลือกยืนข้างพวกพ้อง นอกจากนี้จะต้องกระตือรือร้นเป็นธุระให้กับเพื่อนฝูง เมื่อตกลงจะช่วยเหลือแก่ใครจะต้องช่วยจนสุดกำลัง ไม่ทอดทิ้ง ต้องรักษาคำพูด ต้องต่อสู้เพื่อปกป้องคุ้มครองพวกพ้องของตนด้วยความจริงใจ เมื่อญาติมิตรเพื่อนฝูงมีงานมีภาระน้อยใหญ่ต้องไปร่วมงานและคอยให้ความช่วยเหลือจนสุดความสามารถ ที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องเป็นคนเย็บขาดและใจดำคือ กล้าซี้ผัดซี้ถูก วรรตักตี วรรตบตี วรรตบตี วรรตตัดขาดก็ตัดขาด วรรตอภัยก็อภัย และวรรตฆ่าก็ต้องฆ่า

การผดุงศักดิ์ศรีของความเป็นนักเลง นักเลงที่แท้จริงจะมีจรรยาของนักเลงมากมายและต้องรักษารายอย่างเคร่งครัดเพื่อไม่เป็นคนล่งละเมียดผู้อื่นให้เสื่อมเสียและเพื่อปกป้องรักษาศักดิ์ศรีความเป็น นักเลงของตน เท่าที่ผู้เขียนได้เคยรู้เห็น และได้ฟังจากคำบอกเล่าของผู้รู้บางคนพบว่าจรรยาของนักเลงส่วนใหญ่มีตรงกันในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

(ก) นักเลงที่แท้จริงต้องเป็นคนหนักแน่น พุดน้อย ระวังถ้อยคำ คำพูดแต่ละคำเป็นเสมือนคำสั่งหรือข้อสัญญาที่จะต้องถือปฏิบัติให้ได้ตลอดไป และให้บรรดาลูกน้อง (สมุน) สืบทอดเจตนาอย่างเคร่งครัด ด้วยเหตุนี้ผู้ที่เมื่อเมามายแล้วพูดจาเลอะเทอะหรือผู้ที่ชอบคุยโวจึงมักเป็นนักเลงได้ไม่นาน

(ข) นักเลงที่แท้จริงแม้มีผู้มาบอกเล่ากล่าวโทษแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใด จะไม่เป็นคนหูเบาด่วนเชื่อ หรือแม้จะมีหลาย ๆ คนมาบอกเล่ากล่าวโทษตรงกันจนเป็นที่เชื่อถือได้ก็ตาม ก่อนที่จะเอาโทษ หรือแอบคุมแค้น หรือเป็นอริต่อกัน จะต้องสอบถามเอาความจริงจากเจ้าตัวอย่างตรงไปตรงมาเสียก่อน เมื่อได้ความจริงชัดแจ้งแล้ว (วิสัยนักเลงด้วยกันย่อมกล้าสู้ความจริง) จึงจะเผยทำทิ่มหรือประกาศเอา

โทษหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกันทั้งนี้เพื่อให้ฝ่ายตรงกันข้ามและคนทั่วไปรู้มูลเหตุที่จำเป็นต้องกระทำเช่นนั้น

(ค) นักเลงที่แท้จริง จะต้องวางตัวเป็นคนมีชั้นเชิงสูง ไม่พูดหรือกระทำการใด ๆ อันแสดงถึงความอ่อนเชิงหรือเสียเชิงแก่ผู้อื่นเป็นอันขาด แต่หากพลั้งพลาดเสียเชิงให้แก่ใครแล้ว แม้จะต้องเสียทรัพย์สินหรือชีวิตก็ต้องยอมเพื่อรักษาศักดิ์ศรีของนักเลงไว้ แต่ทั้งนี้จะต้องไม่ใช่เล่ห์เหลี่ยมชั้นเชิงกับพรรคพวกของตนเอง

(ง) นักเลงที่แท้จริงจะไม่ยอมลดตนลงมาสู้รบปรบมือกับผู้ที่ด้อยศักดิ์ศรีกว่าตน เช่น ถ้าลูกน้องของอีกฝ่ายหนึ่งบังอาจมาลงเหลี่ยมความเป็นนักเลงของตนก็จะสั่งการให้ลูกน้องของตนเป็นผู้จัดการแทน ในทำนองเดียวกันถ้าลูกน้องของตนอาจเอื้อมไปล่วงเกินนักเลงอื่นที่มีศักดิ์ศรีเหนือกว่าก็ถือว่าลูกน้องคนนั้นปฏิบัติข้ามหน้าข้ามตาทำให้พลอยเสื่อมเสียต้องได้รับโทษตามควรแก่กรณี และนักเลงที่แท้จริงย่อมไม่กระทำการใด ๆ แบบตีวัวกระทบคราด หรือทำกันลับหลัง

(จ) นักเลงที่แท้จริงจะต้องมีความกตัญญูสูง ไม่ล่วงละเมิดลบหลู่หรือเณรคุณต่อผู้มีพระคุณ ไม่กระทำการใด ๆ ที่ชาวบ้านทั่วไปถือว่าเป็นการก่อเสนียดจัญไร เช่น ไม่รบราฆ่าฟันกันในเขตวัด ไม่ล่วงละเมิดแก่ตัวประกัน ไม่กล่าวหรือแสดงอาการดูหมิ่นเครื่องรางของขลังของฝ่ายศัตรู ไม่กระทำการดูหมิ่นแก่ชากศพของศัตรู เช่น ข้ามศพ ใช้เท้าเหยียบศพหรือสับศพเป็นชิ้น ๆ ไม่รวมประเวณีกลางดินกลางทราย เป็นต้น จรรยาที่สำคัญอีกอันหนึ่งของนักเลง (หรือแม้แต่ผู้ที่เป็โจร) คือจะไม่ลักขโมยของจากบ้านที่ตนเองได้พักพิงอาศัยแม้แต่ข้าวเพียงมือเดียวหรือน้ำเพียงหยดหนึ่ง

(ฉ) นักเลงที่แท้จริงจะไม่ฆ่าฟันหรือทำอันตรายแก่บุคคลที่กำลังนอนหลับ กำลังถ่ายทุกข์ (อุจจาระหรือปัสสาวะ) กำลังรับประทานอาหาร กำลังล้มป่วยหรือหมดหนทางต่อสู้ รวมทั้งหญิงกำลังมีครรภ์ หญิงที่ไม่มีมีความผิด และเด็ก และจะไม่ฉวยโอกาสเอาเปรียบศัตรู พฤติกรรมและกิจกรรมอันเป็นที่ยกย่องกันในวงนักเลงของภาคใต้ ในวงนักเลงด้วยกันถือว่าพฤติกรรมและกิจกรรมบางลักษณะเป็นเครื่องประกาศความเป็นนักเลงที่สมบูรณ์ เช่น

(ก) นักเลงจะต้องรอบรู้เรื่องการเป็นโจร ต้องลักขโมยเป็นแต่จะไม่ลักขโมยน้อย จะทำเพียงเพื่อพิสูจน์หรือเพื่อรักษาศักดิ์ศรีของตนให้เป็นที่เกรงขามของนักเลงอื่น ๆ

(ข) นักเลงต้องไม่นำความที่ฝ่ายตรงกันข้ามลักหรือปล้นทรัพย์สิน หรือทำอันตรายแก่พวกตนไปฟ้องร้องต่อเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง หากแต่จะต้องแก้ลำให้อีกฝ่ายหนึ่งให้ได้รับความเสียหายไม่น้อยกว่าฝ่ายตนหรืออาจให้หนักกว่านั้น

(ค) ในโอกาสที่นักเลงจัดให้มีงานมีการขึ้น มักถือเป็นเครื่องวัดฐานะความเป็นนักเลงของตน ถือว่ายังมีแขกหรือมาร่วมงานมากเท่าใดยิ่งแสดงถึงความเป็นศักดิ์ศรีมีพวกพ้องบริวารมากเท่านั้น จะต้องจัดการเลี้ยงดูแขกให้ทั่วถึงและเหลือเฟือเพื่อฝากอาหารทั้งหมดจะต้องได้มาโดยเจ้าภาพไม่ต้องซื้อ ก็จะต้องมีเพื่อนฝูงและบริวารอาสาจัดหามาให้ นักแสดงก็อาสาแสดงโดยไม่คิดค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น ยังมีบรรดานักเลงชั้นนำมาร่วมงานมากเท่าใดยิ่งแสดงถึงความเป็นนักเลงใหญ่ได้มากเท่านั้น และในโอกาสนี้ถ้าใครก่อความไม่สงบขึ้นในงานแม้แต่น้อยจะถือเป็นการหมิ่นศักดิ์ศรีกันอย่างรุนแรง

(ง) เมื่อนักเลงเป็นเจ้าภาพจัดงานใด ๆ แล้วจัดหานักแสดงมาแสดงเพื่อเก็บเงินหารายได้ จะต้องไม่กันเขตให้มิดชิดแข็งแรงให้สิ้นเปลือง ยิ่งเพียงแต่ใช้เชือกเส้นเล็ก ๆ กำหนดเขตอย่างง่าย ๆ ได้เท่าใดก็ยิ่งแสดงถึงความสามารถได้มากเท่านั้น แม้แต่เด็กเล็ก ๆ หรือคนขี้เมาถ้าเล็ดลอดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษอย่างเด็ดขาดไม่ละเว้น

(จ) นักแสดงหรือศิลปินพื้นเมืองคณะใดได้รับปากต่อนักเลงเป็นมั่นเหมาะแล้วว่าจะไปแสดงให้ตามกำหนด ถ้าเกิดไม่ไปแสดงให้โดยไม่มีเหตุผลพอ นักเลงจะประกาศห้ามนักแสดงคณะนั้นไปแสดงในเขตพื้นที่ของตนโดยเด็ดขาด จนกว่าจะไต่ยกโทษให้ถ้าฝ่าฝืนนักเลงจะเอาโทษทั้งแก่หัวหน้าคณะและแก่ผู้ที่ติดต่อไปแสดง ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์ให้ประจักษ์กันทั่วไปว่า เจื่อนใจและประกาศิตของนักเลงใครจะละเมิดไม่ได้

(ฉ) นักเลงภาคใต้นิยมนัดฟันหรือนัดแทงกันอย่างเปิดเผย เพื่อพิสูจน์ความกล้าหาญซึ่งกันและกัน การนัดฟันหรือนัดแทงกันจะกำหนดวันเวลาที่แน่นอน กำหนดชนิดของอาวุธที่จะใช้ต่อสู้กันและกำหนดจำนวนคนของแต่ละฝ่ายให้ได้จำนวนเท่ากัน และบางที่มีการแบ่งออกเป็นชุดๆ โดยจำแนกตามระดับความสามารถหรือตามประเภทของอาวุธ

บทบาทของนักเลง เมื่อใดที่ท้องถิ่นใดเจ้าหน้าที่ปกครองของบ้านเมืองไม่อาจปกครองดูแลได้อย่างใกล้ชิดและทั่วถึง นักเลงจะทำหน้าที่ดูแลและจัดการเพื่อให้ท้องถิ่นเกิดความสงบพร้อมกัน ปกป้องรักษาผลประโยชน์และศักดิ์ศรีของตนและของบริวาร คอยปกป้องไม่ให้นักเลงหรือคนร้ายถิ่นอื่นเข้ามารังแกหรือก่อ

ความไม่สงบขึ้นในถิ่นที่ตนทำหน้าที่อารักขาอยู่อย่างเด็ดขาด นอกจากนี้จะทำหน้าที่ประหนึ่งตุลาการหาทางปรองดองหรือชี้ขาดให้แก่คู่กรณีต่างก็อยู่ในความคุ้มครองของตน โดยอาศัยข้อเท็จจริงที่คู่กรณีจำต้องให้ปากคำแต่เฉพาะความจริงด้วยความเข้มแข็ง (หากปกปิดบิดเบือนถ้าสืบทราบภายหลังจะได้รับโทษทัณฑ์อย่างรุนแรง) หรือไม่ก็ไต่จากการสืบสาวไต่ถามจากบริวารคำชี้ขาดที่ได้จากกรณีหลังจึงขึ้นอยู่กับคุณภาพของบริวารมีโอกาสผิดพลาดได้ง่าย แต่ถึงกระนั้นก็ถือว่าคำชี้ขาดย่อมถือเป็นการสิ้นสุดและเด็ดขาด แม้ภายหลังจะรู้ว่าผิดพลาดนักเลงก็มักจะยืงกรานเพื่อรักษาประกาศิตของตนไว้ นักเลงจึงมักมีบทบาททำให้บุคคลบางคนตกอยู่ในภาวะจำยอม ก่อให้เกิดอำนาจอันไม่ชอบธรรมและเกิดอิทธิฤทธิ์ขึ้นในสังคมทั้งโดยไม่เจตนาและเจตนา บริวารที่ไม่รอบคอบพอและมุ่งแต่จะรักษาศักดิ์ศรีให้แก่ลูกพี่ของตนเป็นเหตุให้นักเลงจำต้องปกป้องพรรคพวกจนก่อให้เกิดการถือหางกันขึ้นก็มี ยิ่งนักเลงคนไหนมีอิทธิพลมากขึ้น มีบริวารมากขึ้น จำเป็นที่จะต้องหาทางหาผลประโยชน์เพื่อนำรายได้มาผดุงฐานะและเลี้ยงดูบริวาร การจัดผลประโยชน์และตัดผลประโยชน์ผู้อื่นก็เกิดขึ้น เมื่อมีกรณีเช่นนี้มากขึ้น นักเลงก็จะกลายเป็น “เจ้าพ่อ” อันเป็นแหล่งซบเลี้ยงส่งเสริมและปกป้อง “คนหัวไม้” ไว้โดยปริยาย ท้องถิ่นใดมีช่องทางให้สามารถแสวงหาผลประโยชน์ได้มากบริวารส่วนใหญ่จะมุ่งด้านผลประโยชน์มากกว่ามุ่งผดุงศักดิ์ศรีของนักเลงให้แก่ลูกพี่ท้องถื่นนั้น นักเลงมักจำเป็นต้องหันไปใช้วิธีการของเจ้าพ่อมากขึ้น ในที่สุดนักเลงก็กลายเป็นเจ้าพ่อเต็มตัว (สธ.พ.)

- 37 ชุดคุ้มครอง เป็นมาตรการหนึ่งของชาวบ้านร้านถิ่นที่ดำรงชีพอยู่ในถิ่นทุรกันดาร มีเส้นทางคมนาคมเพียงการใช้ช้าง ม้า วัว ควาย และการเดินเท้าจึงไม่มีหลักประกันทั้งในชีวิตและทรัพย์สินจากอำนาจรัฐ จึงได้มีคณะบุคคลขึ้นมาขึ้นอาสาจะปกป้องดูแลญาติพี่น้องในชุมชนให้ปลอดภัยจากทั้งโรคภัยไข้เจ็บ สัตว์ป่าและการรุกรานจากนักเลงต่างชุมชน คณะบุคคลดังกล่าวในงานศึกษาวิจัยครั้งนี้เรียกว่า “ชุดคุ้มครอง” ที่มักจะหลอมรวมขึ้นด้วยผู้คนที่มิใช่นักเลงอย่างเป็นทางการ เพราะนักเลงจะต้องกล้าได้ – กล้าเสีย เสียขาดเด็ดเดี่ยวทั้งในเชิงรุกและเชิงรับที่ซับซ้อนและหลากหลาย

- 38 เหมือนอสรพิษถูกกระชากขนคาง เป็นคำอุปมาให้เห็นว่า อันว่าภูผานั้นมีลำตัวยาว โอกาสในการเผ่าระวังภัยนั้นอยู่ที่ส่วนหัว ฉะนั้นโอกาสที่จะถูกกระชากขนคาง

ที่เปรียบได้กับลูกบุญกรู กุศลและอภัยทั้ง ๆ ที่มีพิษร้ายพร้อมที่จะทำลายชีวิตคน หรือสัตว์อื่นที่มารังแกได้ทุกเมื่อ

- 39 บัญญัติเหล็ก เป็นบทบัญญัติของการดำรงอยู่ของชุมชนโจร หลังจากที่บุคคลคณะหนึ่งได้ประกาศตนตั้งตัวเป็น “ชุมชนโจร” ดังนั้นบรรดาสมาชิกของชุมชนโจรทุกคนจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด สรุปได้ 2 ประเด็นสำคัญคือ 1) บัญญัติแห่งวินัย ว่าด้วยกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน 2) บัญญัติแห่งวิถีธรรม โดยมีรายละเอียดของแต่ละบัญญัตินี้

1. บทบัญญัติแห่งวินัย 1) ให้ยอมรับนับถือกันตามระบบอาวุโส 2) ให้แบ่งงานรับผิดชอบกันตามความสามารถของแต่ละคน (โดยเฉพาะในเขตคุ้มครอง) 3) ให้แบ่งทรัพย์สินที่ได้มาด้วยความเป็นธรรม (แต่ไหนอย่างไรไม่ปรากฏในรายละเอียด) 4) ให้ใช้พร้าลึงงอเป็นอาวุธประจำตัว และพรางแบบ “แบกบังหู” 5) ให้ใช้ปืนปลอกเงินเป็นเสมือนคำสั่งของหัวหน้าในกรณีที่มีมอบหมายให้คนอื่นปฏิบัติภารกิจแทน และ 6) ห้ามติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองโดยเด็ดขาด

2. บทบัญญัติแห่งวิถีธรรม 1) ห้ามทำร้ายเจ้าทรัพย์ที่ไม่ติดต่อสู้ 2) ห้ามทำร้ายหรือฆ่าผู้หญิงและเด็ก 3) บ้านเรือนใดที่เคยให้ที่พักพิงหลบแดดฝนนอกจากจะไม่ประพฤตินรคุณแล้วยังต้องปกป้องคุ้มครองแก่บ้านเรือนนั้นอีกด้วย และ 4) ห้ามถือเอาทรัพย์ซึ่งติดตัวเจ้าของทรัพย์โดยเด็ดขาด จะเอาได้ก็เฉพาะแต่ทรัพย์สินที่สะสมไว้นั้น

- 40 ต่อนกเขา เป็นพฤติกรรมของชาวปักษ์ใต้ชุดหนึ่งที่ชมชอบในการเลี้ยงนกเขา

นกเขามี 2 ประเภท คือ นกเขาพื้นบ้านภาคใต้ที่เรียกกันว่า “นกเขาใหญ่” กับอีกประเภทหนึ่งคือนกเขาขาวที่เรียกกันว่า “นกเขาเหล็ก” คนที่ชื่นชอบในการเลี้ยงดูนกเขาก็จะมีวิธีในการหานกเขาเพิ่มเติมโดยการหานกเขาที่มีเสียงขันดังติดมากไว้ในฐานะที่เป็น “นกต่อ” เพื่อล่อให้นักที่อาศัยอยู่ตามธรรมชาติได้ติดกรงที่เตรียมไว้แล้วจะได้นกเขาเพิ่มอีกหนึ่งตัว ต่อนกเขาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้มีอยู่ว่า แงจันนา ได้ถูกสมาชิกชุมชนโจรจับตัวได้ขณะที่ต่อนกเขาอยู่ในบริเวณป่าใกล้บ้านในฐานะผู้ฝ่าฝืนบัญญัติเหล็ก

- 41 ปีกำออกคำว่า “ปีกำ” เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่ไม่มีกฎหมายรองรับของชาวบ้านปักษ์ใต้ เช่น การปีกำในที่ดินสาธารณะหรือป่าสงวนแห่งชาติ โดยการใช้หญ้า ฟางข้าว หรือเศษกระดาษมามัดให้เป็นกำแล้วเสียบไม้

ไปปักไว้ในส่วนทรัพย์สินที่ต้องการเป็นเจ้าของ อนุวัติตามวัฒนธรรมของคน
ปักยได้ให้เกียรติกันว่าถ้าผู้ใดปักกำก่อนย่อมเป็นความชอบธรรมของผู้นั้น ฉะนั้น
ถ้าผู้ใดมิได้ปักกำหรือปักกำทับที่หลังจะถูกตีความว่ารุกรานและหลบหลู่ ส่วนคำว่า
“อุก” นั้นมีความหมายว่า “ปล้น” เมื่อตีความรวมคำว่า “ปักกำอุก” ก็หมายถึง
บ้านนี้สวนนี้ข้าฯ ขอลั่นคนอื่นห้ามยุ่ง ดังเช่นกรณีของเขากลาย นักเลงจาก
อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เข้าไปปักกำอุกนางหนูแฉ บ้านแหลม
โดนด เขตคุ้มครองของดำ หั่วแพร ในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นต้น

- 42 ปิ่นปลอกเงิน เป็นปิ่นที่จัดทำขึ้นเป็นการจำเพาะหลังจากที่รุ่ง ดอนทรายได้ประกาศตัวเป็น
หัวหน้าโจรแล้ว ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นปิ่นประจำตัวของหัวหน้า ปิ่นดัง
กล่าวมีค่าเป็นอาณัติในกรณีที่หัวหน้าได้มอบให้ผู้ใดไปปฏิบัติภารกิจแทน
แล้ว หากมีผู้อื่นมาเปลี่ยนแปลงคำสั่งโดยไม่มีปิ่นมาแสดงก็เป็นอันไม่ต้องเชื่อ ให้
ปฏิบัติไปตามคำสั่งเดิมเป็นที่สุด
- 43 จุดดวงได้ คำว่า “ได้” ในที่นี้หมายถึง เชื้อเพลิงชนิดหนึ่งที่ชาวพื้นเมืองปักยได้ใช้จุดเพื่อให้
เกิดแสงสว่างในอดีตก่อนหน้าที่กระแสไฟฟ้าจะมาถึง ดวงได้ทำจากน้ำมันยางที่
สกัดจากต้นยางผสมคลุกเคล้ากับเปลือกไม้แห้ง แล้วมัดด้วยเปลือกไม้ที่เป็นกาบ
อีกทีหนึ่ง จนมีสรรพนามเรียกได้ว่า “ลำ” การจุดดวงได้ที่กล่าวถึงในการศึกษา
วิจัยครั้งนี้คือ การบุกปล้นบ้านของกลับ ออกวัด โดยดำ หั่วแพรและพวก และ
เมื่อเฟื่อง บ้านภู ย้อย ท่าแฉ จุดดวงได้ขนาดใหญ่โชติช่วงขึ้น การปล้นก็
ปรากฏ...บ้านพังยับลงทันที
- 44 กริชสิบเอ็ดคด เป็นศาสตราวุธชนิดหนึ่งที่นิยมใช้กันแพร่หลายในหมู่เกาะชวาและอาณา
บริเวณวัฒนธรรมข้างเคียงที่กินแดนมาถึงภาคใต้ตอนล่าง ตอนกลางและตอนบน
ของประเทศไทย ในเบื้องต้นเชื่อกันว่าเป็นเพราะความเสี่ยงทั้งในชีวิตทรัพย์สิน
และศักดิ์ศรีของชนกลุ่มนี้ที่อยู่ท่ามกลางภูมิฐาน อันอุดมไปด้วยเกาะแก่ง หุบ
ห้วย และเหวหิน จึงต้องเสี่ยงกับภัยอันตรายนานาชนิด เช่น ชนพื้นเมืองที่ดุร้าย
โจรสลัดและคนแปลกหน้า จึงต้องคิดหาอาวุธที่พกพาติดตัวสะดวกและปกปิดได้
มิดชิด เช่น กริช มีดบาแคะ (Badek) มีดเค็ง (Pedang) มีดหางไก่ (Lawi ayam)
 เป็นต้น
- เนื่องจากกริชเป็นศาสตราวุธที่มีกำเนิดมาจากวัฒนธรรมฮินดู - ชวา ในสมัยอาณาจักร
มัชปาหิตที่เกี่ยวข้องอยู่ในลัทธิไสวณิกาย กริชจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ หรือตัว
แทนแห่งพระศิวะ ด้ามกริชแบบชวา - ฮินดูในอดีต จึงมักจะแกะสลักเป็นรูปของ

เทพเจ้า (พระสิวะ) เพื่อความขลังความศักดิ์สิทธิ์ และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของและผู้ให้นำเอากริชไปใช้ ดังนั้น กริชจึงถูกปรับแต่งรูปแบบในส่วน ต่าง ๆ ให้เข้ากับรสนิยมในท้องถิ่นของตนเอง เช่น ดากริช ฝักกริช และด้ามกริช เป็นต้น ทำให้เกิดรูปแบบต่างๆ ขึ้นในแต่ละท้องถิ่น มีรูปลักษณะทางศิลปกรรม ปลีกย่อยผิดเพี้ยนแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่โครงสร้างใหญ่ยังคงรักษาไว้ตามแบบแผนดั้งเดิม กล่าวเฉพาะกริชสิบเอ็ดคดที่ชุดคุ้มครองของข้าหัวแพร่นำมาใช้ เป็นอาวุธประจำตัวที่อ้างถึงในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ อาจารย์พิชัย แก้วขาว หนึ่งในคณะผู้ศึกษาวิจัยเรื่อง กะเทาะสนิมกริชแลวีสวีตชาวใต้ตอนล่าง ให้คำตอบว่า จำนวนคดของกริชไม่ได้เป็นเครื่องแสดงว่ายิ่งใหญ่หรือมีบารมีมากหรือน้อยมาก ฯลฯ แต่อย่างไร หากแต่ขึ้นอยู่กับความสวยงามตามแนวคิดของสถาปนิกมากกว่า เป็นที่น่าสังเกตว่าจำนวนคดกริชส่วนใหญ่จะลงท้ายด้วยเลขคี่ เช่น 5 . 7 . 9 . 11 เป็นต้น แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า เป็นกฎตายตัวเสมอไป เพราะจำนวนคดที่ลงท้ายด้วยเลขคู่ก็มี กล่าวเฉพาะคำถามที่ว่าทำไมต้อง “คดและโค้งงอ” อาจารย์พิชัยฯ ตอบว่า น่าจะเกิดจากความสวยงามมากกว่าศักยภาพในการทำลาย เพราะถ้ากริชมีรูปทรงเป็นท่อนก็จะมีความสามารถในการทะลุทะลวงได้มากกว่า

- 45 น้ำตาลเมา เป็นเมรัยชนิดหนึ่งที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์อันเนื่องจากการหมักน้ำตาลโตนด หรือน้ำตาลจากต้นจากหรือจากต้นมะพร้าวให้มีเชื้อยีสต์ก่อนในขั้นต้น แต่ที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือน้ำตาลโตนด หลังจากที่ได้หมักน้ำตาลสดจนมีเชื้อยีสต์ไว้ในกระบอกจำนวนหนึ่งแล้ว ก็ใช้น้ำตาลสดที่เกิดจากผลผลิตของแต่ละวันเติมแช่ลงในกระบอกเดิมภายในเวลาประมาณ 3 – 5 ชั่วโมง น้ำตาลสดก็จะแปรสภาพไปเป็นน้ำตาลเมาหรือ “หวาก” ในภาษาถิ่นปักษ์ใต้และ “กระแซ่” ในภาษาถิ่นภาคเหนือ - อีสาน

น้ำตาลเมาหรือหวานิยม (หลบ) ดื่มกันในระดับชาวบ้านเพราะผิดกฎหมาย แต่ราคาถูกหรือทำได้เอง ดังนั้นไม่ว่าในยามปกติหรือคราวจำเป็นที่ต้องสมาคมกับเพื่อนบ้านหวานหรือน้ำตาลเมาจะถูกนำมาใช้ในฐานะที่เป็นตัวประสานและกระตุ่นเสมอ

- 46 พรว้าลีมงอ เป็นอาวุธชนิดหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษไปจากพรว้าที่ชาวบ้านใช้กันโดยทั่วไป กล่าวคือเป็นอาวุธที่ถูกกำหนดค่าให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนโจรที่มีรุ่ง ดอนทราย เป็นหัวหน้าและดำ หัวแพรเป็นรองหัวหน้าโดยระบุไว้ในบทบัญญัติแห่งวิถีธรรมว่า สมาชิกทุกคนต้องใช้ “พรว้าลีมงอ” เป็นอาวุธประจำตัว และต้องพกพาในลักษณะ

แบกบังหู่ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในหมู่พวกเดียวกัน ตามตำนานเกี่ยวกับพร้า่นั้นว่ากันว่า พร้าที่นิยมใช้กันในหมู่นักเลงนั้นมีพร้าโอที่เทียบมาจากคำว่า “โอ้อ่า” หรือ พร้ากราย เทียบมาจากคำว่า กริดกราย โดยทั่วไปนั้นพร้ามี 2 ชนิดคือ พร้ากัน (เสียบกันเข้าไปในด้ามกับพร้าคอกหรือพร้าบ้อง (เสียบส่วนด้ามเข้าไปในบ้องไม้ที่ทำด้าม) ส่วนที่หัวพร้าหากมีจะงอยงอโค้งก็เรียกว่า “พร้าหัวงอ” แต่ถ้าส่วนหัวไม่มีงอโค้งก็เรียกว่า “พร้าลิ้มงอ” (อ้างในประมวล มณีโรจน์ “โจรพิทลุง – กรณีตำนานโจรแห่งตำบลคอนทราย : ความแรงแห่งลมฝนย่อมเกี่ยวเนื่องกับเมฆหมอกแห่งฤดู-กาล ทักษิณคดี 4 (1) มิถุนายน – กันยายน, 2537 : 66)

- 47 สถาบันเอนกประสงค์ ในที่นี้หมายถึงวัดไทยในอดีตที่มีบทบาทต่อชุมชนมากมายหลายสถานะ เช่น 1) เป็นศาลยุติธรรม เมื่อท่านสมภารสามารถประนีประนอมให้คู่ขัดแย้งยอมความกันได้ 2) เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนเมื่อพระมีฐานะเป็นครู 3) เป็นที่พักพิงของคนเดินทาง 4) เป็นโรงพยาบาลเมื่อพระสามารถเยียวยารักษาผู้ป่วยทั้งร่างกายและจิตใจ 5) เป็นสถานสงเคราะห์ทั้งเด็กและคนชรา 6) เป็นแหล่งสวัสดิการชุมชนเมื่อผู้คนที่ต้องมาขีมือเสื่อสาด เครื่องใช้และถ้วยชาม 7) เป็นแหล่งสันตนาการเมื่อผู้คนที่มาชุมนุมต้องมาดูหนังสวดละครกันที่ลานวัดในโอกาสและเทศกาลต่าง ๆ ในแต่ละปี ฯลฯ
- 48 เจ้าอาวาสวัดสวนปาน เดิมชื่อนายสมพร ชัยช่วย (ชยา นุเคราะห์) เป็นชาวดำบลเครื่องอำเภอลำดวน จังหวัดนครราชสีมา มารดาชื่อนางจันทิมา บิดาชื่อนายกลับ ชัยช่วย หลังจากที่บ้านเขาอยู่อยู่ที่วัดโคกข่อยเกลอของโยมพ่อได้รับอุปการะจึงให้ไปอยู่ที่วัดชลนิยน์เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรม จนสอบได้นักธรรมชั้นเอกและบาลีประโยค 4 ในวัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพมหานคร จนกระทั่งได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูจิตรการประสาธ เจ้าอาวาสวัดสวนปาน เจ้าคณะอำเภอมืองนครราชสีมา และเป็นพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญว่า “พระภัทรธรรมธาดา” จนถึงปัจจุบัน (2544)
- 49 นิเวศน์ เกตุชาติ เป็นบุตรคนที่ 2 ของนายเหมียวกับนางเปี่ยม เกตุชาติ ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บ้านราม ตำบลบางนพ อำเภอบางไทร จังหวัดนครราชสีมา ในอดีตมีพี่น้องทั้งหมด 10 คน คือ เขวง นิเวศน์ สมศรี (หญิง) เขียน ประยูร จำเนียร (หญิง) สมนึก วิชาติ ปรีชา และเพ็ญพร (หญิง/ สุดท้อง) นิเวศน์ เกตุชาติ ในอดีตคือชาวบ้านบางนพ เด็กวัดเพชรจริก นักเรียนโรงเรียนอานวยศิลป์ และนักเรียนนายเรื่อรุ่นเดียวกับ พลเรือเอกคิลก ภัทรโกศล ไพรัช ชูธงไทย โกสินทร์

วัฒนธรรม ฯลฯ ภาวะอันไม่ยอมจำนนตามวิสัยของคนชายขอบคาบสมุทร เมื่อเกิดกบฏ แมนชัตตัน ได้ส่งผลให้ชีวิตต้องเปลี่ยนเส้นทางไปเป็นนักการเมืองท้องถิ่นในฐานะประธานสมาชิกรัฐสภาจังหวัดนครศรีธรรมราชถึง 17 สมัย ในปัจจุบัน (2544) ท่านก็ยังคงมีบุคลิกภาพแบบพ่อทั้งสองคือ นายเหมีย เกตุชาติ ในฐานะผู้ให้กำเนิดกับพระพุทธรูปสารเถร ในฐานะผู้ให้แบบอย่างและข้อคิดเกี่ยวกับชีวิตและสังคม

- 50 นม คำว่า “นม” เป็นคำสรรพนามในภาษาถิ่นใต้ที่หมายถึง ผู้ให้บังเกิดเกล้า ตรงกับคำในภาษาไทยกลางว่า “แม่” เป็นที่น่าสังเกตว่า คนในเขตลุ่มน้ำปากพนัง (หัวไทร เขียวใหญ่ สะอวด และปากพนัง) ในอดีตนิยมเรียกแม่ว่า นม ยิ่งไปกว่านั้นบางท้องถิ่นยังใส่คำว่า “อี” เข้าไปด้วยจึงกลายเป็น “อีนม” ทั้งนี้น่าจะเนื่องมาจากการเลียงดูทารกในยุคนั้นผู้เป็นแม่จะต้องเลียงลูกด้วย “น่านม” ของแม่เท่านั้น เพราะยังไม่มีอาหารประเภทอื่นมาทดแทนเหมือนเช่นปัจจุบัน (2544) ด้วยท่วงทำนองของภาษาที่ใช้ดูออกจะหยาบคาย แต่โดยเนื้อหาสาระแห่งสายใยสัมพันธ์ระหว่างแม่ – ลูกแล้วต้องกล่าวว่ามีความแนบแน่นกว่าการเรียก “แม่” ของคนบางคนในปัจจุบันเป็นไหน ๆ ฉะนั้นแม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไป แต่คนจากลุ่มน้ำร่วมสมัยบางคนก็ยังคงเรียกแม่ว่า “แม่” ไร้ไป เมื่อถ้าจับความจากแวดวงสนทนา ที่สามารถจะเปรียบเทียบความแนบแน่นในสายสัมพันธ์ ระหว่างคำว่า “ครู” ในอดีตกับการเปลี่ยนไปเป็น “อาจารย์” ในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ
- 51 อย่าแหง เป็นภาษาถิ่นใต้ที่มีความหมายตรงกับภาษาไทยกลางว่า “อย่าพูด” เพราะคำว่า “แหง” หมายถึงพูดในภาษาไทยกลาง เมื่อหลักการทั่วไปมีอยู่ว่า แหงมากหรือพูดมากย่อมมีโอกาสผิดมากหรือโกหกมากและจะเปิดโอกาสให้คนอื่นรู้ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับตัวเรามาก ฉะนั้นคนที่จะเป็นผู้ปกครองคนจะต้องพูดหรือแถลงให้น้อยและถ้าพูดหรือแถลงแล้วต้องเป็นความจริงและเป็นไปได้ ในทางกลับกันถ้าพูดหรือแถลงแล้วไม่จริงหรือทำไม่ได้ก็ไม่ควรแถลง เพราะพฤติกรรมดังกล่าวชาวใต้ถือว่าไม่ใช่วิสัยของนักเลง

บทที่ 4

พลังและอำนาจของย่านและโยค

หลังจากที่ได้เพียรพยายามอย่างเอางานเอาการในการตรวจสอบทั้งจากเอกสารและบุคลากรในทุกส่วนแล้วที่เกี่ยวข้องด้วยความ “ทุราษณ” เป็นอย่างยิ่งว่า มีกรณีความใดบ้างที่แหลมคมพอที่จะนำมาอธิบายสนับสนุนเกี่ยวกับพลังและอำนาจของย่านและโยคที่มีการผูกเกลือ ผูกคอง และชนบนิยมอุปถัมภ์เป็นฐานรองรับ ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ผู้ศึกษาวิจัยยอมรับว่ามีความ “อลวน” ทางความคิดอยู่ไม่น้อย เนื่องเพราะข้อจำกัดด้านสติปัญญาและประสบการณ์ด้านการวิจัยยังอยู่ในระดับ “มือวางไร้อันดับ” ดังกล่าวแล้วในบทที่ 3 จึงได้มีทั้งแรงผลักดันและสวนกลับควบคู่กัน แต่หลังจากที่ได้ใช้ตัวช่วยและเปลี่ยนคำถามตามกติกาส์เศรษฐกิจ ที่วิซ่อง 3 (2544) แล้ว จึงได้มาซึ่งคำตอบสุดท้าย จากสามประเด็นหลัก คือ

1. พล. ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช : มือปราบร่างเดียวแต่หลายพลัง
2. ช้าง : เหยียบหลังช้างแล้วต้องไม่ย่างหลังหมากับการเป็นช้างพอมติกว่าเสือพี
3. จากตรงแดง...ถึงถึงแดง...จึงได้ฆ่าแกงกันจนขาดย่านและหมดโยค

ประเด็นแรก ภูมิปัญญาการปราบปรามของ พล. ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช ที่ศึกษาวิจัยโดยวิระ แสงเพชร ประเด็นที่สองช้างในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของทั้งพลัง อำนาจ และโอกาสของทั้งเจ้าป่าและเจ้าของทั้งที่บ้านช่องช้างและโรงช้าง จากการศึกษาวิจัยของ สารูป ฤทธิ์ชู ที่ตีพิมพ์ไปก่อนหน้านี้ (2543) และประเด็นที่สามเป็นมิติการมองที่แตกต่างระหว่างคนในท้องถิ่นที่ตระหนักว่าถูกข่มเหงรังแกโดยกลไกของรัฐ ในขณะที่กลไกของรัฐตระหนักว่าจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่จึงได้นำไปสู่ปรากฏการณ์ “ถึงแดง” ถึงขั้นต้องคว่ำแกงเห็บจะขาดย่านและสิ้นโยค

ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า แม้ว่า พล. ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดชจะใช้ภูมิปัญญา ลีลาและท่าทีที่หลากหลายในการสืบสวน สอบสวน เช่น ปลอมตัวเป็นคนซื้อเปิด – ไข่ ช่างบัดกรีหม้อรับจ้างตัดไม้หมอนรถไฟ ฯลฯ แล้ว ยังได้ใช้วิธีการผูกเกลือผูกคองกับคนในท้องถิ่นอีกด้วย ในขณะที่ข้อค้นพบใน “ตามรอยช้างเถาใต้” ของสารูป ฤทธิ์ชู นั้นได้แสดงให้เห็นว่าพลัง อำนาจ และโอกาสของผู้คนและ/หรือ กลุ่มคนที่มีช้างไว้ในครอบครองในอดีต ย่อมมีพลังอำนาจทั้งในทางทำลายและสร้างสรรค์ ดังเช่นกรณีของ “ตระกูลบ้านโรงช้าง” ที่ส่งผลให้ย่านและโยคสามารถเป็นได้ถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการระดับสูงของประเทศไทยหลายตำแหน่ง ในขณะที่เดียวกันก็ถูกกล่าวหาและสรุปว่า เป็นผู้ฝึกฝนในลัทธิคอมมิวนิสต์จึงต้องเผชิญกับการ “ถีบลงเขา

ลงเขา เพลงถึง” กรณี “ถั่งแดง” จนลือลั่นในที่สุด... พลังอำนาจของทั้งย่านและโชคเพรียกหา
คำเชื่อมั่นอันลุ่มลึกได้จาก 3 กรณีต่อไปนี้

1. พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช : มือปราบร่างเดียวแต่หลายพลัง

นับเนื่องแต่สมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2794 – 2411) สืบมา
จนกระทั่งถึงยุคสมัยที่พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช เข้ารับราชการในฐานะผู้พิทักษ์สันติราษฎร์
ภายใต้เงื่อนไขเวลา เงื่อนไข และเงื่อนไขของประชาคมปักษ์ใต้ในขณะนั้นที่ได้รับแรงกระแทกจาก
ทั้ง “กลไกภายในและภายนอก”¹ ได้ทำให้ประชาคมปักษ์ใต้มีปัญหาสังคมแบบสั่งสมและ
หมักหมมจากทั้ง “อันธพาลราษฎร์และอันธพาลหลวง”² จนทำให้สุจริตชน แทบไม่เป็นอันทำมา
หากิน ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ได้ทำให้เด็กชายบุตร พันธรัักษ์ ณ บ้านอ้ายเขียว หมู่ที่ 5
ตำบลคอนตะโก อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ในขณะนั้น ได้แสดงบทบาทในฐานะ
วีระบุรุษผู้กล้าทั้ง “ปราบและปราบ” จารชนผู้ชั่วร้ายด้วยอุบายอันแยบยลจนได้รับสมญานามต่าง
นานา เช่น ขุนพันธมือปราบ ขุนพันธดาบแดง ขุนพันธหนังเหนียว ฯลฯ

ในฐานะนายตำรวจสัญญาบัตรจากโรงเรียนนายร้อยตำรวจห้วยจรเข้ม ในขณะนั้นหรือ
โรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน จังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน (2544) และนี่คือที่มาของคำกล่าว
ที่ว่า “สาวย่าน หาโชค ด้วยภูมิปัญญาอันแยบยลของวีระบุรุษแห่งคาบสมุทร” อนึ่งการกล่าวอ้าง
ถึงข้อมูลในส่วนนี้ได้กำหนดให้ผลการศึกษาวิจัยของวีระ แสงเพชร ทั้งที่เป็นข้อค้นพบ แนวคิด
และทุกส่วนที่เกี่ยวข้องเป็นฐานข้อมูลหลัก ควบคู่กับการพิสูจน์ซ้ำแบบย้อนไป - ย้อนมา จาก
ทั้งเอกสารและการสัมภาษณ์บุคลากรที่กล่าวอ้างข้างต้นเพิ่มเติมอีกชั้นหนึ่ง ทั้งนี้เพราะผู้ศึกษา
วิจัยมีความเชื่อมั่นเฉพาะตัวว่า การศึกษาวิจัยที่ตั้งอยู่บนฐานของข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยไป
ก่อนหน้านั้นชั้นหนึ่งแล้ว ย่อมต้องมีความน่าเชื่อถือได้มากกว่าข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านกระบวนการ
พาสเจอร์ไรท์ของการศึกษาวิจัยใด ๆ เลยเป็นแน่นอน จำแนกอธิบายได้ดังนี้

1.1 จุดอ่อนในระบบเดิม : เงื่อนไขในการเกิดโจรจึงต้องอาศัยอุบายหลายพลัง เนื่องจาก
นิเวศน์วัฒนธรรมแบบบอโคจรชายขอบรอบทะเลสาบ ภายใต้ระบบนิเวศน์วัฒนธรรมดังกล่าวได้
เป็นเงื่อนไขของทั้งปัจจัยภายใน เช่น ปัญหาโจรผู้ร้าย การคมนาคมที่ทุรกันดาร การไม่ได้รับ
ความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐภายใต้ระบบกึ่งเมือง ฯลฯ รวมตลอดไปถึง “แรงส่ง” สืบ
เนื่องจากภายนอกของภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ทำให้เกิดปัญหาสังคมแบบ
สั่งสมและหมักหมมจริง ดังจะเห็นได้จากรายงานการตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ของข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ครั้งสำคัญที่จะอ้างถึงพอเป็นสังเขปดังนี้

(1) รายงานพระสฤษฎ์พจนกรณ เรื่องตรวจราชการมณฑลนครศรีธรรมราช ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2473) ว่าด้วยโจรผู้ร้ายพัทลุงที่ได้จากการสนทนากับนายบ่าวสามีของอำแดงริน ขณะที่พบกันตอนหยุดพักร้อนที่ศาลาหม่อมม้าย ตามรายงานข้อ 248 ความว่า

“ข้าพระพุทธเจ้าได้ถามดูเรื่องผู้ร้ายและการบ้านเมือง พุดจากันอย่างเพื่อนธรรมดา นายห่อ สันศรียะแล้วว่าเดิมที ข้าพระพุทธเจ้าแลดูบ้านร้างและนาร้างที่ใกล้ศาลาหม่อมม้ายว่า ให้ข้าพระพุทธเจ้าแลดูด้วยตาเถิด นานและบ้านเหล่านั้นร้างด้วยเหตุอันใด แลทำไมผู้ร้ายจึงชุกชุมนัก คือ เกิดการโจรผู้ร้ายขึ้นที่ใครแล้ว เจ้าเมืองกรมการไม่จับผู้ร้าย จับแต่คนชาวบ้านไป...ฯลฯ” ส่วนนี้บ่งชี้ว่า สาเหตุที่ทำให้โจรผู้ร้ายชุกชุมอย่างหนึ่ง คือ เจ้าเมืองและกรมการเมืองไม่เอาทรต่อความทุกข์ยากของราษฎร แต่กลับแสวงหาผลประโยชน์แก่พวกตน มีส่วนผลักดันให้ราษฎรขาดที่พึ่งอย่างแท้จริง³

(2) รายงานพระวิจิตรวรสาสน์ ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลาและพัทลุง ฉบับวันที่ 23 มีนาคม ร.ศ. 114 (พ.ศ. 2438) กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ความตอนหนึ่งว่า “ราชการเมืองพัทลุงยังหนักใจเป็นล้นเกล้าฯ ด้วยมองดูไม่เห็นตัวเลข กรมการผู้ใหญ่ไม่ไปก็ผื่น ๆ ก็สุรา ประพฤติกันซึ่ง ๆ หน้าไม่ปิดบังอันใด เพราะฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดด้วยเกล้าฯ ว่าจำเป็นต้องใช้อำนาจบ้าง” ความประพฤติดังกล่าวของกรมการผู้ใหญ่เมืองพัทลุงตามที่บ่งนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เมืองพัทลุงมีโจรชุกชุม⁴

(3) กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสนาธิการบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงรายงาน กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ ตามหนังสือที่ 811/23490 ลงวันที่ 11 ตุลาคม ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) ความตอนหนึ่งว่า “ธรรมเนียมบ่อนเบี้ยบ่อนไก่ในเมืองสงขลา เมืองพัทลุง ถ้าบ่อนเบี้ยมีที่ไหน บ่อนไก่ก็มีด้วย ต้อง เอาไสรยแก้กันเหมือนเพลงเหมือนละคร ไม่เช่นนั้นคนไม่มาก บ่อนไม่สนุก ยิ่งบ่อนเบี้ยไม่มีกำหนดว่ามากเท่าใดแล้ว บ่อนไก่ก็เท่านั้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ สละสลวยและหมักหมมต่อมาจนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และส่งผลเป็นปรากฏการณ์ที่เด่นชัดในช่วงชีวิตของ พล.ต.ต. ชุนพันธ์รักษาราชเดช ทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร จึงทำให้ เวท วรวิทย์ กล่าวถึงอิทธิพลของชุมชนโจรภาคใต้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สรุปได้ว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา โจรจะมีอำนาจเหนือรัฐ เป็นผลทำให้เกิดชุมชนโจรขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ โจรได้มีอำนาจเบ็ดเสร็จในพื้นที่ที่อยู่ใต้อิทธิพลของตน เช่น การจัดเก็บรายได้ การห้ามราษฎรติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น โจรบ้านคอนทราย อำเภอลำเลียง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอดวนขุนน) จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

(4) รายงานพระสฤษฎ์พจนกรณ กล่าวว่า “ตราที่ขังนักโทษเมืองพัทลุงแปลกจากเมืองอื่น ๆ อย่างเลวร้ายคือ ผู้ใดเป็นตุลาการชำระ ผู้นั้นมีตราสำหรับขังนักโทษในศาลของตรา

เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ผู้ว่าราชการเมืองจะให้ผู้ใดมีก็ได้ จะให้แต่กรมการที่ขอบพอและไว้ใจ” การมีตรา เป็นผลประโยชน์ที่ได้ค่าธรรมเนียมตรา ค่าแรงนักโทษทำการให้ คือ ระดูนาให้ทำนา ระดูแล้งสี่ข้าวซ่อมสาร ขายและทำเรือนและมีอำนาจในทางคดี “...กรมการในเมืองพัทลุงมีการร่อนร่อนยากจะใคร่มีตราอย่างอื่น กรมการผู้ใดที่ผู้ว่าราชการไม่ให้มีตรา ดูเดือดเนื้อร้อนใจ กระวนกระวายอยากได้ กรมการในเมืองพัทลุงนี้ ถ้าผู้ใดไม่มีตราแลไม่มีคนโทษ คิดเห็นกันว่าไม่ใช่ผู้ดีบ้าง เป็นคนต่ำบ้าง สาเหตุเหล่านี้ทำให้ราษฎรในเมืองพัทลุงเป็นคนโทษ เป็นโจรได้ง่าย เมื่อถูกกล่าวหาว่าเป็นโจรและถูกคุมขังแล้วจะพ้นสภาพดังกล่าวได้ยาก ถ้าไม่ให้ผลประโยชน์แก่กรมการเมืองและเจ้าเมืองให้เป็นที่พอใจ⁷

จากหลักฐานดังกล่าวนี้ จะเห็นว่าเจ้าเมืองกรมการเมืองมุ่งจะเอาประโยชน์จากราษฎรมากกว่าจะช่วยดูแลทุกข์สุข จึงทำให้ราษฎรเดือดร้อน เสียทั้งเงิน เสียทั้งเวลาทำกิน เสียขวัญและกำลังใจ หาผู้ที่พึ่งพาได้ยาก เมื่อรายงานพระสฤษฎ์พจนกรณ์ กล่าวถึงอำนาจของผู้ว่าราชการเมืองสงขลาว่า “มีอำนาจเหนือราษฎรสิทธิขาด...ราษฎรมีความเกรงขามสยดสยองมาก เรียกกันว่า “เจ้าจอมเมือง” คำสั่งที่สั่งไปคำใดจะผิดถูกก็ตาม ราษฎรต้องประพฤติตามดังเช่นว่ากฎหมาย” ผลประโยชน์ที่เจ้าเมืองได้จากราษฎรมีทั้งทางอ้อมและทางตรง เช่น อาหารสิ่งของที่ใช้สอย ถ้าเป็นของมีในพื้นที่เมืองไม่ต้องซื้อหาได้ผลประโยชน์จากส่วยรายเฉลี่ยซึ่งเก็บอย่างแรงและบังคับให้ราษฎรเสียเพิ่มขึ้นได้ตามแต่ความต้องการเป็นครั้งคราว ใช้ให้คนทำงานทุกอย่างได้โดยไม่ต้องจ้าง จะใช้ใครอย่างไรไม่มีขัดขวาง เพราะไม่อาจขัดได้

กล่าวเฉพาะเงินเบี่ยงเลียง (หลวงชนะสงคราม) ซึ่งเป็นมือซ้ายของพระยาวิเชียรคีรีมีหน้าที่เก็บภาษีเป็นชื่อดังตลอดเขตแขวงเมืองสงขลา ราษฎรเกรงกลัวแลเกลียดชังทุกคน ถ้าจะถามว่าต้มเงินเบี่ยงเลียงสุกแล้วจะกินเนื้อได้หรือไม่ ราษฎรจะรับได้ทุกคน... จนถึงเด็กร้องให้ขู่เบี่ยงเลียงมาก็หยุดร้องให้ กล่าวถึงสภาพความอิสระของราษฎรว่า “สังเกตดูราษฎรในพื้นที่เมืองยากจนเจ็บเหงาสยดสยองอย่างทาส ไม่มีความแสดงกริการื่นหรืออิสรภาพในส่วนราษฎรแต่สิ่งใดคอยดูแลกรมการผู้ใดที่ใส่รองเท้าถุงเท้ามีเสื้อหมวกจะได้นั่งราบลงกับถนนจนเดินผ่านไปแล้ว จึงจะได้ลุกขึ้นเดินต่อไป... อำนาจของผู้ว่าราชการเมือง ปลัดยกกระบัตร์ จัดว่ามือเดียวกับอำนาจของผู้รักษาเมืองนคร...เป็นอำนาจที่ไม่กำหนดว่ามีเพียงใดชัดแต่เป็นอำนาจที่มีเหนือราษฎรอย่างสูงเจียนจะเรียกได้ว่า ทำอย่างใดกับราษฎรก็แทบจะทำได้ อันนี้แสดงว่าไม่ว่าจะเป็นเมืองสงขลา หรือเมืองนครศรีธรรมราชก็ตาม เจ้าเมืองมีอำนาจราวกับเจ้าเหนือหัว จะเอาอะไร จะทำอะไรแก่ราษฎรทำได้ทั้งนั้น

1.2 แรงเหวี่ยงกระแทกจากปัจจัยภายนอก : ภาวะย้อนแย้งที่นำไปสู่การปราบปราม ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ครอบคลุมพื้นที่ทุกระนาบทั่วโลก ซึ่งตรงกับรัชสมัย

ของรัชกาลที่ 6 - 7 ได้ทำให้นุคลานุภพทางประวัติศาสตร์ เช่น วิชาวิ พิจิตบันดาล สรุปว่า เศรษฐกิจในปีแรกของการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 6 รายรับของรัฐบาลยังมากกว่ารายจ่าย แต่ต่อมารายรับของรัฐบาลลดลง รายจ่ายเพิ่มขึ้น เนื่องจากรัฐต้องลงทุนสร้างทางรถไฟสายใต้เชื่อมกับมลายู สายเหนือต่อไปถึงเชียงใหม่ รายจ่ายในการป้องกันประเทศก็เพิ่มขึ้น เพราะต้องสร้างแสนยานุภาพที่เทียบเทียมประเทศมหาอำนาจ ต้องใช้งบประมาณเพื่อป้องกันประเทศสูงสุดถึงร้อยละ 24.3 ของงบประมาณทั้งหมด รายได้ที่เคยได้รับจากภาษีฝิ่นสูงถึง 23.2 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2462 หรือ 1 ใน 4 ของปีนั้นก็ขาดหายไปเพราะรัฐบาลพยายามล้มเลิกรายได้จากภาษีฝิ่น ทำให้เกิดปัญหาทางการคลัง รายจ่ายด้านราชสำนักก็เพิ่มขึ้นได้แก่ การอุปถัมภ์กิจการเสือป่า ปีละ 300,000 - 400,000 บาท

ค่าใช้จ่ายเพื่อดำรงพระเกียรติยศสำหรับงานต่างๆ ปีละ 1 ล้านบาท โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายที่พระราชทานให้แก่ข้าราชการ ซึ่งขอรับพระราชทานโดยไม่มีขอบเขต ข้าราชการบางคนได้ขยอกพระราชทรัพย์ไปอย่างไม่ละอาย จนขุนนางชั้นผู้ใหญ่หลายคนได้เสนอแนะให้ทรงตัดทอนรายจ่ายลง เช่น ทัดทานไม่ให้พระองค์เสด็จไปประเทศญี่ปุ่น เพราะต้องใช้งบประมาณถึง 1 ล้านบาท แต่ก็ไม่สำเร็จ สรุปได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่สะสมเรื้อรังมาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 พอพูนเรื้อย มาจนถึงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในรัชกาลที่ 6 การปกครองแบบเจ้ากินเมือง รวมตลอดไปถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 และการปกครองแบบมลฑลเทศาภิบาล ก็ล้วนแล้วแต่ได้ส่งแรงเหวี่ยงกระแทกให้ประชามปักษ์ได้ในขณะนั้นต้องเดือดร้อนกันทั่วทุกหย่อมหญ้า

1.3 จากแรงส่งสองกระแส...ถึงการรวมกลุ่มปฏิเสธรัฐในฐานะชุมชนโจร ปัญหาชุมชนในภาคใต้เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นนับแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเปลี่ยนแปลงการปกครองในส่วนภูมิภาคให้เจ้าเมืองเป็นเจ้าเมืองเจ้าภาษี ในปี พ.ศ. 2397 เป็นต้นมา เป็นสาเหตุให้เจ้าเมืองกรมการเมืองมีอำนาจเบ็ดเสร็จและใช้อำนาจไม่เป็นธรรม กดขี่ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบราษฎรเพื่อประโยชน์ของพวกตนนานาประการ ประกอบกับบางปีเกิดภัยแล้งข้าวขาดแคลนมากแพ่ง ทำให้เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้นในบางพื้นที่ เจ้าเมืองและกรมการเมืองถือโอกาสนั้นกล่าวหาสุจริตชนเพราะสามารถแสวงหาประโยชน์จากคนคุกทั้งการใช้แรงงาน การเก็บค่าธรรมเนียม คดี ค่าควบคุมดูแลในคุกและเพื่อประโยชน์อื่น ๆ ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านรุนแรง และขัดขวางยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มชนที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ไกลหูไกลตาเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองและมีผู้นำครอบครัว ผู้นำท้องถิ่นที่มีนิสัยนักเลง ไม่ลงคน ไม่ยอมคนที่เอารัดเอาเปรียบ ไม่รับอำนาจมืด พวกนี้รวมกลุ่มต่อต้านอำนาจรัฐและอันธพาล ทำให้บางชุมชนกลายเป็นชุมชนโจร เช่น ชุมชนโจรบ้านดอนทราย เป็นต้น

ยิ่งฝ่ายปราบปรามนำเอายุทธวิธีการใช้โจรปราบโจร มาใช้ทำให้คนในชุมชนและชุมชนโจรหวาดระแวงและล้างแค้นกันเอง ทำให้ปัญหาในชุมชนร้อนแรงยิ่งขึ้น พวกนักเลงที่มีความเชื่อทางไสยศาสตร์ มีคาถาอาคมและของขลังเป็นเครื่องยึดมือใจ หลายคนมีความอึดเข็มมีพฤติกรรมเหี้ยมโหดและทำหายยิ่งขึ้น ละเลยจรรยาบรรณนักเลงเกิดบ่อยขึ้น การพนัน ยิ่งทำให้สถาบันครอบครัวและสถาบันชุมชนประสบปัญหาหลักเล็กละเอียดน้อย และเกิดความยากจนทำให้คนขายตัวเป็นทาส เปลี่ยนสภาพจากผู้ผลิตเป็นผู้รับจ้าง ปัญหาการหย่าร้างและปัญหาอื่น ๆ เกิดตามมามากมาย ยิ่งไปกว่านั้น ความรุนแรงของประชาคมปักษ์ใต้ในขณะนั้นจะมีน้ำหนักมากพอที่จะเชื่อได้ เมื่อพิจารณาจากข้อสรุป ของพระยาสุมนนัยวินิต ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นชอบ ดังที่ปรากฏในเรื่องการจัดการเมืองนครศรีธรรมราช ลงวันที่ 7 มกราคม ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) คือ “ความหนักใจในราชการหัวเมืองมณฑลนี้ มิใช่ยากลำบากในการปราบปรามโจรผู้ร้ายหรือจัดการบ้านเมืองเลย ถ้าจะว่าราษฎรว่าง่ายเป็นที่สุด จะให้ทำอะไรทำได้หมดทุกอย่าง ไปยากอยู่ที่ต้องถนอมน้ำใจเจ้าเมือง ซึ่งเป็นการยากที่จะถนอมได้เพราะเคยมีอำนาจเต็มตัวมานานแล้ว”

ดังนั้น เมื่อนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2439 จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ในปี พ.ศ. 2449 (ซึ่งเป็นปีเกิดของ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช) สังคมและวัฒนธรรมชุมชนในหัวเมือง ต่าง ๆ ต้องตกอยู่ในยุคของการปกครองแบบเจ้าเมืองกินเมือง ต่อเนื่องมาถึงยุคการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล และหลังจากนั้นจนกระทั่งถึงช่วงเวลาที่ พล.ต.ต. ขุนพันธ- รัักษ์ราชเดช ปฏิบัติราชการเป็นนายตำรวจ เป็นช่วงที่หัวเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา อยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการปกครองแบบเจ้าเมืองมีอำนาจแบบกินเมือง และจากสังคมที่เคยมีระบบทาสไพร่ มาสู่ระบบการปกครองโดยรัฐ ราษฎรจึงได้หลุดพ้นจากความเป็นทาสมาเป็นไทแล้ว อาชีพหลักของคนพื้นเมืองที่เป็นไท คือ การทำนาและเกษตรกรรมอื่น ๆ การคมนาคมส่วนใหญ่อาศัยเรือและการเดินเท้า การติดต่อกับตัวเมืองหรือเมืองหลวงกระทำโดยยาก การศึกษายังด้อยอยู่มากฐานะของประชาชนส่วนใหญ่ยากจน “จึงต้องพึ่งพาตนเองและญาติมิตร ใครมีญาติมิตรมากก็มีโอกาสสูง ได้เปรียบผู้มีญาติและมิตรน้อย เพราะปัญหาในการดำรงชีพของคนในชนบท นอกจากโรคภัยและความยากจน ยังมีปัญหาที่เกิดจากการถูกกดขี่ข่มเหงจากกลุ่มผู้มีอำนาจ คนในอุปถัมภ์ของผู้มีอิทธิพล นักเลงหัวไม้ ชำรายังถูกรังแกและเบียดเบียนจากคนของราชการ จึงต้องอาศัยระบบอุปถัมภ์และ/หรือการเป็นนักเลงเพื่อแก้แค้นนักเลง”

1.4 ภูมิปัญญาในการปราบปรามของวีระบุรุษร่างเดียวแต่หลายพลัง ไม่ว่าความรุนแรงของการก่อเกิดปัญหาสังคมแบบสังคมและหมักหมมของประชาคมปักษ์ใต้ในอดีตจะเกิดเนื่องจากเหตุปัจจัยใดก็ตาม อาทิเช่น นิเวศวิทยาแบบอโคจรแบบคาบสมุทร การคมนาคมอันแสนจะทุรกันดาร ความหมักหมมอันโสมมของเจ้าเมืองและกรมการเมืองภายใต้ระบบกินเมือง จนมีคำ

กล่าวอ้างในทางประวัติศาสตร์ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในขณะนั้น คนแล้วคนเล่า ๆ ว่า “เมื่อได้มาตรวจราชการการเมือง จึงได้บันทึกไว้ให้เห็นถึงการใช้อำนาจรัฐกดขี่ประชาชนเรื่อยมา...ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คือ ภาวะของความบิดเบี้ยว เบี่ยงเบนจากกลไกภายในของสังคมไทยในขณะนั้น ในขณะที่มีแรงสั่นสะเทือนย้อนหลังจากปัจจัยภายนอกคือ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั้งในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และอื่น ๆ ทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวล้วนแล้วแต่ได้ก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการปรับตัวและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้ เหล่านี้ล้วนตกผลึก สังคม สืบทอดมาเป็นวิถีคิดและแนวทางของคนในช่วงชีวิตของ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช จนมีผลต่อภูมิปัญญาการปราบปรามในเกือบทุกกรณี

ด้วยสภาวะดังกล่าวผู้วิจัยจึงถือเอาสภาพสังคมและวัฒนธรรมชุมชนในขณะนั้น เป็นพื้นฐานในการศึกษาภูมิปัญญาการปราบปรามของ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช เพราะขุนพันธรักษ์ราชเดชได้มีบทบาททั้งในฐานะ “นักปราบและนักปราม” จารชนทั้งพื้นที่ชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา (นครศรีธรรมราช พัทลุงและสงขลา) เขตพื้นที่สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมตลอดไปถึงพื้นที่ภาคกลางบางจังหวัด เช่น สุพรรณบุรี ชัยนาท กำแพงเพชร นครสวรรค์ และพิจิตร ฯลฯ ดังนั้นวีระบุรุษแห่งคาบสมุทรจึงต้องใช้ภูมิปัญญาในการเข้าถึงความจริงเพื่อสืบสวนจนรู้แน่ชัดว่า ใครเป็นโจร ใครคือผู้ผิด ผิดอย่างไร ความผิด หนักเบาเพียงใด กระทำผิดด้วยปัจจัยอะไร กระทำโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือด้วยเจตนา ด้วยสันดานหรือเพราะทนต่อภาวะความกดดันไม่ไหว จึงจำต้องกระทำผิด เมื่อจับคนไม่ผิดตัวและการลงโทษเหมาะสมตามโทษานุโทษ ประชาชนส่วนใหญ่จึงศรัทธาต่อพล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดชในฐานะผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ที่มีร่างเดียวแต่หลายพลัง ภูมิปัญญาอันชาญฉลาดในการสืบค้นหาความจริงของมือปราบร่างเดียวแต่หลายวิญญูณ ได้ใช้ภูมิปัญญาและท่าทีที่หลากหลายตามสภาพของแต่ละถิ่นที่ จำแนกอธิบายได้ดังนี้

พลังที่ 1 การปลอมและแปลงตัวอยู่ในพื้นที่ที่ต้องการข้อมูลและข่าวสาร พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช ได้ปลอมและแปลงตัวอยู่ในพื้นที่ที่ต้องการข้อมูลข่าวสารจริงจึงทำให้พิณพรหมชูแก้ว ยืนยันว่า “ในบางครั้ง ขุนพันธรักษ์ราชเดชปลอมตัวเป็นคนตัดฟันและตัดไม้ทำหมอนรถไฟ บริเวณบ้านท่าดินแดง บ้านควนเคี่ยม ตำบลวังใหม่ อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง” พรีม ทองมาก กล่าวว่า “ช่วงที่ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช ไปสืบข่าวที่อำเภอป่าพะยอมก็ใช้วิธีการรับซื้อเปิดไก่อของชาวบ้าน” ถาวร วรรณวงศ์ กล่าวว่า “ในช่วงที่ พล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดชไปปราบกลุ่มอั้งยี่ที่เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ท่านได้ปลอมตัวเป็นคนรับบัดกรีหม้อและเครื่องใช้ในครัวเรือน” จึงทำให้เกิดลักษณะเด่นอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านเล่าตรงกันว่าพล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดช ชอบปลอมตัวด้วยการนุ่งกางเกงจีน ใส่เสื้อแบบคนจีน ที่ชาวบ้านเรียกว่าเสื้อก๊วยแห้ง และกางเปี้ยว (คล้ายงอบ) ฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ พรีม ทองมาก กล่าวว่า “สมัยยังเป็นเด็ก

ขณะเดินทางกลับมาจากสวนกับพ่อ ระหว่างทางเจอคนหาบไก่ นุ่งกางเกงจีน พ่อจะหยุดอยู่พักหนึ่ง แล้วบอกว่ำนั่นแหละขุนพันธ์ฯ”¹⁰

พลั้งที่ 2 พลั้งในการมอบหมายให้ผู้ที่เราไว้วางใจปลอมตัวไปอยู่ในพื้นที่ที่ต้องการข้อมูล ข่าวสาร ดังเช่น การมอบให้ ร.ต.ท. วิจิตร ไตรสุวรรณ พลฯ ปรีชา สว่างนิพันธ์ และ พลฯ วิจิตร นาครภัก (ยศในขณะนั้น) ปลอมตัวเป็นคนรับจ้างซ่อมทางรถไฟและรับจ้างตัดไม้ทำหมอนรถไฟที่อำเภอจะนะจังหวัดสงขลา เพื่อตามจับเสียดัด แก้วเอียด บ้านควนเขยอ ต. คอนประคู้ อ. ปากพะยูน จ. พัทลุง ซึ่งได้ก่อคดีฆ่ากรรยาและผู้ที่สถานีรถไฟหารเทาในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2591 แล้วหลบหนีไปอยู่ในเขตอำเภอจะนะ จนสามารถจับคนร้ายได้สำเร็จ

พลั้งที่ 3 การทำความคุ้นเคยกับพื้นที่และบุคคลในพื้นที่ กระทำโดยทำความคุ้นเคยกับผู้นำในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระภิกษุที่ชาวบ้านเคารพนับถือ รวมตลอดไปถึง ตำรวจและนักเลงในพื้นที่ ทั้งนี้เพราะบุคคลดังกล่าวนอกจากจะเป็นที่รู้จักมักคุ้น และเป็นที่เชื่อถือของชาวบ้านแล้ว ยังมีความชำนาญเส้นทางในหมู่บ้านเป็นอย่างดีอีกด้วย คำกล่าวดังกล่าวทำให้หน้าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นเมื่อนิรันดร์ พรหมจรรย์ ข้าราชการบำนาญครูดำบลคลองหอยโข่ง อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา พระอธิการเคลื่อน จิตตฺญาณโม วัดพรเตาะ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ฯลฯ ให้สัมภาษณ์ว่าเป็นความจริง

พลั้งที่ 4 การสำแดงให้เห็นว่าเป็นคนมีฝีมือวิชา เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวชาวใต้มีค่านิยมว่า ลูกผู้ชายต้องมีความกล้าหาญ เป็นคนสู้คน ต้องมีวิชาพาตัวจึงต้องรู้เรื่องหมัดมวย ตีรันฟันแทง การอยู่ยงคงกระพันจึงจะเอาตัวรอดและเป็นผู้มาได้ ขุนพันธ์-รักษาเดช จึงได้ใช้พลังมวยไทยและยูโดปราบปรามโจรผู้ที่เล้าลือกันว่าหนังเหนียว ฟันไม่เข้า ยิ่งไม่ออก จนสำเร็จหลายราย (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในวีระ แสงเพชร, 2544 : 89 – 91)

พลั้งที่ 5 การใช้หลักจิตวิทยาที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้เก่งกล้าทางไสยศาสตร์ พล.ต.ต. ขุนพันธ์รักษารักษาเดช ได้ใช้หลักจิตวิทยาที่มีไสยศาสตร์เป็นแกนนำเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นคนรู้จริง และรู้เหนือกว่าผู้อื่น ผ่านการแสดงให้เห็นว่า เป็นศิษย์สำนักเดียวกัน เช่น การแสดงให้เห็นว่าเป็นศิษย์ของพระธรรมวโรดม ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวปักษ์ใต้ที่เชื่อกันว่ามีความรู้ความสามารถเป็นเลิศทางไสยศาสตร์ ในขณะที่พักอยู่ที่วัดราชาธิวาส กรุงเทพมหานครกับเป็นศิษย์ของสำนักวัดเขาอ้อ ซึ่งเป็นวัดที่มีชื่อเสียงที่สุดของจังหวัดพัทลุงและภาคใต้ เป็นต้น รวมตลอดไปถึงการตัดไม้ข่มนาม พิธีปลุกแผ่นดิน การใช้คาถาอาคม คาถาฝังเหวียน คาถาสังสุณย์ คาถาปราบ การทำชะมบ คุณไสย การสกลเลขลงยันต์ เพื่อข่มขวัญฝ่ายตรงกันข้ามแทนการปะทะด้วยกำลัง การที่ผู้นำมีลักษณะพิเศษดังกล่าวทำให้เกิดขวัญและกำลังใจในหมู่ผู้ร่วมงานอีกด้วย

พลังที่ 6 การนำผู้ร่วมอาจารย์ร่วมสำนักทางไสยศาสตร์มาใช้ให้เป็นคุณประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช ได้อาศัยผู้ร่วมครูบาอาจารย์และร่วมสำนักทางไสยศาสตร์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งในแง่การสืบสวนสอบสวน การประนีประนอม การป้องกันปราบปราม การขยายฐานอำนาจ การเสริมอำนาจ และการปราบ โดยอาศัยอาจารย์อันเป็นที่เคารพจึงต่างก็ยำเกรงเชื่อฟังเชื่อมประสานหรืออาศัยวัตรปฏิบัติที่อาจารย์สอนให้ยึดมั่นตรงกันและอาศัยความใกล้ชิดสนิทสนมกัน การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เป็นต้น ในฐานะที่พระอาจารย์นำ แก้วจันทร์ เคยเป็นศิษย์ร่วมรุ่นและร่วมสำนักวัดเขาอ้อกับพล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดช ดังนั้นเมื่อ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช จะออกปราบปรามครั้งสำคัญ ๆ มักจะนิมนต์พระอาจารย์นำ แก้วจันทร์ ให้ทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ให้ก่อนออกปราบปรามเสมอ นับว่าเป็นอุบายอย่างดี เพราะถ้าเป็นโจรที่เป็นศิษย์อาจารย์เดียวกัน หรือเป็นศิษย์ของอาจารย์นำเอง ก็จะต้องหาทางหลบหนี ไม่กล้าต่อสู้กับ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช เพราะกลัวคำสาปแช่งจากพระอาจารย์ที่ประพาศิทธิคุณทางไสยศาสตร์ของสำนักนี้ ที่พระอาจารย์เคยให้สาบานไว้กำนันทรมทองหอม กำนันตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เคยเป็นศิษย์ร่วมสำนักเขาอ้อกับพล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช ดังนั้นถ้า พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช ไปปราบปรามที่อำเภอหาดใหญ่ กำนันทรม ทองหอม จะให้ความช่วยเหลือในการให้ที่พักพิง อาหาร และคอยเป็นสายให้

ความทั้งหมดที่กล่าวอ้างข้างต้นลำแดงให้เห็นว่า ถ้าหาก พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช ใช้เพียงพลังหนึ่งพลังใดเพียงพลังเดียวโดยไม่บูรณาการพลังด้านต่าง ๆ ให้บรรสานสอดคล้องกับกาลและเทศะจน “ถูกต้องถูกที่และถูกทาง” แล้ว ท่าน พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช ก็น่าจะไม่อยู่ในสถานะที่เป็นแหล่งข้อมูลหลักสายตำรวจในงานศึกษาวิจัยแทบทุกชิ้น แต่ในความเป็นจริงทั้งที่เป็นมาและเป็นอยู่กลับชี้ให้เห็นว่า ไม่มีบุคลากรคนใดในแวดวงโล่ห์เงินที่คู่ควรกับการกำหนดค่าให้เป็นไปในทิศทางและทำที่ที่วุ่นวายได้ เนื่องจากเหตุปัจจัยที่แปรเปลี่ยนและพลิกผันแห่งยุคสมัย จึงจำต้องสรุปด้วยการไม่กล้าถามเกี่ยวกับการปราบปรามในทางตรงกันข้ามโดยองค์รวมว่า การปราบและปรามทั้งโจรดินปล้นและโจรใต้อุ้งมือก็ต้องใช้ทั้ง “ฉันทะ วิริยะและหิริโอตตปละ” เป็นสัญญาหลักในขณะที่สำนึกสาธารณะ (Public Relevance) เป็นสัญญาอุปกรณ์ ฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่เด็กชาวนคร ๓ บ้านอ้ายเขียว ตำบลคอนตะโก อำเภอท่าเสา จังหวัดนครสวรรค์ ๓ กาลครั้งนั้น ต้องใช้อุบายหลายกระบวนท่าตามที่กล่าวอ้างข้างต้น (ตามที่กล่าวแล้วในพลังที่ 5)

หนึ่งในนั้นคือ การ “ผูกเกลอ” ที่แสดงให้เห็นว่า คำว่า “หัวเกลอ” ในประชาคมปักษ์ใต้ในอดีตนั้นมีพลังผลักดันทั้งในทางที่ตรง “เป็นอยู่” และต้อง “เป็นไป” ได้จริง เพราะการเข้าสู่กระบวนการปราบปรามทุกครั้งต้องอาศัยเส้นสายในชุมชนเพื่อการเข้าถึงและออกอย่าง

ปลอดภัยรำไป เป็นที่น่าสังเกตว่า เกลของท่าน พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช แต่ละคนล้วนแล้ว แต่ต้องผ่านกระบวนการ “เฟ้นสรรค์” อย่างพิถีพิถัน ซึ่งก็มักจะเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น คนที่ชาวบ้านร้านถิ่นศรัทธาและเชื่อถือไว้วางใจกันแล้ว ดังนั้น หัวเกลของมือปราบร่างเดียวแต่หลายพลัง จึงมักจะปรากฏภาพเป็น “ลูกผู้เฒ่าหลานผู้ใหญ่” อย่างเป็นด้านหลัก ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ ท่าน พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช จะผูกมิตรถึงระดับ “อ้ายเกลอ” กับนายพล ซึ่งเป็นบิดาของ เสือเอื่อน แห่งตำบลป่าพะยอม อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง เป็นต้น (จะกล่าวถึงรายละเอียด ในบทที่ 5) นี่คือน พลังและอำนาจของย่านและโยดในส่วนของการเป็น “เกลอ” ประการแรก

1.5 หัวเกลอ : หนึ่งในหลายพลังของการปราบปราม จริงอยู่แม้ว่า พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดชในฐานะวีระบุรุษแห่งคาบสมุทรจะได้มีภูมิปัญญาอันแยบยล แหลคมและหลากหลาย ในการสืบสวน สอบสวนหาความจริงด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน จึงน่าจะใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ของความเป็นมือปราบร่างเดียวแต่หลายพลัง เช่น การปลอมตัวเป็นคนซื้อเปิด - ไล่ อ. ปากพูน จ. พัทลุง เป็นคนตัดฟันและไม้หอมรถไฟ อ. ป่าบอน จ. พัทลุง ช่างบัดกรีหม้อ ที่เกาะ สมุย จ. สุราษฎร์ธานี ให้ผู้ที่เป็นปฏิปักษ์กับโจรเป็นผู้ให้ข่าว การทำความคุ้นเคยกับพื้นที่และคนในพื้นที่ การสำแดงให้เห็นว่าเป็นคนดีมีวิชา การใช้หลักจิตวิทยาเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้เก่งกล้าของ ไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ดังกล่าวแล้ว หนึ่งในนั้นคือ การผูกเกลอ เมื่อเกลอมีนิยามใน ขณะนั้นว่า “เพื่อนเป็น เพื่อนตายและเพื่อนแท้” ที่ต้องเกื้อกูลกันในทุกกรณี เนื่องจากวัฒนธรรม พื้นบ้านในช่วงที่ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดชปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ มีวัฒนธรรม การผูกญาติ นับญาติ (สาวญาตินับโยดการเป็นดอง) ผูกมิตร (เป็นเกลอ) ตลอดจนการผูกโยด (ระบบอุปถัมภ์) ที่เป็นจุดแข็งของชุมชน เพื่อการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด และการพึ่งพาทั้งในแต่ ละชุมชน และระหว่างชุมชน พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดชได้ใช้ภูมิ-ปัญญานำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวนี้มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการปราบปราม จึงทำให้งานปราบปรามประสบผลดียิ่ง ขึ้น

พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช ใช้ภูมิปัญญาการผูกมิตรที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับ กับผู้ที่มั่นใจว่าวางใจได้ในแต่ละชุมชนในระดับ “อ้ายเพื่อน” หรือ “อ้ายคอ” (ใกล้ชิดเป็นพิเศษไป มาหาสู่กันเสมอ พักพิงอาศัยทุกครั้งที่อยู่ชุมชนนั้น ๆ และช่วยดูแลอำนวยความสะดวกให้ตาม ความต้องการ) และระดับ “อ้ายเกลอ” (สามารถตายแทนกันได้ เสมือนเป็นคน ๆ เดียวกัน) การ ผูกมิตรกับคนในชุมชนในระดับ “อ้ายเพื่อน” หรือ “อ้ายคอ” พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช มัก เลือกบุคคลที่เป็นผู้นำในท้องถิ่น หรือเป็นคนที่มีชุมชนเคารพนับถือ และ/หรือมีเหตุผลอื่น ๆ ที่ทำให้เชื่อมั่นได้ว่าวางใจได้ บุคคลที่เป็นเพื่อนในระดับนี้จะมิอยู่ในทุกชุมชนที่ปฏิบัติการ เช่น (1) นายซี้ครั้ง เจริญจำ ซึ่งเป็นผู้ที่ช่วยนำ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดชไปสมัครเป็นศิษย์ของอาจารย์

เอิบค วัดเขาอ้อ แต่เดิมนายจี้ครั้ง เหยียจมาเป็นเพื่อนกับนายแคล้ว พันธรักษ์ ซึ่งเป็นน้องชายของ พล.ต.ต. ขุนพันธ-รักษาราชเดช (2) นายนิคย์ กำนันตำบลทานโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง เป็นเพื่อนสนิทที่ไปมาหาสู่กันเสมอ (3) นายกิมจ้อง กำนันตำบลมะกอกเหนือ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นผู้ที่คอยสืบหาข่าวและร่วมใจการจับกุมโจรอยู่เสมอ ๆ ภายหลังถูกกลุ่มของเสื้อตั้ง เสื้อซุ่ม และเสื้อกอง ยิงเสียชีวิต เมื่อ พ.ศ. 2475 (4) นายปั่น สุนสงศ์ ผู้ใหญ่บ้านตำบลคลองหอยโข่ง เป็นคนที่สนิทสนมเป็นพิเศษ ทุกครั้งที่ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์-ราชเดชมาหาข่าวสารบริเวณนี้จะต้องพักที่บ้านนายปั่น สุนสงศ์ (5) นายทิม บางงอน กำนันตำบลลำสิงขร (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอกีร์รัฐนิคม) เป็นผู้นำทางและคอยหาข่าวปลาอาหารให้ในช่วงที่ไปจับกุมเสื้อสาย เมื่อ พ.ศ. 2486 (6) นายปรัก กำนันตำบลวังไม้ดก อำเภอพิจิตร จังหวัดพิจิตร เป็นผู้นำไปจับเสื้อโน้ม ที่บ้านทุ่งแท่นพระยา อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร และยังมีบุคคลอื่น ๆ อีกมาก วิธีการดังกล่าวนี้เป็นการปรับใช้วัฒนธรรมการผูกมิตรกับผู้ที่มีอำนาจในท้องถิ่น ซึ่งขณะนั้นนิยมกันทั้งในหมู่ชนกษัตริย์ โจร และนักเลงหัวไม้ (วิระแสงเพชร : 2542 : 95)

2. ช้าง : เหยียบหลังช้างแล้วต้องไม่อย่างหลังหมา... กับการเป็นช้างพอมดีกว่าเสือพี

เหยียบหลังช้างแล้วต้องไม่อย่างหลังหมา คู่ออกจะเป็น “ผรุสวาทะ” อยู่ไม่น้อย แต่ในงานศึกษาวิจัยเรื่องการผูกโยด กำลังอธิบายว่า วลีดังกล่าวเป็นคำอุปมาอุปไมยในเชิงของการเปรียบเทียบให้เห็นว่า ช้างนั้นเป็นสัตว์ใหญ่ที่มีพลังและอำนาจจึงได้ถูกนำไปเป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่ ดีงาม สร้างสรรค์ในต่างกรรมต่างวาระมากมาย เช่น ช้างคู่พระบารมี ปรมารณช้างเผือก เป็นต้น ฉะนั้นถ้าเมื่อชนกลุ่ม / คนใดก็ตามที่เคยมีสถานะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ที่เปรียบประดุจช้างดังกล่าวแล้ว จึงต้องไม่อย่างหลังหมา เมื่อหมา (สุนัข) ถูกกำหนดคำว่า “ต่ำช้าเลวทราม” ในสังคมไทย โดยพึงละเว้นการกระทำทุกรูปแบบที่ผิดกฎหมาย ศีล ธรรม¹ จริยธรรม² และมนุษยธรรม³ ฉะนั้น ชนเหล่าใดใครก็ตามที่เคยมีศักดิ์ศรีมาก่อน จึงมีบ้ควรกระทำการอันมิชอบ จึงอุปมาได้ว่า “เหยียบหลังช้างแล้วต้องไม่อย่างหลังหมา” ในขณะที่ “การเป็นช้างพอมดีกว่าเสือพี” เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นว่า ภาวะอันไม่ยอมจำนนของช้างที่หมายถึงผู้มีอำนาจราชศักดิ์ จึงไม่ยอมกินของแสลง (เบียดเบียนชาวบ้าน) จนต้องยอมพอมโซ แต่ชาวบ้านร้านถิ่นทั่วไปกลับมีคิดว่า ยังดีกว่าเสือที่ฮ้วนพื้อนเนื่องด้วยการโขมยหรือเบียดเบียน มังสาหารของชาวบ้านร้านถิ่นมากินจนอัมเปรม แต่ขาดเกียรติยศและศักดิ์ศรี พิสูจน์ได้จากสองกรณีดังนี้คือ

กรณีที่ 1 เหตุเกิดที่บ้านโรงช้าง : ย่านและโยดแห่งตระกูลฮกจิ้นห่อ การกล่าวอ้างถึงกรณีศึกษาเกี่ยวกับบ้านโรงช้าง จังหวัดพัทลุง ในอดีตก็หาเป็นอื่นไปไม่ได้ไม่ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าพลังและอำนาจของย่านและโยดแห่งตระกูล “ฮกจิ้นห่อ” ได้ใช้เงื่อนไข เงื่อนเหตุและเงื่อนเวลาตั้ง